

A S Z E G E D I J Á R Á S

GYÜMÖLCS- ÉS SZŐLŐKUL-

TURÁJA

/ Doktori értekezés /

Készítette : P l e s k ó A n d r á s

Diss. B 459

B e v e z e t é s

Az országos távlati mezőgazdasági fejlesztési terv szerint a mezőgazdasági termelést 1980-ig két és fél-háromszorosára kell növelni. E feladat Csongrád megye, s azon belül a szegedi járás területére is komoly munkát jelöl meg.

A Duna-Tisza köze hajdani sivár, értéktelen, futóhomokos területein hasznos és jelentős mezőgazdasági tájkörzetek alakultak ki. Az illetékes szervek jelenleg is azon fáradoznak, hogy a szocializmus építésének, célkitűzéseinek megfelelően a homoki területek még inkább gyümölcsözőbbé váljanak.

A homokterületek hasznosításának tervező és kutató munkáiban a szőlő- és gyümölcstermelés is fontos helyet kapott. Kialakult a Duna-Tisza közti szőlő- és gyümölcstermelés jövőjének tervezete, célkitűzéseinek megállapítása is, melynek részese-ként a szegedi járásban szinte napjainkban ért véget.

A gyümölcs- és szőlőtermelés jövőjével kapcsolatosan az a cél, hogy a mezőgazdasági termelésből minél nagyobb arányban vegye ki a részét. Jelenleg a járásban a bruttó értéknek kb. 23-25 %-a a gyümölcs- és szőlőtermelésből adódik. A tervek szerint a 30 %-ot is meg kell majd közelítenie. A Minisztertanács határozata nem véletlenül jelölte meg Pest, Bács-Kiskun, és Csongrád megye homokterületein a hagyományos kultúra továbbfejlesztését. A rendkívüli kedvező természeti viszonyok mellett termelt kiváló minőségű gyümölcsök, szőlők, illetve borok bel- és külföldön elért sikere, a népgazdasági érdek és a szegedi járás mezőgazdaságának megerősödése mindezt igényeli.

A homoki gyümölcs- és szőlőkultúra megerősödése a korszerű követelményeknek megfelelően alapos, tervszerű irányítást kíván a Párt és a Tanácsi vezetésben, a tudományos kutatóintézetekben, legfőképpen azonban a mezőgazdaság részterületein. E nemes cél feladatát pedig az új utra lépett termelőszövetkezeti parasztságnak kell megoldania. A parasztság mindinkább bebizonyosodottnak véli és látja, hogy a homokterületeken is adva van a jövő biztosítéka, aminek alapja a szocialista mezőgazdaság.

Ahogy a homoki gazdaságok mai eredményeit sem volt könnyű elérni, a jövő céljainak megvalósításához is nagy erőfeszítésekre van szükség. A homok meghódítása gyümölcsfa- és szőlőtelepítésekkel kezdődött meg. Bebizonyosodott, hogy e talajon az adott éghajlati viszonyok mellett érdemes e kultúrával továbbra is foglalkozni. Ezen túlmenően a homoki kultúra felfejlesztésében éppen a gyümölcs- és szőlőtermelés kapta meg az előkelő helyet. Az országos eredményekhez viszonyítva nagyon lemaradt szegedi járásban leginkább a gyümölcs- és szőlőkultúra fellendítése hozhatja be a hiányokat, adhat békés, nyugodt életet a parasztságnak. Napjainkban sokat lehet hallani, olvasni a szegedi járás gyümölcs- és szőlőkultúrájáról. A felszabadulás óta szakemberek és az illetékes szervek sokasága foglalkozott a vele kapcsolatos problémák megoldásával, egy-egy konkrét terület publikálásával.

Disszertációm a szegedi járás /Szeged környéki/ gyümölcs- és szőlőkultúráját igyekszik bemutatni földrajzi összefüggéseiben. A megadott szakirodalom és forrásmunkák mellett számos illetékes szerv /József Attila Tudományegyetem Földrajz és Földtan Tanszéke, Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet, Központi Statisztikai Hivatal Csongrád megyei Igazgatósága, Szövetkezetek Csongrád megyei Értékesítő Központja, megyei, járási, városi tanács mezőgazdasági osztályai és pártszervei, községi tanácsok képviselői, mezőgazdasági és kereskedelmi szakemberek, stb./ segítségével jutottam az ismeretanyag nagy részéhez. Olykor vitákba bocsátkoztam, hogy személyesen is meggyőződjem egy-egy adat bedolgozásának helyességéről. Vannak olyan táblázatok, illetve adatok is, melyeket magam gyűjtöttem össze, azaz meggyőződés után javítottam ki egy-egy fixnek vélt adatot. Különösen a telepítések fejlesztési megállapításainál volt nehéz tiszta képet kapnom a jövőről. A tervek megadott számadataival ugyanis nem minden esetben találtam meg az azonosságot egy-egy szerv között, de még egy szerven belül sem. A problémák sokasága gátolja a kívánt és sürgetett fejlesztést, s ilyenkor az adatok felborulnak, aránytalanság, vagy helytelen lépések sorozata lesz az eredmény. Mindezek ellenére mindinkább kedvezően kialakul a távlati kép és az eredmények mellett éppen a hibák kiküszöbölésével igyekeznek megvalósítani a kitűzött célt.

A mezőgazdasági termelés és azon belül a gyümölcs- és szőlőtermelés i ágazat területi elhelyezését a természeti és a közgazdasági tényezők komplexuma határozza meg. Az általános földrajzi ismertetés helyett ezért úgy a természeti, mint a közgazdasági tényezőket a gyümölcs- és szőlőkultúrával kapcsolatos összefüggéseiben vázolom.

A gyümölcs- és szőlőkultúra jelenének teljes megértéséhez a múlt történetéből néhány "metszetet" mutatok be. A jelennél sem lehet viszont megállni, ezért a fejlődés törvényszerűsége alapján a jövőt is meg kell tervezni. Mindegyik résznek velejáró szemlélete a probléma keresés: miért és hogyan? Egy-egy rész vizsgálatánál nemcsak a szegedi járás adatait mutatom be, hanem összehasonlítom a másik két járással is, vagy a megye egészéből kiindulva jutok a kívánt részhez.

A kért és igényelt szempontoknak megfelelően igyekeztem diszsertációmát elkészíteni, noha az nem hiba, -illetve hiánymentes.

A szegedi járás földrajzi helyzete

Az általános adatok, illetve ismertetés helyett röviden csak a legfontosabbakat említem meg, amelyek a gyümölcs- és szőlő-termelés tárgyalásánál nem közömbösek. A járás földrajzi helyzetének kiemeléséhez a megye földrajzi helyzetéből indulok ki.

Csongrád megye természeti földrajzi helyzete:

É-i határa	46°47'	É-i szélesség	
D-i	" 46°08'	É-i	"
Ny-i	" 19°39'	K-i hosszúság	
K-i	" 20°45'	K-i	"

Csongrád megye területe: 4151 km²

" " lakossága: 325 199 fő /1/

Csongrád megye területe nem természeti földrajzi egység, ugyanis az Alföld egy-egy tájegységét foglalja magában:

1. Duna-Tisza Közti Hátság Csongrád megyére eső K-i része.
2. Alsó-Tisza völgye /Tisza mellék/.
3. Tiszántúli lösztábla /Békés-Csanádi löszhát/.

A megye területe az ország legmélyebben fekvő része. Legmagasabb pontja a Duna-Tisza Közti Hátság K-i lejtőjén: 125 m. /Ásotthalom tsz.feletti magassága/, míg a legmélyebb pontja a Szegedtől D-re terjedő terület: 77 m. /Gyálarét/.

Csongrád megye a Magyar Népköztársaság 19 megyéjének egyike, a D-i határ mentén, a Tisza hazánk területére eső alsó folyásának mindkét oldalán. D-i határa - mint államhatár - Jugoszlávia /Kelebiától-Kübekházáig/ és Románia /Kübekházától Csanádpalotáig/. Ny-on Bács-Kiskun, É-on Szolnok, K-en Békés megye határolja.

A járás természeti földrajzi helyzete:

É-i határa	46°36'	É-i szélesség	
D-i	" 46°08'	É-i	"
Ny-i	" 19°39'	K-i hosszúság	
K-i	" 20°21'	K-i hosszúság	

Szegedi járás területe: 1580 km²

Szegedi járás lakossága: 108 139 fő.

Szeged város területe: 112 km²

Szeged " lakossága: 107 326 fő /1/

A szegedi járás területének nagyobb felében a Duna-Tisza Közti Hátság Csongrád megyére eső K-i része foglal helyet. Az Alsó-Tisza völgye /Tisza mellék/ Balástya-Hódmezővásárhely vonaláig csak a Ny-i partszakaszával érinti a járást. A DK-i rész csak kis területtel nyulik be a Békés-Csanádi löszhátba.

A megye Dny-i részén elterülő szegedi járás a közigazgatási egységek közül - Hódmezővásárhely város, Makó járás, Szentest járás, - a legnagyobb területtel rendelkezik.

A gyümölcsösök, szőlők életfeltételei és a szegedi járás természeti földrajzi adottságai

A szántóföldi növénytermelés területi megoszlását kialakító tényezőket három csoportba oszthatjuk:

1. Természeti viszonyok.
2. Közgazdasági " .
3. Belső üzemszervezési követelmények.

A gyümölcs-szőlőművelésnél és a kertészetnél is megmarad a hármastagozódás, egyes esetekben a természeti viszonyok még jelentősebb kiemelésével. A természeti adottságok közül viszont az éghajlat a döntő tényező. Az éghajlatnak megfelelően alakultak ki a különböző gyümölcsfajok és a szőlő területei.

Hazánk földrajzi helyzete igen jó lehetőségeket biztosít a nevezett kultúra számára. Főleg a napsütés magas óraszámai azok amelyek lehetővé teszik egy-egy gyümölcsfaj elterjedését. Fajták számában is változatos a gyümölcs megoszlása, mely természetesen az éghajlat függvényeként az országban nem egyöntetűen alakult ki.

Mivel hazánk területe a levélhullató zónába tartozik, a téli hideg szükségszerűvé válik. /2/ A gyümölcsfák életfeltételi közül a fagypont alatti hőmérséklet elengedhetetlen alaptényező. Egyes fajták termése csak akkor biztosított, ha a tavaszi levélrügyek megindulása előtt a téli hideg huzamosabb időn át tartott. A téli hideg mint elsődleges tényező után a nyári meleg és a csapadék megfelelő időben történő kialakulása illetve eloszlása az, amely a gyümölcsösöket eredményesen gyümölcsözővé teszi.

Ha röviden is, de szükséges vázlatosan /külön-külön/ megvizsgálni az életfeltételeket, legalább is a legfontosabb fajták esetében. Egy-egy résztényező után mindjárt választ is lehet kapni a járás éghajlatának ismertetésével, hogy az említett feltételek mennyiben biztosítottak.

Hőmérséklet

Ó s z i b a r a c k . Hazánk területe az É-i határát képezi. Optimális termőterülete az enyhébb éghajlatu, mérsékelt, hosszabb ideig tartó téli hideggel bíró terület. A téli hi-

deggel szemben azonban a sárgabarackkal együtt a legérzékenyebb. A legjellemzőbb tulajdonságai: meleget igénylő, fagyérzékeny. A fagy különösen a téli hideg elmúltával okozhat nagy pusztítást. Nyáron a nagyobb meleget szereti, így főleg a magas hőmérsékleti igénye határozza meg elterjedését. Jó minőségű terméshez 18-20 °C feletti nyári melegre van szüksége.

A l m a . Az életműködés kiváltását előidéző téli hideggel szemben a legigényesebb. A tavaszi életfolyamatának megindulásához 600-900 órán át tartó 6 °C alatti hőmérsékletet igényel. /2/ Amennyiben ezt nem kapja meg, úgy tavasszal elmarad a virágzás, vagy később következik be a levelek hajtása. Ugyancsak érzékeny a téli fagy iránt, bár nem annyira, mint az őszibarack. A -7, -9 °C-os hideg nagy károkat okoz az állományban. Mivel legutoljára virágzik, a késő tavaszi fagyok legkevésbé ártalmasak. A fejlődési időszakban 9-10 °C-os hőmérséklet szükséges. Május-augusztus között a 18-19 °C-ot igényli. Hőigénye a gyümölcsfák közül a legnagyobb.

M e g g y . A hideget az almával egyformán legjobban viseli el. Középhőmérsékleti igénye 18 °C körül alakult ki.

K ö r t e , cseresznye, szilva, sárgabarack. Felsorolási sorrendben kevésbé bírják a téli hideget. A fagykár általában akkor jelentkezik nagy mértékben, amikor enyhébb idő után következik be. Legnagyobb kárt a fejlődésben már előrehaladt gyümölcsfák, /szilva, sárgabarack, őszibarack, /között okoz.

A cseresznye, mint legkorábban érő, virágzáskor a fagymentességet kedveli.

Hőmérsékleti igényük nagy, különösen a kajszie és a körtée. A körte hőmérsékleti igénye nagyobb mint az almáé. A szilva igényei mérsékeltebbek.

S z ő l ő . Termesztésének É-i határát hazánk É-i része képezi. Melegigényes. Kedveli a nyári meleget, de a gombabetegségek gyakran nagy károkat okoznak. Legkedvezőbb az évi lo-

16 C° középhőmérséklet. A szőlőbogyók beéréséhez 2000-2200 C° szükséges. Magasabb hőmérsékleten és erős napsütésnél is jól megél, bőven terem, de a zamatanyagai nehezen alakulnak ki. Vegetáción kívül a száraz hideget elviseli, csak a húzamosabb ideig tartó hideg /-10 - -20 C°/ okozhat károsodást, fagyást a rügyeken. A tavaszi fagyok is veszélyesek. Vegetációs állapotban igen érzékeny.

Az Alpok és Kárpátok vonulatának hatása hőmérséklet szempontjából jelentős. Az azonos szélességen fekvő területekhez viszonyítva a megye minden évszakban magasabb hőmérsékletű. Nyáron 1, télen 2-3 C°-kal magasabb az átlag.

A leghidegebb téli hónapnak, januárnak az átlaga alig éri el a -1 C°-ot. A legmelegebb nyári hónap, július átlagközep-hőmérséklete 22 C°. Így az évi átlagos ingadozás igen nagy, közel 23 fokos. A megye az ország második legingadozóbb hőmérsékletű zónájába tartozik. A hőmérséklet átlagait az "A" táblázat mutatja.

A tél és a nyár között nagy az ingadozás /22-23 C°/, de nagy a kilengés az éjjelek és a nappalok között is. Az évi középhőmérséklet 10-11,5 C° között mozog /Szegeden 11,3 C°/. Bár a tél /dec.-febr./ átlaghőmérséklete alig 0 C° alatti, a zord téli napok száma mégis elég soknak mondható, évente 8-12 nap. A hőmérséklet olykor eléri a -27,-29 fokot is. Az ilyen zord téli napok hótakaró hiánya idején veszélyesek a mezőgazdaság számára.

A fagyos téli napok száma átlag 25. Október 10 előtt nincs, 10-25 között ritka a fagyos napok száma. Október 25. után gyakrabban előfordul. Ezek általában helyi jellegűek, s csak 1-2 napig tartanak. Gyakoriságuk április 5-ig tart, 5-30 között ritka, május 1-10 között már csak alig fordul elő. Az utolsó és az első fagyos nap közötti időszak Csongrád megyében a leghosszabb, Szegeden a 210 napot is eléri.

A tavasz /márc.-máj./ átlagközep-hőmérséklete 11-12 C° között

ingadozik. Áprilisban a talaj és a levegő átlagos hőmérséklete a 9-10 fokot is elérí, mellyel a gyors felmelegedés, a korai tavasz kedvező. Május második felében újra emelkedő hőmérsékletet a június eleji lehülés váltja fel, majd a hónap folyamán és júliusban bőséges a meleg.

Hazánkban Dél-Alföldön legmelegebb a nyár. Június átlagos középhőmérséklete 20°C , júliusi 22°C , augusztusi 20°C . Csongrád megyében jelentkezik a nyári hőmérséklet maximuma. A nyár /jun.-aug./ átlag középhőmérséklete $21-22^{\circ}\text{C}$ között mozog. Havi bontásban 50 évi átlag alapján a szegedi járásban: június $20,2^{\circ}\text{C}$; július $22,4^{\circ}\text{C}$; augusztus $21,5^{\circ}\text{C}$. Sőt Szeged város területén még magasabbak az értékek: június $20,4^{\circ}\text{C}$; július $22,7^{\circ}\text{C}$; augusztus $21,7^{\circ}\text{C}$.

A nyári napok száma 80-85. / 20°C -on felüli középhőmérsékletű napok száma 77/. A legmagasabb átlagos hőmérséklet /sok évi átlag alapján/: $35,5^{\circ}\text{C}$. A nyári félév átlagos középhőmérséklete $18,1^{\circ}\text{C}$; hőségnapok száma 24-31.

A legmelegebb zóna tengelye DK-ÉNy irányban Makó-Szeged-Kistelek irányban határozható meg. A vegetációs időszak átlagos hőmérsékletében kb. 1°C az eltérés. /Pusztamérges-Szeged/ Nyaranként sok a zivataros /pusztító/ napok száma. Májusban jégveszéllyel jár, a nyári hónapokban a ritkán előforduló június kivételével, szórványos jellegű. A jégeső szerencsére keskeny sávokban okoz károkat, vagy többször esővel vegyesen már kevésbé pusztít. A felhőszakadás ugyancsak kis területeket érint.

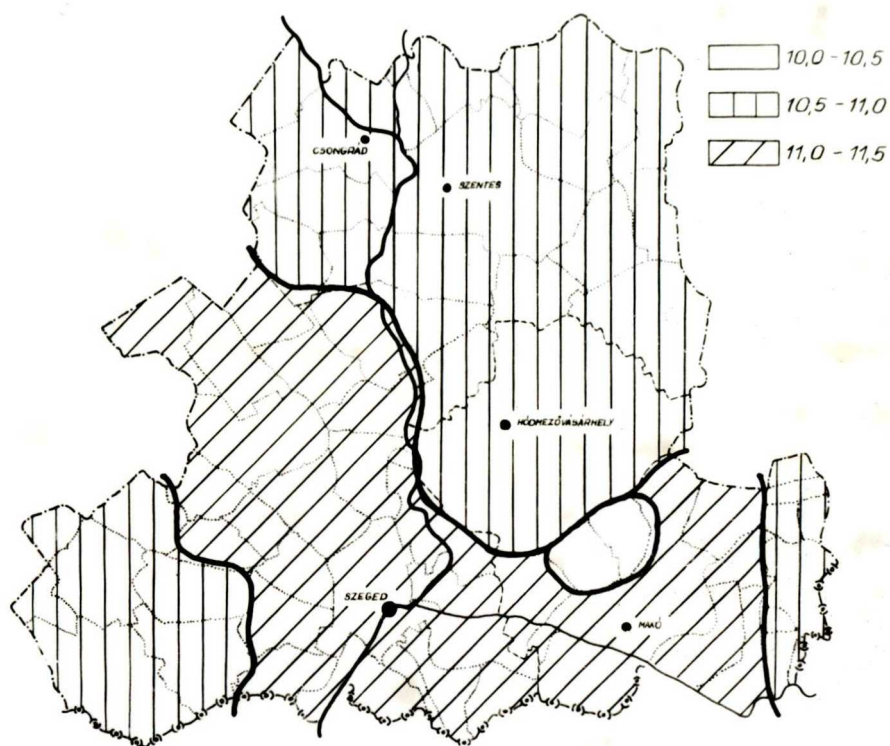
Az ősz /szept.-nov./ átlag középhőmérséklete $11-12^{\circ}\text{C}$ között ingadozik, úgy mint a tavaszé. Az augusztusvégi lassu hűsökenést szeptemberben újabb emelkedés váltja fel. A szeptember és október rendszerint derült, langyos időjárásu.

Általában 20 éves időszakban a rendkívüli szélsőséges értéket adó napok száma 8. Kontinentális jellegzetesség a hőmérsékleti szélsőségek gyakorisága. Ilyen szélsőséges év volt az 1963-as. Télén -24°C -ra is lesüllyedt a hőmérséklet.

A. táblázat. Szegedi járás meteorológiai adatai /Országos Meteorológiai Intézet 1901-1950
adatai./

Idő- szak	Hőmérséklet átlag	C ^o maxi- mum	mini- mum	75 % val.	napfény tartam átl. óra	hőösszeg átlag	c s a p a d é k átlag	maxi- mum	mini- mum	75 % val.
I.	-1,1	5,3	-8,9	-2,9	63	46	31	95	3	17
II.	0,7	6,3	-7,9	-0,9	86	64	33	116	-	17
III.	6,3	10,2	-0,3	4,7	141	195	37	102	2	15
IV.	11,5	12,1	4,8	10,4	186	346	49	141	6	29
V.	17,-	20,3	12,1	19,1	257	533	60	182	9	37
VI.	20,2	23,4	17,7	19,1	271	607	67	165	12	44
VII.	22,4	25,1	19,1	21,5	307	696	49	133	5	22
VIII.	21,5	25,1	17,9	20,4	283	667	47	157	2	28
IX.	17,5	21,4	12,2	16,1	208	523	46	142	3	26
X.	11,8	17,2	7,4	11,1	147	357	51	147	4	20
XI.	5,8	11,9	-0,7	4,3	77	174	51	146	5	25
XII.	1,3	5,8	-5,3	-0,1	50	75	40	107	11	23
Évi	11,2	12,7	8,8	10,8	2076	4283	561	875	360	478

Rendkívül hosszú volt nyáron a $30\text{ }^{\circ}\text{C}$ -on felüli napok száma. Szeptemberben a szegedi járásban nagy pusztítást okozott a jégverés. Helyenként 60-70 %, sőt 100 %-os kárt is tett a szőlő- és gyümölcsösökben. A szubtrópusi légtömegek betörésével csak az 1920-as években fordult utoljára elő olyan meleg $30\text{ }^{\circ}\text{C}$ / november eleje, mint az 1963-as évben. A hosszantartó napsütéses száraz idő november 14-ig tartott, amikor is az Atlanti-óceán felől érkező légtömegek hatására lehült a levegő és esőzéssel párosult. Ennek ellenére a hőmérséklet az évszakhoz képest még mindig igen magas volt november 15-én. Szegeden mérték a legmagasabb értéket, $15,6\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot. Az 1. ábra az Országos Meteorológiai Intézet /1901-1950/ adatai alapján hozzávetőleges pontossággal készült el. A járás homokterületének nagy részére a $11, - 11,5\text{ }^{\circ}\text{C}$ évi középhőmérséklet a jellemző.

ÉVI KÖZÉPHŐMÉRSÉKLET C°-BAN. /50 ÉVES ÁTLAG/
1. ábra

Évi középhőmérséklet C°-ban
1. ábra

Fényviszonyok

A fényre ugyancsak nagyon érzékenyek a gyümölcsfák. A termés mennyisége arányban van a fényviszonyokkal, illetve a napsütéses órák számával. /2/ Valamennyi közül legigényesebb az őszi-barack. A termelés feltételei a nap besugárzó hatására különösen a D-i lejtőkön érvényesülnek jól. Sik területen is ki lehet használni a napfény maximális hatását úgy, hogy megfelelő tö- és sortávolságra ültetik a fákat, és a korona alakításra gondosan ügyelnek. A szőlő is meleg és napigényes. Általában 1200-1500 napsütéses órát igényel.

A megye egyik legnagyobb természeti adottsága a bőséges napfény. A megye D-i részének földrajzi szélességén, /szegedi járás/ a lehetséges napsütéses órák száma 4445. A legújabb adatok szerint a tényleges napsütéses órák száma meghaladja a 2100-at. /Átábrázolat/. Az általános 1950-2150 óra/év. fénymennyiséggel a legjobb területek között van Csongrád megye. Üllés-Zákányszék-Mórahalomtól Ny-ra már közel 100 órával kevesebb. Csongrád, Hódmezővásárhely és Makó területén is mindegy 50 órával kevesebb. /2. ábra. Készült az Országos Met. Int. -1901-1950 adatai alapján hozzávetőleges pontossággal./

A szegedi járás 2100-2150 napsütéses órája nemcsak mennyiségben igen sok, hanem eloszlásban is igen kedvező. A tenyészidőszakban /április-szeptember/ kedvezően bőséges az 1512 napsütéses óra /50. éves átlag/. Igaz ehhez hasonló, vagy ennél kedvezőbb értékű területek is vannak /Debrecen, Baja, Kalocsa,/ csak hogy az egyéb kedvező tényezők együttese a szegedi járásban lényegesen jobb. Ilyen kedvező tényező az is, hogy a felhőzet nagy magasságu általában és így az indirekt fény, valamint a világos talaj által visszavert és szórt fény mennyisége előnyös a növényzet számára. Mindezek alapján a megye, különösen a szegedi járás a zöltség, szőlő és gyümölcstermesztés számára kiválóan alkalmas terület, országosan is a legjobb.

A téli hónapok /dec.-febr./ folyamán is aránylag jelentős mennyiségű Szegeden a 206 napfénytartalmu óra.

A 2100 körüli óra napfénytartalom mellett a hőösszeg is magas: 4200 C° felett. /Szeged 4344 C°; szegedi járás 4283 C°; Makó 4263 C°; Szentés 4224 C°./

Borultság

A tenyészidőszakban az átlagos borultság állapota kedvező. Áprilisban több mint 50 %, májusban 50 %, esetleg felette, júniusban közel 50 %, júliusban 50 % alatt, augusztusban 40 % alatt, míg szeptemberben 50 % felett. A nyári évszakban az égbolt borultsága 50 % alatt van. Legderültebb augusztus. Október második felében lép fel 50 %-nál magasabbra a borultság.

Csapadék

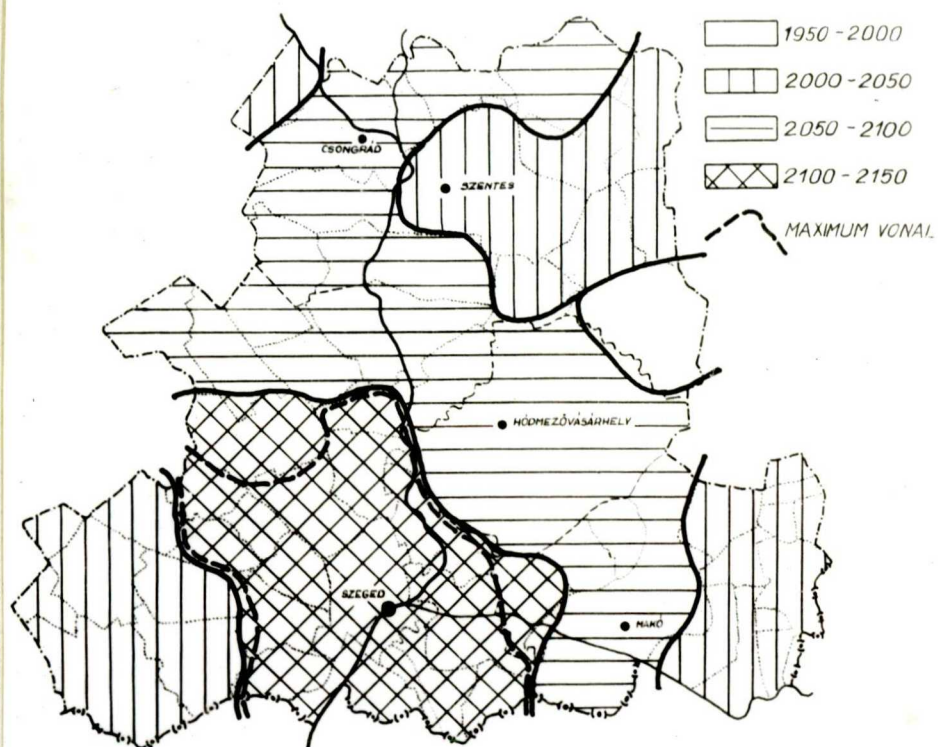
A gyümölcsfák vizigénye általában nagy. A rövid vegetációs időszakok kevesebb, a hosszú vegetációs időszakok több vizet igényelnek. Így a kajszii vizigénye kevés, az alma, őszibarack és körte igénye nagyobb. /2/

Az őszibarack számára az egyenletes csapadékeloszlás a legmegfelelőbb. Kevesebb csapadéknál, szárazságban, gyengébben növekszik, a termésátlag alacsonyabb. A tulzott csapadék, illetve öntözés a rossz vízáteresztő talajokon káros hatású.

Az alma a kiegyenlített hűvös, erősen párás viszonyokat kedveli. Vizigénye a vegetációs időszakokra elosztva 600-800 mm. A magas talajvizet nem tűri. A gyümölcsfák elméleti évi vízszükséglete 600-700 mm. A nemesítések során sikerült a szárazsággal szemben ellenállóbb fajtákat is nemesíteni, melyek már kevesebb csapadék mellett is jól megélnek.

A gyümölcsfák mélyebb gyökérzetükkel egyes vidékeken elérik a talajvizet, ahol máris lényegesen kevesebb a vizigényük, illetve jobban elviselik a száraz időszakot.

A szőlő a csapadékkal szemben is igényes, de a csapadékosabb páras éghajlatot nem kívánja. Ilyen esetben a kadarkánál gyors rothadás léphet fel. A kevesebb csapadékkal jobban beéri, de természetesen is kevesebbet ad. Aszályos évben a csökkent

A NAPPÉNYTARTAM ÉVI ÖSSZEGE ÓRÁKBAN. /50 ÉVES ÁTLAG/
 2. ábra

A nappfénytartam évi összege órákban
 2. ábra

termés mellett a minőség is gyengébb. A megfelelő csapadék mennyisége évenként 600-800 mm.

A megye 60 éves átlaga alapján évi 521 mm. A járások évi és évszaki átlagai /mm/ 50 éves feldolgozás alapján:

Megnevezés	Tavaszi	Nyári	Őszi	Téli	Évi	Tenyészeitőszak
Szegedi j.	146	163	148	104	561	319
Makói j.	142	175	146	106	569	327
Szentesi j.	136	158	138	98	530	304

A megye csapadékmérő állomásai által adott csapadékadatok szerint a csapadék mennyisége sehol sem emelkedik 580 mm fölé, /Szegeden 573/, s nem is süllyed 510 mm alá. Legtöbb csapadékot kap a megye Ny-i és DK-i része, míg a legkevesebbet a község, legalacsonyabb fekvésű Tiszavölgye, illetve a megye ÉK-i része.

A megye csapadékos napjainak száma sokévi átlag alapján 82, de a szárazföldi éghajlat legfőbb sajátosságaként igen rossz eloszlásban. A csapadék mennyiség évenként szélsőségesen ingadozó. Az egyes aszályos esztendőket oly nedves esztendők váltják fel, melyek az átlagot jóval túlszárnyalják pl:

1907	347 mm	1937	760 mm
1928	406 mm	1939	743 mm
1934	392 mm	1940	882 mm

A csapadék több mint fele a nyári félévben hull le, amikor is a legmagasabb hőmérsékletű hónapokban nagyrésze a párolgással elvész. A kontinentális jelleg megmutatkozik abban is, hogy a csapadék maximuma júniusban következik be. A szegedi járásban június hó folyamán a csapadék 12 %-a hull le. A mediterrán éghajlat hatásaként újabb, "kis" maximum mutatkozik októberben. Legkevesebb csapadékot kap a megye januárban és februárban, amikor is hó formájában esik le zömmel. Legkorábban október 20 körül és legkésőbbben áprilisban váltja fel az eső. A hótakaró vastagsága csekély, tartóssága rövid, elmaradása pedig nagy veszteséget okoz a vetésekben. Fentiek szerint a csapadék mennyisége aránylag elegendő, de az

ingadozása káros. A gyümölcstermelésre talán legkevésbé, mivel a talaj adottságok miatt szárazság idején is mélyebb gyökérzetükkel az alsóbb rétegekből nedvességhez jutnak. A 3. ábra az Országos Met. Int. adatai /1901-1950/ alapján készült hozzávetőleges pontossággal.

Légnedvességi viszonyok

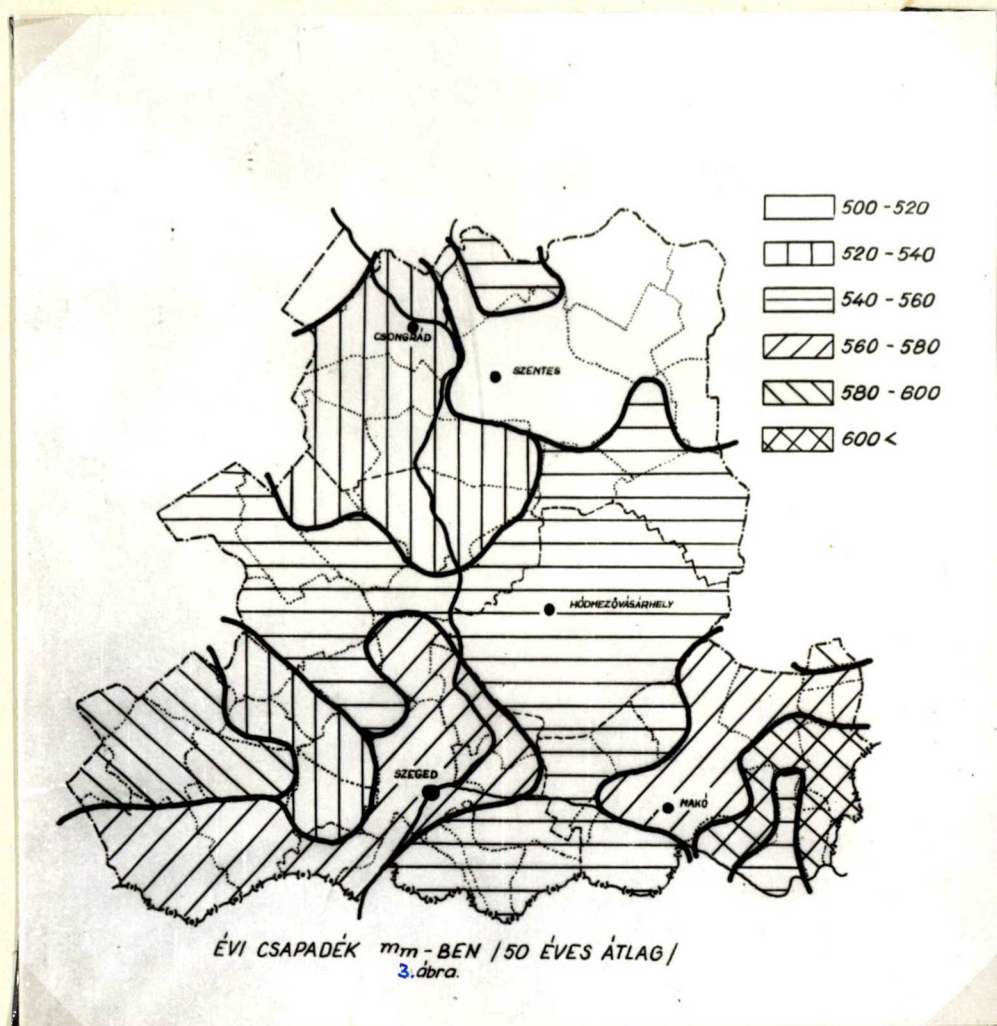
Százalékban kifejezett értékek Szegeden

I.	88	VII.	62
II.	83	VIII.	65
III.	78	IX.	70
IV.	72	X.	80
V.	68	XI.	87
VI.	69	XII.	87

A levegő relatív páratartalma legmagasabb januárban, legalacsonyabb nyáron. Évi átlagérték 75 %, kevés, főleg a tenyészidőszak 66 %-os relatív páratartalma nagyon alacsony átlagu. Az alacsony értéket lényegesen a vízügyi adottságok sem fokozzák. A nyár 65-70 %-os /K-en 60 % alatt/ relatív páratartalma mindinkább kívánja az erdősitést és mesterségesen létesített vízfelületek növelését. Összegezve a hosszabb ideig tartó igen alacsony relatív páratartalom károsan hat a gyümölcstermelésre, különösen amikor a felhőzet is alacsony.

A tenyészidőszak éghajlati viszonyai

A tenyészidőszak hőmérséklet átlagának változási hatásai az évi átlagos középhőmérséklettől eltérően alakulnak. /4. ábra - hozzávetőleges pontossággal készült az Országos Met. Int. adatai alapján/ Az évi átlagos középhőmérséklet szerint a járás egy nagyobb 11,0-11,5 C° és egy kisebb DNY-i részen elterülő 10,5-11,0 C° határértékű területre különül el. A két terület között mindössze 1/2 C° eltérés áll fent. A tenyészidőszak hőmérséklet átlagánál viszont négy különböző területre oszlik a járás, s közöttük közel 1 C° eltérés is található. A legmagasabb /18,4-18,6/ hőmérséklet átlagu területen alakult ki a legnagyobb és legeredményesebb gyümölcstermelő vidék /II.körzet/.

Évi csapadók mm-ben

3. ábra

- 18 -

A tenyészidőszakban igen kedvező a napsütéses órák száma. Átlagban 1512, helyenként azonban 1520 óra feletti. Utóbbi tehát a legkedvezőbb napfénytartamu területhez tartozik az I. és a II. körzet. /5. ábra - hozzávetőleges pontossággal készült az Orsz. Met. Int. adatai alapján./

A borultság állapota ugyancsak kedvező, az alacsony relatív páratartalom ellenben kedvezőtlen /66%/. A köd, a meleg pára különösen a tenyészidőszak elején /április 0,8/ hátrányos.

A tenyészidőszak csapadékatlaga ugyancsak kedvezőtlen megoszlású. /6. ábra - közel hozzávetőleges pontossággal készült az Orsz. Met. Int. adatai alapján/ Az évi csapadékatlag megoszlása kedvezőbb, több területre osztható a járás, s ezekben a magasabb mennyiségű határterületek is képviselik magukat. Ha a tenyészidőszak csapadékatlagát megyei szinten nézzük, akkor megállapítható, hogy az uralkodó széliránynak megfelelően mennyisége ÉNy-DK felé haladva nő. A járásban így a legalacsonyabb átlagu területek alakultak ki. Ezen belül legtöbb csapadékot a III. körzet kapja /320-340 mm/.

A jelzett viszonyok legmagasabb adatait az I. és II. körzetben találjuk meg. A IV. körzet csökkentett értékei után legalacsonyabb értékekkel a III. körzet rendelkezik, kivéve a csapadékot.

A járás éghajlati viszonyai a tenyészidőszakban /körzetenként/.

körzet	napfénytartam/óra/	napi átlag hőmérséklet C°	csapadék mm
I.	1520 felett	18,4-18,6	300-340
II.	1520 felett	18,4-18,6	300-320
III.	1490 alatt	18,- alatt	320-340
IV.	1505-1520	18,2-18,6	300-320

Az évszakok és a tenyészidő meteorológiai adatai

Szegedi járás

időszak	hőmérséklet átlag	c s a p a d é k mm átlag maximum minimum 75 % val.			
Tél XII-II	0,3	104	194	39	76
Tavaszi III-V	11,6	146	276	59	109
Nyár VI-VIII	21,4	163	320	65	122
Ősz IX-XI	11,5	148	286	39	109
Tenyész idő IV-IX	18,3	319	535	150	266

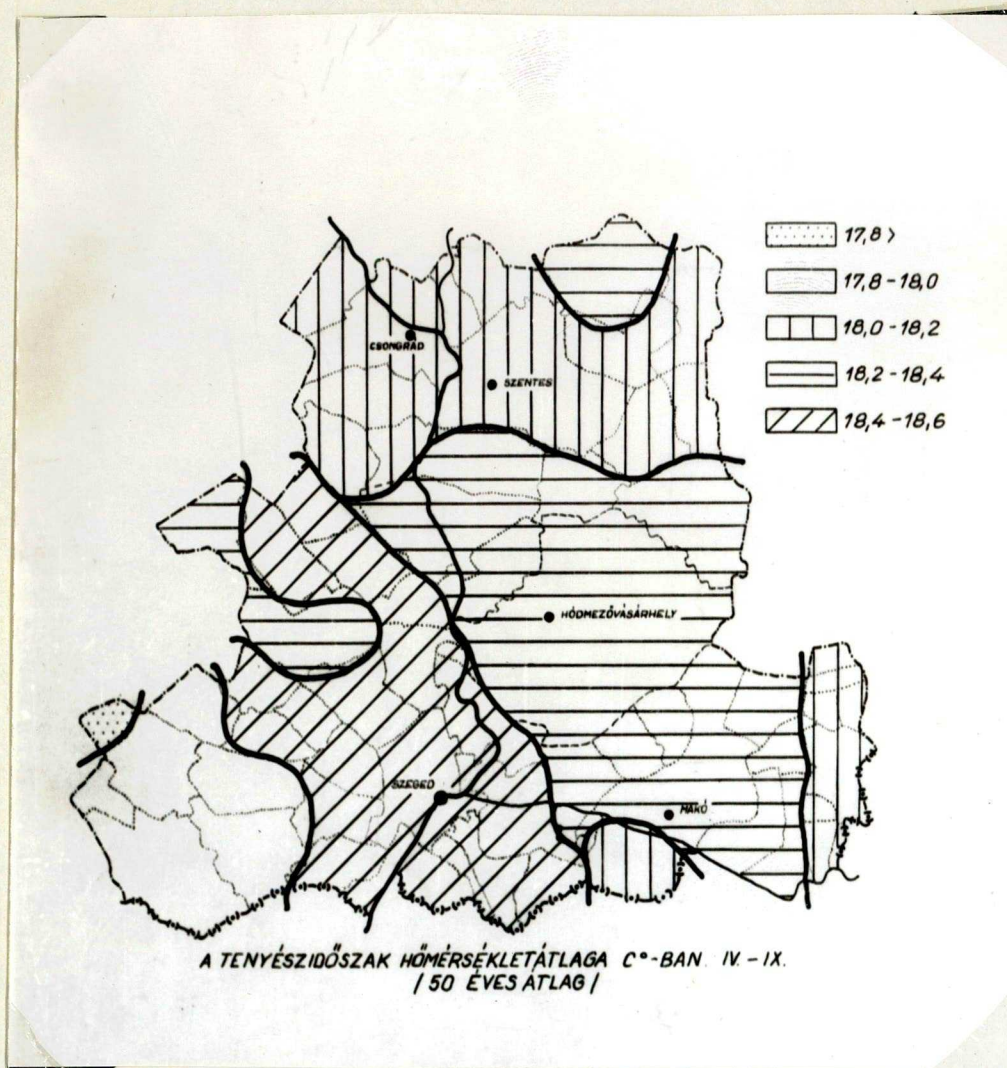
Szeged mj. város

Tél XII-II	0,5	107	193	41	79
Tavaszi III-V	11,8	148	273	58	115
Nyár VI-VIII	21,6	167	284	63	123
Ősz IX-XI	12,-	151	264	39	113
Tenyész idő IV-IX	18,6	324	505	171	275

Makói járás		327	521	166	270
Szentesi j.	18,2	304	518	139	253

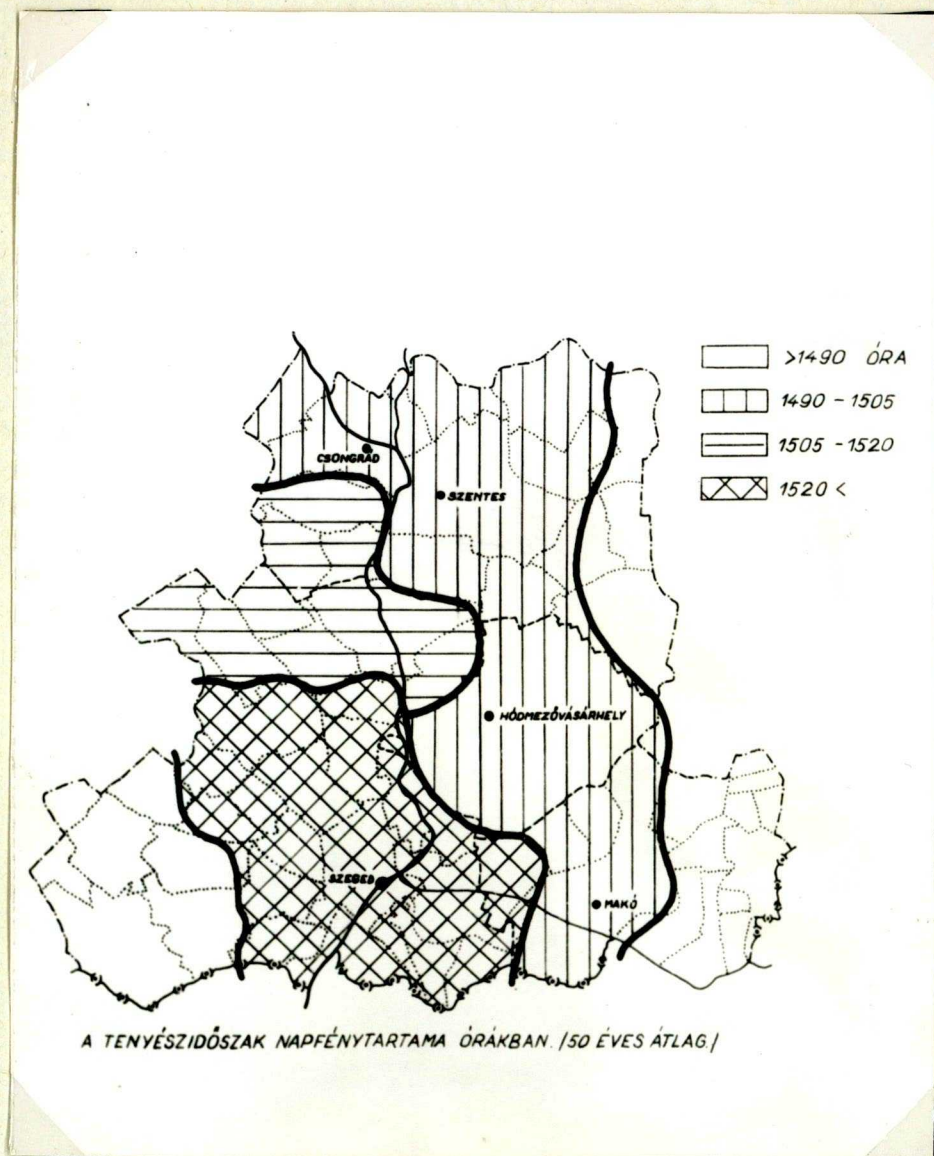
A mikrodomborzat mikroklímája, gyümölcsösök klímája

Minden mikroklíma a makroklímának, a domborzatnak és a szubsztratumnak függvénye. A mikroméreteken jelentkező egyenetlen felszínen a sugárzás energiája is nyilvánvalóan egyenlőtlenül oszlik el. A kis környezet éghajlata sokszor egészen más mint a makroklímáé. Pl. egy pár méteres homokbucka, lejtő, domboldallal vagy töltésoldal teljesen más viszonyok között fogja fel akár a hőt, akár a csapadékot, mint a másik oldaluk, illetve egy sík mező. A napsugárzással szemközti oldalak több ener-

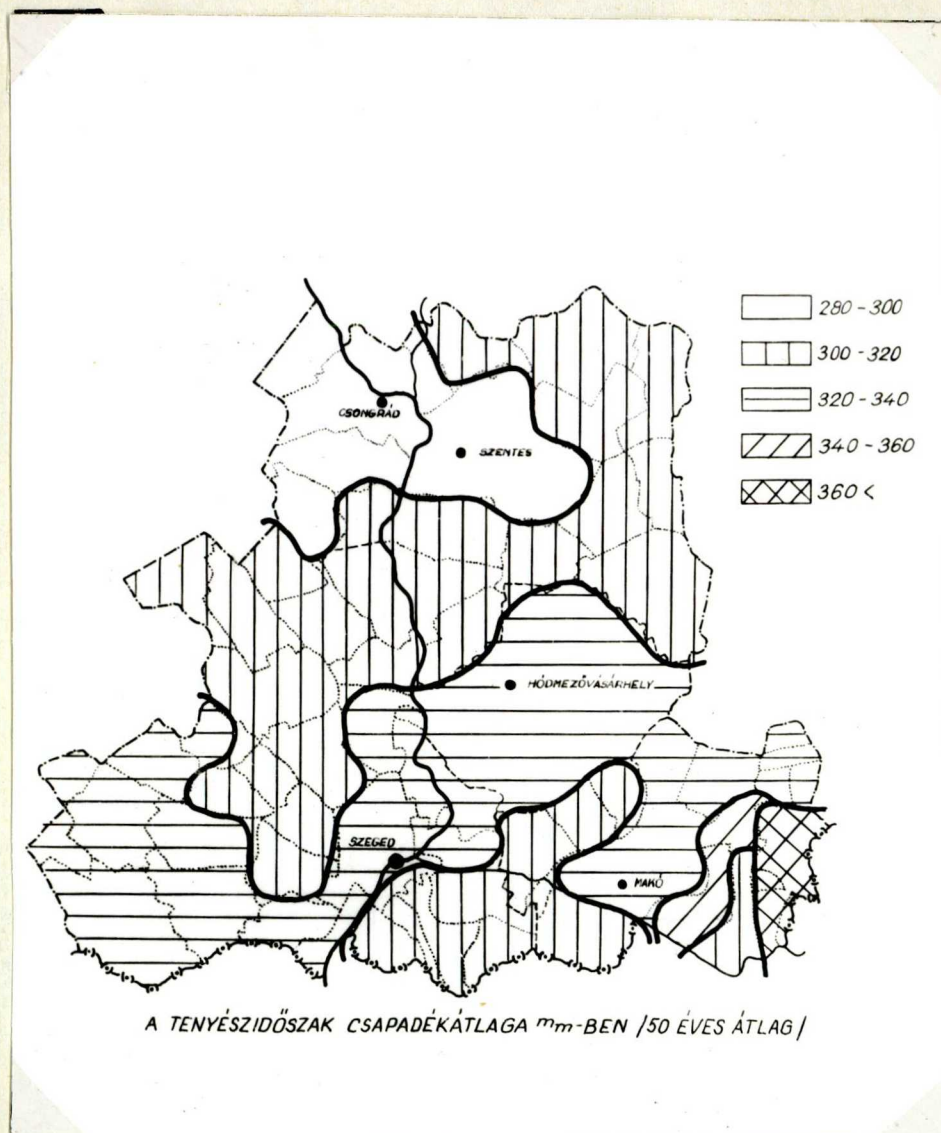
A tenyészidőszak hőmérsékletátlaga C°-ban IV-IX.

4. ábra

A tenyésztidőszak nappénnytartama órákban.

5. ábra

A tenyészidőszak csapadékátalaga mm-ben.
6. ábra

giát fogyasztanak. A különböző égtáj szerinti fekvés tehát különböző méreteken alakítja a felszín hőháztartását, ami viszont befolyásolja a felszín feletti mikroklimát.

Mivel a D.-i oldalakat több napsugárzás éri, több energiát fognak fel, a mikrofelszín hőmérséklete magasabb, mint az É.-i oldalaké. A besugárzás idején erős hőmérsékleti különbség keletkezik az említett lejtőoldalak között. A kisugárzási különbségek általában csekélyek a tavaszi időszak kivételével. A tavaszi éjtszakákon a kisugárzás gyakran nagy mértékű. A lehűlt felszín feletti levegő a megnövekedett fajsúlyja miatt lassan leereszkedik a mélyedésekbe. A legcsekélyebb mértékű szintkülönbségű mélyedésekben is kialakulhat a fagyzug. Amikor a hideg levegő a mélyedésekben megreked, hideg légta-
vak keletkeznek. A Duna-Tisza közti Hátság semlyékes területein gyakoriak a fagyzugok. A domborzati mélyedésektől függetlenül éppen a homokbuckás talajon /általában homokon/ "talajtani fagyzug" is kialakulhat, mivel a laza, száraz futóhomok könnyen lehülhet. A mezőgazdaság számára a kisugárzási fagyok veszélyesebbek, mint a kevésbé és ritkábban fellépő, nagy károkat okozó szállított fagyok. A homokbuckás területek É.-i lejtőin a fagy még április 10. után is jelentkezhet, sőt a semlyékeken májusban is felléphet.

A lefolyástalan mélyedésekben a köd gyakorisága is nagyobb mint egyes helyeken. Viszont a ködképződés megszünteti az éjszakai lehülést és ezért az egyéb védekezési eljárások mellett jelentős a mesterséges ködképzés, amikor erősen hideg éjszakákon a levegő harmatpontja alacsony volta miatt nehezen képződik köd.

Ködös napok

Számuk Szegeden 37,2 nap. A tele-nyári időszakban /15 évi átlag/

IV. 0,8

VII. 0,0

V. 0,2

VIII. 0,3

VI. 0,4

IX. 1,2

A hat hónap átlaga: 0,5

Ha nem is nagy mértékben, a K.-i és Ny.-i lejtők között is vannak különbségek. A lejtőkön fellépő szélhatás is különbözik az

égtájak irányában. Az É.-i szélről mentes a D.-i oldal /ujabb kedvező hatás/ az általános Ny.-i, ÉNy.-i szélről a K.-i, DK.-i oldalak mentesek. Ugyanakkor a szél megakadályozza a fagykárt is, de pusztító hatása is van. Szállítja a homokot, tarolja a talaj felszínét. A homokhátságon gyakoriak a kisméretű szél-illetve portölcsérek. Védekezni lehet ellene fásítással, öntözéssel, a talaj szalmázásával és állandó jellegű növényzet telepítésével.

A megye területén a szél évi átlagsebessége alacsony 2,7 m/sec. A szél ereje sem egyenletes megoszlású, legtöbb erős, viharos szél áprilisban jelentkezik. Májusban a legkisebb az átlagos szélerő, majd ősszel újra nagy. Télen huzamos időszakra jellemző az egyenletes és szinte állandó szél. Nyáron gyakori a heves, rövid ideig tartó szélroham.

Uralkodó szélirány az É.-i, ÉNy.-i, de gyakori a D.-i is. Az É.-i szelek gyakorisága főleg nyárra, a D.-ieké télre esik. A nyári szél kedvező /növényekporzása/ de káros is /túl sokan párologtat/. Télen a fagyveszélyt csökkenti. A homokon különösen a viharos áprilisi szél fúj sok barázdát.

Igaz a nagyerejű nyári záporok általában talajpusztítók, sík területen is, de méginkább a lejtős talajokon. A lefolyó víz a talaj felső rétegét, melyben éppen a humusztartalom feldusult, elmossa.

Más mikroklimatikus viszonyok alakulnak ki pl. a mezőtől eltérően fák, /gyümölcsös/ alatt, vagy erdőszáv szélárnyékában is. A szabad terület és az erdő éghajlata közötti határon átmene-ti éghajlat típus a szegélyklíma. A szegélyklímában jelentkező hatások között a sugárzási viszonyok a legjelentősebbek. Szerepe van még a szélhatás kifejlesztésében, módosítja a csapadékviszonyokat, stb. A gyümölcsösök kisebb kiterjedése miatt hasonló, de csökkentett mértékben vannak hatással a közvetlen környezetükre. Életfeltételei /gyümölcstermesztés, értékesítés/ miatt mások azonban a telepítési problémák, s fajonként mások az éghajlati vonatkozásaik is.

A fagyveszély mellett kedvezőtlen hatás az általában hosszantartó nyári szárazság is. Bár a gyümölcsfák vizigénye nagy, a nyári szárazság idején is a magas talajvízü homokon megélnek különösebb károsodás nélkül. A fagykárrol még annyit, hogy három-négy évenként jelentkezik, s ilyenkor is különösebb pusztulás csak az öregedő faállományban lép fel.

A legnagyobb igényt talán a fény felé nyújtják a gyümölcsfák. A napfény növekedésével nő a termés is. Az előbb említett kedvezőtlen hatások mellett fellépő bőséges napfénytartam és a magas hőmérséklet a gyümölcstermesztés kedvező alapfeltételei a járás homokterületein. Az előbbieket folyamán említett homokbuckák /dombok/ lejtőin kialakult mikroklíma a homoki szőlőknek kedvez, amin túl az időjárástól függ a termésmennyiség. A homoktalaj hőmérsékletével illetve mikroklímájával már többen foglalkoztak /Dr. Wagner Richard, Dr. Andó Mihály, Dr. Kiss Árpád/. Röviden említést teszek néhány fontos következtetésről, hiszen a Dr. Wagner Richard által vezetett Üllés-pusztai mikroklimatológiai méréseken magam is résztvettem.

A terület jellemzése az 1954 évi állapot alapján: A homoki növényzet megkezdte terjedését a változatos felszínű futóhomokon, buckás területen. A szélhordta homok laza, világos színű, nagy hézagterfogatu, rossz hővezető.

A mérések alapján is bebizonyosodott, hogy a növényzettel fedett homoknak jobb a nedvességtartó képessége, mint a kötetlen homoknak /bucka csucsán/. A kötetlen, száraz homok gyorsabban és jobban melegszik fel, de hűl is le, mint a kötött, nedves. Következménye az, hogy az előbbi hamarabb kiszárad, mint az utóbbi, eltérő talajhőmérséklet kialakulása is. A különbség száraz napokon volt megfigyelhető. Eső utáni napok folyamán a kötött homokon hamarabb, vagy azonos időben állt be a maximum, illetve minimum, mint a futóhomokon. A növényzettel borított homokon ugyanis a csapadék hűtőhatása gyengébb mérvű, mint a futóhomokon, s ez előbbi több sugarat /33 %-kal/ nyel el, mint az utóbbi. A talajhőmérséklet erőteljesebb kilengései csak a felső talajszintre vonatkoztak /5 cm-ig/ mélyebbre már kiegyenlítődés mutatkozott /3/.

Száraz, meleg időjárás esetén a homok felső szintje $40\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ig felmelegedve a talaj rohamosan kiszárad. A növényzettel fedett homokon ugyan kiegyensúlyozottabb a talajhőmérséklet, huzamosabb ideig tartó szárazság idején mégis kiszárad, s az alacsonyabb gyökérzetű növényzet elpusztul benne. A mérések közelében lévő szőlő és ligetes fás csoportok évről-évre átvészelték az időnkénti nagy szárazságot. Gyökérzetük ugyanis a nehezebben kiszáradó, aránylag nedvesnek maradt mélyebb talajszintig nyulik le.

A csak néhány méteres szintkülönbségű helyeken is eltérő hőmérséklet alakul ki. A mélyebb fekvésű talaj jobban és hamarabb lehül mint a buckatető.

A mérések alapján, miszerint a talajfelszín felé haladva fokozatosan csökken a relatív páratartalom, az alacsony szinten legmagasabb értékben fellépő hőmérséklet és páraszegénység együtteséből kialakult mikroklíma az alacsony száru növényzet számára kedvezőtlen /4/.

A járás kedvező domborzata és talajviszonyai mellett kialakult magas napfénytartam és a tenyészidőszak magas hőösszege, a csekély felhőmagasság, valamint a szórt fény együttes mikroklímatis hatása teszi lehetővé a magasabb száru, /mélyebb gyökérzetű/ gyümölcs és szőlőtermelés maximális kialakítását. A mikroklíma kutatás a korszerű mezőgazdasági tudomány fejlődésében fontos alaptényező.

Az Alföldi megyéknél is általában célszerű, akkor mennyivel inkább kívánatos, hogy a szegedi járás területén szárazságtűrő és a fagy iránt kevésbé érzékeny, fagyellenálló fajtákat termeljenek. A tenyészidő leghosszabb időtartamában a hosszú tenyészidejű, bővebben termő fajták ugyancsak optimális területeket találnak itt. A május-szeptemberi fő tenyészeti időszak alatt a növények 1326 napsütéses órában részesülnek. A hosszú meleg ősz, kedvezően befolyásolja a fák nedvkeringését és a szövetek beérlelését /5/. A szeptemberi és az októberi középhőmérséklet $17,5$ illetve $11,8\text{ }^{\circ}\text{C}$ a szegedi járásban.

A makro-mikroklímatis adatfeldolgozásokból származó átlagszá-

mitások hasznos irányt adhatnak a távlati időjárások lehetőségeire és valószínűségeire. A széles körökben elterjedt fel fogás, miszerint az átlag sűrűn megismétlődő érték, bizonytévés. Az átlag valójában nagyon ritkán előforduló érték, ezért tervezni arra, bizonytalan kimenetele miatt nem lehet. Pl.: a csapadék átlagkörüli értéke általánosságban csak 7-8 évenként hull le /6/. Rendszerint az átlagértéknek megfelelő csapadékösszeg alacsonyabb. Szeged város őszi csapadékát-laga 151 mm. 1952-ben 287 mm, 1953-ban 33 mm csapadék hullott le. Mindkét mennyiség káros volt a mezőgazdaság számára. 1781 óta az említett két év össze a legcsapadékosabb, illetve a leg-szárazabb.

Általában a száraz-meleg és nedves-hűvös hónapok, évek sok-szor csoportosan jelentkeznek. Egy időszak folyamatra éveken át jellemzőek a meleg nyarak, aszályok, más időszakra hosszú ideig tartó kemény telek. A szegedi járásban a leghamarabb érnek véget a tavaszi fagyok, az őszi fagyok pedig legkésőbb kezdődnek. A nagyon alacsony hőmérsékletű telek ritkák, de a kora tavaszi fagyok rendszeresek. Mindkettő nagy kárt tud ten-ni a gyümölcsösökben. Igaz, hogy a gyakorisági értékek sze-rint 3-4 évenként jelentkezik fagykár, pusztító hatással vi-szont csak a második vagy harmadik fagykáros év lép fel. Egy-egy fagykár attól is függ, hogy fiatalabb, vagy előregedett gyümölcsös esik-e áldozatul. A fagy sávosan hat, tehát fellép-het érdekesen, hogy kimaradnak az idősebb telepítésű terüle-tek, viszont a fiatalabb fák szövetei ellenállóbb képességük miatt nem pusztulnak el. Az őszi barack bimbósan - 5 C⁰-ot is elvisel, de késői gyengébb fagy, talajmenti fagy kinyílt álla-potában már árthat.

T a l a j i g é n y

Az őszi barack a laza vagy középkötött talajt szereti. Nem is olyan régen még a kötöttebb talaju, déli fekvésű domboldala-kat minősítették fő termőterületének. Ma már a homoktalajon is kedvező helyet talált. A mész nem kívánatos számára. A szódás nélküli homoktalajok megfelelnek. A más növények számára meg nem felelő homoktalajok mindenkor számításba jöhetnek, ha az altalaj nem kavicsos, hanem kötöttebb. Homoktalajokon kedvező

körülmény a megfelelő, illetve szükséges talajviz jelenléte, ugyanis az a gyökérzetet látja el nedvességgel, különösen száraz időszakban. Trágyaigénye homoktalajon nagy.

Az alma a lapos fekvésű savanyu és nedves talajokon jól megél. Az alföldi szárazságot csökktás öntözéssel kell pótolni. Vigigényénél több kritikus időszakban szükséges a kellő figyelem.

A cseresznye a gyorsan felmelegedő talajokat kedveli. A kajszibarack főleg a homokterületek gyümöloso. A szilva számára is a szikes talajok a legalkalmasabbak.

A szőlő terméseredménye a talajminőséggel egyenlő. Tápanyagban gazdag, jó vizgazdálkodásu talajokat kedveli. Régebben homokon nem termelték. A táperőben gyenge homoktalajok nem optimális feltételűek, de a filoxérától mentesek.

Minőséget adó sorrendben legmegfelelőbbek a délre néző hegyoldalak vulkánikus alapzatu löszös talajai, de a homokterületeken is általában jó minőségű szőlők teremnek. A homokdombok délies lejtőin kedvező mikroklíma alakul ki a szőlő számára. A homoktalajon a telepítés is olcsóbb és a talaj immunis a filoxérával szemben.

A járás talajadottságainak vizsgálata előtt célszerű röviden áttekinteni a szegedi járás földtani felépítését. A 7. ábrán a járás földtani képződményei a másik két járás területének földtani viszonyaival jól összehasonlíthatók.

ADMKI Termelésfejlesztési Osztólya által készített "a szegedi járás mezőgazdasági fejlesztésének lehetőségei" c. tanulmányban foglaltak alapján négy komplex mezőgazdasági termelési körzet szerepel. E körzetek a természeti és a közgazdasági adottságok alapján közel azonos határral húzhatók meg. A körzetek területe községenként az alábbi:

I. körzet: Algyő, Baks, Deszk, Dóc, Gyálarét, Kübekháza, Sándorfalva, Szőreg, Tápó, Tiszasziget, Ujszentiván.

II. körzet: Balástya, Bordány, Domaszék, Forráskút, Kiskundorozsma, Röske, Szatymaz, Zombó.

III. körzet: Ásotthalom, Mórahalom, Öttömös, Pusztamérge, Ruzsa, Üllés, Zákányszék.

IV. Körzet: Csengele, Kistelek, Pusztaszer, Sövényháza.

Földtani felépítés körzetenként

I. körzet: A Tisza-völgy É.-on 5-10 km, D.-en kiszélesültebb 12-16 km. A löszrétegeket /infúziós és száraztérzíni eredetűek/ a Tisza és a Maros holocén eróziója kb. 20 m mélységig szétrombolta. E szélességben a feltöltött üledékek sorrendje: aprószemű homok, iszapos finomhomok, homokos iszap. Az egymásra települt lencsés szerkezetű, felsőbb illetve legfiatalabb rétegek agyagos összetételűek, amiért vízzáróak, illetve belvízvesztést okozóak. A folyók pusztító ereje nem volt általános, így helyenként az üledék rétegek felszínében löszszigetek emelkednek ki.

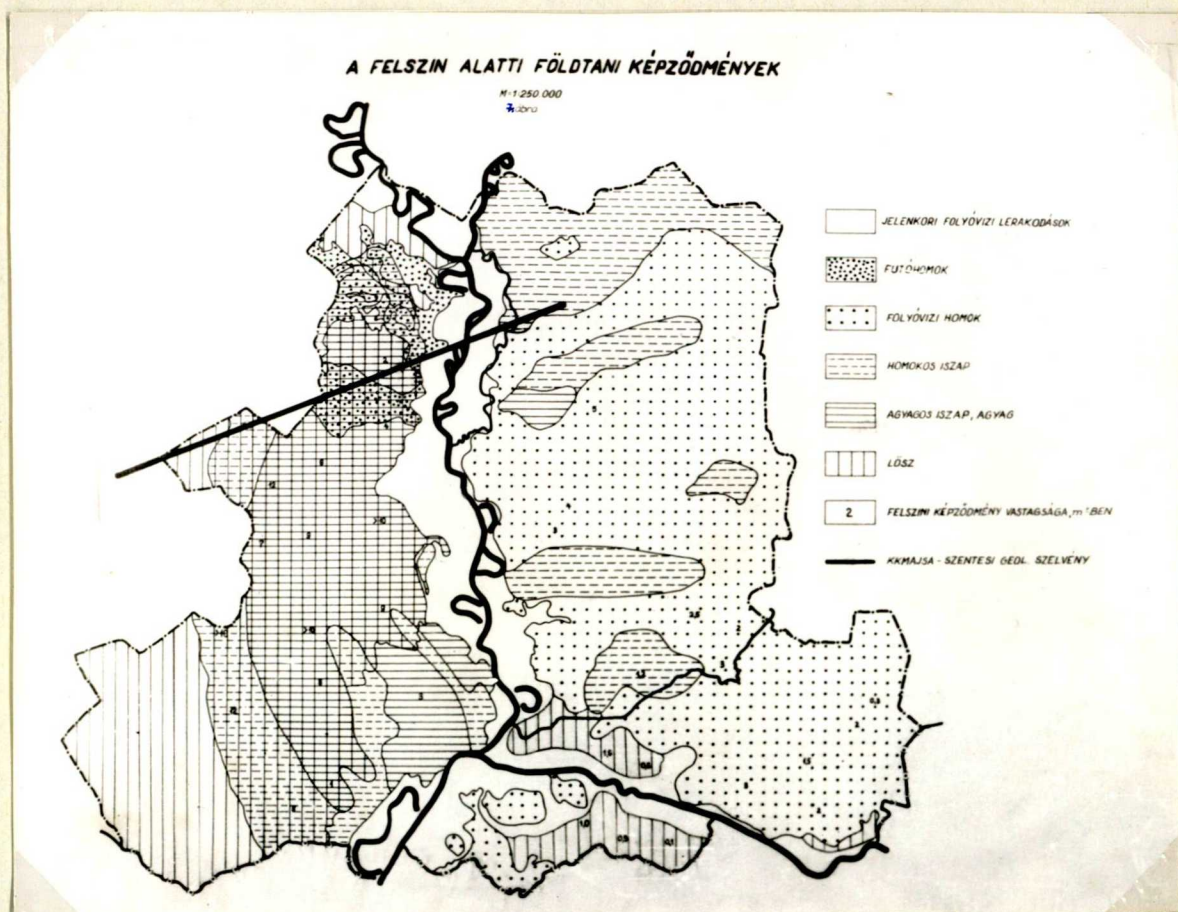
II. körzet: A Tisza-völgy Ny.-i szélén Sándorfalva-Szatymaz-Domaszék-államhatár vonaláig a Tisza által lerakott homokos-iszap, agyagos-iszap és agyag rétegekkel találkozunk, melyek a jelen kor öntéstalajai. E vonaltól Ny.-ra lösz, felette homokos-iszapos lösz, illetve agyagos-iszapos löszrétegek váltogatják egymást, közöttük homokrétegekkel. A mai felszíni formát a rájuk települt holocénkori homok adja.

III. körzet: A mai felszíni formát itt is a holocén kori homok adja, amely tulajdonképpen "lepelhomok". Ny.-on nagyobb, durvább szemcséjűek, K.-en löszszel és iszappal keveredettek. A homok eltemette a löszet /1-5 m szélességű/, és a semlyékek meszes-szódás talaját. Ezek vízelzáró rétegek és altalaj hibaként is jelentkeznek.

IV. körzet: Kialakulása a másik két homoki körzetéhez hasonló, csak változatosabb rétegű elhelyezkedéssel. Ny.-on a löszrétegek futóhomokkal, középső részén homokos-iszappal, K.-en agyaggal, agyagos-iszappal keveredettek a felszíni réteg alatt.

Futóhomok A járás területén legnagyobb %-ban szereplő talajok.

A makói járásban nincs, a szentesi járásban foltokban fordul elő /Bokros, Csongrád/, míg a szegedi járásban az összterület 10 %-át teszi ki. Hullámos, buckás felszínű. A humuszos szint

A felszín alatti földtani képződmények.

7. ábra

helyenként, vagy teljesen hiányzik, vagy nagyon sekély. Mész-tartalma általában Ny.-ról K. felé növekszik, jó mészállapotú, tehát meszezésre nem igen szorul. A futóhomok megkötésére csak az erdősítés, szőlő-és gyümölcsstelepités jelentős, annál is inkább mivel a homok mint talaj számukra kitűnő. Megkötése után döntő feladat a szervesanyag utánpótlása. Bár többféle gazdasági növény is megterem a homokon, mezőgazdasági jelentősége leginkább csak a szőlő és gyümölcsstelepitéseknek van.

Területe:

Pusztamérges, Öttömös, Ásotthalom, Mórahalom, Üllés, Zsombó, Ruzsa, Balástya és Csengele környéke.

Mivel a gyümölcstermelést jelentősen befolyásolják az altalaj viszonyok, a homok által betakart képződményeket célszerű megismerni. E képződmények kedvezően és kedvezőtlenül is hathatnak a termelésre. Az 1-2 m. mélységben fekvő lösz, vagy agyagréteg fenntartja a talajvizet és száraz időszakban is biztosítja a homok nedvességének pótlását. Ellenkező esetben a növényzet elpusztulhat. Ugyancsak 1-2 m. mélységben fekvő mészkő a fejlődő gyökerek terjedésének útjába áll. Mély talajforgatással a mészkőfal áttörhető. Balástyán az altalaj szikes réteg, Csengelén a homok alatt kb. 50 cm-es mészkőpad helyezkedik el.

Csernozjom jellegű homok /barnahomok/

A makói és szentesi járásban jelentéktelen, míg a Duna-Tisza közti Hátság K.-i lejtőjének legnagyobb kiterjedésű homoktalaja. Nagy területeken fordul elő a barnahomok, melynek humuszos rétege 100-150 cm. vastagságú, Szatymaznál a 200 cm-t is eléri. Humusz tartalma 1-2 % között mozog, /Szatymaz 5-6 %/. Az említett szervesanyag felhalmozódás a rajta élő növényzet és az alkalmazott agrotechnika következtében jött létre. Barnahomok elnevezését éppen a barna színű humuszos réteg adja. Mészállapota igen jó, mely~~y~~ugyanacsak Ny.-ról K.-felé nő.

Területe:

Pusztaszer, Sövényháza, Kistelek, Csengele, Balástya, Pusztaszer,

mérges, Ruzsa, Zákányszék, Domaszék, Ásotthalom, Mórahalom, Szatymaz és Sándorfalva egyes részei. E homoktípus a járás összterületének 28-29 %-át teszi ki.

Szoloncsákok és szoloncsák-szolonyecek /meszes, szikes talajok/

A szikes talajok szerkezetük és sótartalmuk alapján több típusba oszthatók. A szoloncsákok és szoloncsák-szolonyecek kialakulásánál a vízben oldható sók /főleg nátrium sók/adják az alapot. A Na sók előfordulásának mennyisége és formái határozzák meg a szikesedés irányát, annak jellegét és tulajdonságát. A szoloncsákok meszes-sós, szerkezet nélküli szikesek. Szelvényükben a rétegek határ nélkül követik egymást. Felszínükön magas a sótartalom /0,3-0,5 %-ig/, a szénsavas mész is jelentős. Az altalaj is sok meszet tartalmazhat. Színe fehéres, szárazon kökemény, nedvesen pépes. Erősen lúgos kémhatásu.

A szoloncsák-szolonyecek meszes, esetleg sós, de már oszlopos szerkezetűek. Szelvényükben szintenkénti tagozódásuk. Vízát-eresztő képessége igen csekély.

Mindkét típus nagyrésze terméketlen szikesek talaja. A szoloncsák rossz termőtalaj, javítása gipszeléssel történhet. A szoloncsák-szolonyeceknél a felszín közelébe kerülő és könnyen oldható szénsavas mész miatt a meszezéses talajjavítás nem eredményes. Általában javításuk nem gazdaságos. Legelőként, kaszálóként és alkalmas esetekben halastavak telepítéséül értékesíthető.

Fenti típusok a Duna-Tisza közti Hátság K.-i lejtőin előforduló "semlyékekben" található, ahol a homokterületek talajvíze magas. A megye többi területén nincs ilyen előfordulás.

Réti és réti-öntéstalaj

Csongrád megye területének legösszefüggőbb talajtípusa. Az át-nedvesedett talajok típusába tartoznak, ugyanis kialakulásának tényezői: árterületek mentén, feltöltött folyómdrekben, időszakos felületi vízborítások és magas talajvizek.

Humusz rétege vastag 70-100 cm. Szervesanyag tartalma lefelé

csökken, /4-1 %-ig/. Így felső része szürkésfekete. Szemcsés, sokszögű szerkezetű.

Legjelentősebb a szegedi járásban /43,1 %: Baks-Sándorfalva-Algyő-Tápé-Gyálaréttől K.-re uralkodó. 50-80 cm-es humuszrétegű, Tápé és Tiszasziget területén 130-150 cm szintet is eléri.

Nyersöntés

Maros völgyében található talajtípus, fiatal képződmény. Így a makói járás területén foglal el legnagyobb helyet, míg a szegedi járásban a Tisza öntései csekélyebb kiterjedésben szerepelnek.

A megyében kialakult mezőgazdasági kultúrát főleg a talajok különbözősége, illetve a kötöttségük szerinti állapot alakította ki. A szegedi és a makói járásban laza homok és könnyűvályog talajok, a szentesi járásban a kötöttebb, nehézvályog talajok dominálnak.

A gyümölcs-szőlőtermesztés szempontjából a Duna-Tisza köze DK.-i részének homoktalajai alapozták meg a kultúra kialakulását. A jellegzetes DK-i, kiskunsági táj minimális szintkülönbsége alapján síkság, mely Ny.-ról, ÉNy.-ról lassan lejt a Tisza völgyéig. A gyümölcs-szőlő kultúrát érintő mikro-környezetben e vidék felszíne mégis eléggé változatosnak mondható. A futóhomok /11 %/, de általában a buckasor vonulatok, semlyékek, szikes tavak változatossá teszik a felszínt.

A geológiai jellemzésnél már vázoltam, hogy a pleisztocén végén kialakult löszrétegeket futóhomok borítja. A futóhomok ÉK.-ról DNy. felé mind vastagabb /Sándorfalvától—5-6 m.—fokozatosan növekedve, Zombónál már 12-15 m/. A homokréteget a helyenként előforduló mészsízes réteg és a tavi kréta jellemzi, mely jelenlétnek kikutatása, a telepítések elsődleges feltétele, ugyanis a felszín alatt 1-2 m-es sávban helyezkednek el. A pleisztocén képződményű lösz 3-4 m vastag. Alatta finomhomokos iszap, illetve agyagos iszap található. A homokrétegek és a lösz között nincs vízzáró réteg. Az agyagos iszapszelvény

ÉK. felé lejtve fokozatosan vastagodva agyagba megy át. Alatta finomhomok és aprószemű homok helyezkedik el, a második agyagos iszapszinten.

E területen a lösz alatti vízzáró rétegek elhelyezkedése és vastagsága egyenetlen. A legvastagabb és legnagyobb kiterjedésű rétegek /3-6 m-ig/ Zsombó és Sándorfalva környékén vannak. E vonaltól É.-ra és D.-re is /1-2 m/ elvékonyodnak. Az agyagrétegek léte csak a Tiszavölgy közelében adottak. Szatymaz - Szentmihálytelek vonalában ennek ellenére széles sávban hiányzik. A csapadékvíz tehát a laza homokba szivárog és így a talajvizáramlás erős. Ezzel magyarázható a Matty-ér vízrendszere.

A homok összetétele: apró szemű, általában löszös. A finom szemű összetétel /0,5-1 mm/ hiánya és a nagyság Ny.-felé való növekedéséből lehet következtetni arra, hogy a Duna árterületéről a szél útján került ide.

A 0,1 mm-nél nagyobb szemcse nagyságú homok 62 %-ban jellemző a területre. A homok színe több mindenre vall. A világos sárgás szín a tipikus futóhomokra jellemző, amelyben a muszkovit tartalom jelentős. A sárga szín a lösztartalmát mutatja /38 %-ig/. A világos sárga színű homok az iszapállomány jelenlétét jelzi. Mezőgazdaságilag értékes. E táj homokjában jelentős mértékben szerepel a kvarc, muszkovit és amfiból. Elenyészően fordul elő benne a kalcit, magnetit és a biotit. Megemlítendő a földpát és a karbonátok jelenléte, valamint az u.n. "élő" sötét színű ásványok is. A holt és "élő" ásványos részek összetétele ÉNy-on a legkedvezőbb /C_sengele: 16,7; 83,3/ DK. felé csökken /Szatymaz: 9,6 ; 90,4 - Dorozsma : 1,95 . 98,5/. Dorozsmán már alig éri el a 2 %-ot a fekete alkotó részek aránya.

A járás talajainak összefoglalása

I. körzet: A Tisza völgyében réti és réti-öntéstalaj magas humusztartalommal. A Maros völgyében nyers öntéstalajok kevés humusztartalommal. A Marostól D.-re réti szolonyec és réti csernozjomok agyagos kötöttséggel. DNy-i részén nagy területen vályogos réti csernozjomok, mészlepedékes csernozjomok és szolonszák-szolonyec talajok.

II. körzet: Többségében homok, csernozjom jellegű homok és futóhomok. A semlyékekben agyag, és agyag-vályogos, szolonyeces réti talajok, illetve szolonszák-szolonyekek. K.-en keskeny sávban mészlepedékes csernozjom és réti csernozjom.

III. körzet: Zömmel futóhomok, csekély humusztartalommal és csernozjom jellegű homok. A semlyékekben magas mész és szód tartalommal szolonszák-szolonyec, szélein szolonyeces réti talajok. A humuszos réteg, réti mészkő, szikesós réteg legtöbbször 1 m-ig eltemetett.

IV. körzet: Ugyancsak csernozjom jellegű homok és futóhomok kevés humusztartalommal. Semlyékekben szolonszák és szolonszák-szolonyec talajok, agyag és agyagos-vályog kötöttséggel.

A szegedi járás területének tehát nagy része homok. E talaj az éghajlati adottságokkal együtt biztosítja a gyümölcstermelés eredményességét, míg egyéb szántóföldi növények csak minimális termést adnak. A homok kedvező talaj, de ezen belül kívánatos vizsgálatok útján meggyőződni arról, hogy mely területre felel meg egy-egy gyümölcsnem telepítése. A mély fekvésű, nedves talajok az alma és szilva számára kedvezőek. A homokbuckák déli és lejtőin az őszibarackot és a kajszit érdemes telepíteni. A homoktalajok általában humuszosodott talajok. Az ujholocén eredetű lepelhomok néhol beborítja a humuszos, vagy iszapos rétegeket. Szerencsésebb esetben, ahol a lepelhomok nem túl vastag, csak 1-1,5 m., ott az eltemetett réteg ellensúlyozni képes a fölé rakódott futóhomok kedvezőtlen tápanyag és vizgazdálkodását. Ezek a területek értékes mezőgazdasági területek, főleg a szőlő-gyümölcs-és erdőtelepítés számára. Ahol sikerült megkötni a futóhomokot, ott kialakult a 20-40 cm-es szintű humuszos homok.

A homok talajok általában tápanyaggazdálkodást illetően kedvezőtlenek, mivel a tápanyag nem tud felraktározódni. Ilyen esetben a termékenységét aljtrágyázással növelni lehet, ugyanis a csapadék kisebb mértékben mossa be a tápanyagot az altalajba. A homoktalajok közül a barna homoktalaj a legértékesebb, mert a löszössége a vizraktározó képességét javítja. A legjobb barna homoktalaj Szatymaz környékén terül el. Itt ugyanis a 2 m. vastag-

ságot is meghaladja a humusztéteg. E területen kívül azonban humuszban szegényebb homokvidékekkel állunk szemben, melyek világosabb színűek.

Összefoglalóan a hibátlan aljtalaju homok a gyümölcs és szőlő-termelés számára kitűnő. Ilyen terület keresésénél figyelemmel kell lenni a következők felé:

a/ a futóhomok alatt vannak-e semlyékek?

b/ humusztartalma kielégítő-e?

Első esetben a mészszip, illetve a mészkő aljtalajhibaként jelentkeznek. Mély talajforgatással a mészkő-padot át lehet törni. Második esetben aljtrágyázással növelhető a humusztartalom. A homoktalajok termőképességének fokozásával érdemes és kell foglalkozni, mert az e területekre jellemző makro-és mikroklíma a legmegfelelőbb a gyümölcsstermelés számára.

A járás vizrajza.

A szegedi járás területe

teljesen belvizártér. A szentesi járás területe belviz által veszélyeztetett, a makói járás területe pedig sokkal komolyabb károkkal fenyegetett belvizártér. Néha előfordulnak a megyében nagy vizek, de a fokozatos fejlesztés mellett a belviz és árvízvédelmi kiépítettség eredményeként az okozott kár egyre kevesebb.

A gyümölcs-kultúrával kapcsolatosan a vizrajznál megjegyzendő, hogy a folyók ingadozó vízszintje 1 km-en túl már nem hat a talajvízszint ingadozására. E megállapítás is főleg a Tiszára értendő. Ennek következményeként a folyó közelében nem mindegyik gyümölcsfaj tud megélni. Folyók mentén csak alacsonyan gyökerező gyümölcsfajtákat célszerű telepíteni, vagy olyanokat, amelyek a vizes talajon is megélnek. Példa erre a szegedi Vizügyi Igazgatóság árterés területein szépen viruló gyümölcsös kertek.

Öntözés, talajvíz állapotok körzetenként

A megye és a járás szocialista tervgazdálkodása is nagy mértékben igényli a vizet, hiszen több termelési ág fejlődését befolyásolja a víz. A sok évi átlag szerint a talaj átlagos vízhiánya 150-180 mm. Ezt a hiányt pótolni kell, s a természeti adottságok alapján az öntözővíz nagyrésze teljesen rendelkezésre is áll. Sajnos a víz egy része eredménytelenül kihasználatlan marad.

A folyóvíz öntözésre használhatósága különösképpen kisvíz idején problematikusává válik. A Tisza alsó folyásának szakaszán igen kevés öntözővíz mennyiséget adhat. A művek építése /tárolók, vízlépcsők/ egyre inkább szükségessé válik. A Tisza alsó szakaszán a duzzasztó megépülésével a hiány erősen lecsökken, ugyanis a Tisza mint mesterségesen szabályozható szinten lesz. Átmenetileg a felszín alatti vizek felhasználására is művek építésére van szükség. Különösen a gyümölcs-szőlő és zöldségfélék öntözéses termelésénél sürgető a kis öntöző művek építése, az aránylag olcsó és építésében rövidebb idejű talajvizutak üzemeltetése. A Duna-Tisza közti Hátság talajvíze ebből a szempontból jelentős, mert szintje nem túl mélyen van.

Talajviz állapotok körzetenként /8. ábra/

I. körzet:

Átlagos talajviziükör magasság 3-5 m. A terület legnagyobb része belvizveszélyes. Az agyagrétegek vastagsága 1-3 m., melyet nem lehet fellazítani. Így az agyagréteg vízzáró, s a mélyebb részek víz alá kerülnek a talajviziükör emelésével. A talajviz öntözésre használható, /szikeseket kivéve/ kémiai összetétele nem káros hatása.

II. körzet:

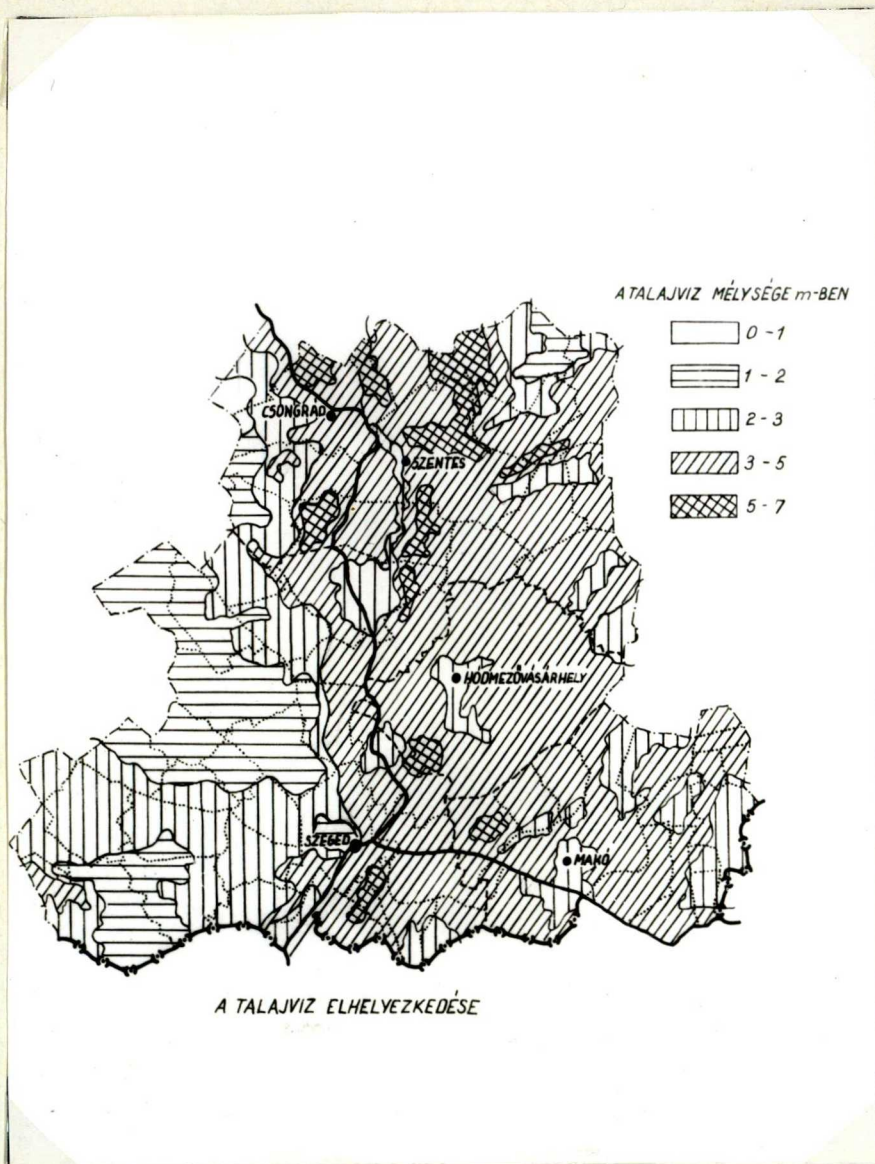
A talajviziükör szintje magas. K.-en 2-3 m., Ny.-on 1-2 m. Vize erősen meszes-szódás koncentráltasága.

III. körzet:

A talajviziükör szintje nagyon magas /1-2 m./, csupán a DNy.-i részen 2-3 m. Vize szódás.

IV. körzet:

A talajviz szintje legmagasabb, átlagban 1-2 m., helyenként 1 m. felett. A vízelzáró rétegek elhelyezkedése miatt belvizveszélyes terület.

A talajviz elhelyezkedése.

8. ábra

Domborzat /9. ábra/

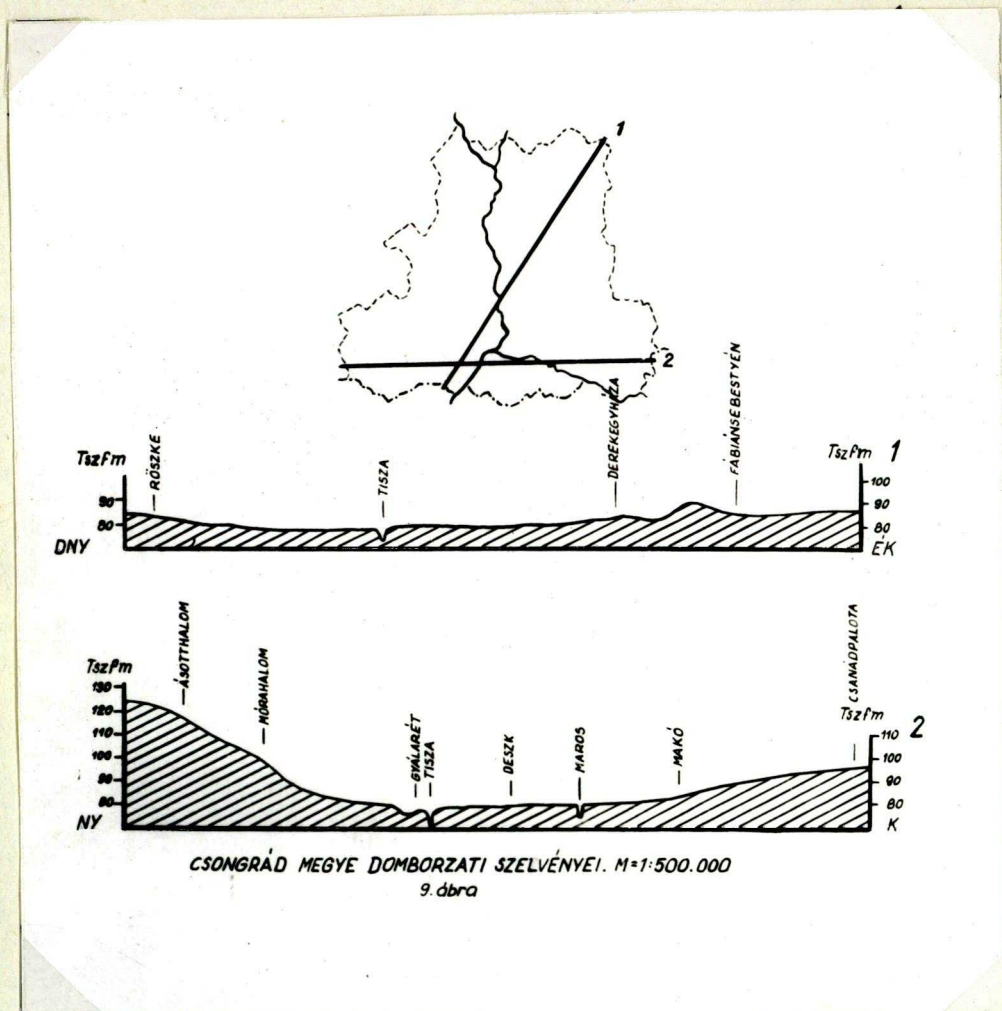
A megye, illetve a járás felszíne tájképi jelleg szerint síkság, hiszen a szintkülönbségek csekélyek. Ha a kisebb tájegységeinek ÉK-DNy irányu kb. 80 km hosszú felszínmetszetét nézzük, akkor a szintkülönbség csak 3-5 m. Ny-K-i irányban viszont nagyobb. Az általános Ny.-i határtól a Tiszáig kb. 35-40 km. hosszúságban 45-50 m.-es, a Észától a K.-i peremig 40-45 km. hosszban 15-20 m-es a szintkülönbség. A síksági szó értelmén belül változatos relief viszonyokat találunk a valóságban. A tényleges felszíne tagolt, ugyanis a síkságnak nagy távolságon belüli minimális szintkülönbségű részét csak a Tisza árterén és a Marostól D.-re találunk. A Tiszántúlon általában kis távolságokon belül kiemelkedések, pár méteres szintkülönbségek fordulnak elő, viszont a megye Ny-i részén a Tiszától Ny.-ra fokozatosan változatosabb felszín. Olyan morfológiai jelenségek fordulnak elő, melyek a Tiszántúlon nem találhatók.

A megye, illetve a járás domborzata mint az Alföld nagy tájegységének Dk.-i része nincs hatással az éghajlatra. A kisebb felszíni formák /buckák, dombok/ viszont befolyásolják a talaj feletti légrétegek mikroklimáját. Különösen a szőlő- és gyümölcs-termelésnél kell állandó figyelmet fordítani a mikroklimatikus jelenségekre.

A járás természeti adottságainak összefoglalása

A gyümölcs, szőlő életfeltételeinek és a járás éghajlati viszonyainak összehasonlítása után az alábbi következtetéseket vonhatjuk le. Földrajzi helyzeténél fogva a járás területére is az ország éghajlatát megszabó kontinentális éghajlati viszonyok a jellemzőek, melyek a földrajzi szélesség helyzete és az alacsony szintviszonyok miatt szélsőséges jellegűek. A hőmérsékleti különbségek nagy ingadozása, a csapadék kevés mennyiségének kedvezőtlen megoszlása nyáreleji maximummal, sok napsugárzás, nyáron alacsony relatív páratartalomérték és a koratavaszi fagyveszéllyel a legfőbb jellegzetességek.

A gyümölcsösök és a szőlő hőmérséklet igénye a járás területén biztosított. A tenyészidőszak hőmérséklet átlaga kedvező /18,3 C°. A gyümölcsösök májustól általában a 18-20 C° körüli hőmér-

Csongrád megye, illetve a járás domborzati szelvényei
9. ábra

sékletet igényelik. Ezt megkapják, ugyanis áprilisban 11,5 májusban 17,-; júniusban 20,2; júliusban 22,4; augusztusban 21,5; szeptemberben 17,5 C° a hőmérséklet átlaga.

A téli hideggel szemben támasztott igényüket a gyümölcsösök ugyancsak kedvező feltételek mellett megkapják, bár a fagyok egyes gyümölcsöknél /kajszi, őszibarack/ nagy károkat okoznak. A hőmérséklet összefoglaló kiértékelésénél kell megemlíteni azt, hogy éppen a kedvező hőmérséklet alapján alakult ki Szatymaz és környékén egy gazdaságos őszibarack termőtáj, mivel a nyári hónapok hőmérséklete 20 C° felett van. Az alföldi termelési formánál 3-4-szer, Szatymaz környékén 5-6-szor több az átlagtermés, mint a Budavideken, de a fejlődés is sokkal erősebb. A hegyvidéken ugyan biztonságosabb a termesztése, mivel az Alföldön a téli erős fagyok időnként óriási károkat okoznak. A fák alsó termő vesszőire a -20 C° körüli fagyok már ártalmasak. A -30 C°-on túli hőmérséklet teljes elfagyást eredményez.

A gyümölcsösök és a szőlők a napfény igényüket találják meg legjobban a járás területén. A magas napsütéses órák száma mellett eloszlásban is kedvezőek és a hőösszegük is magas.

A szeszélyes csapadék eloszlást, a nyári szárazságot a magas talajvizállapot kiegyenlíti. Az őszibarack hegyvidékinél is jóval nagyobb terméséhez még az is hozzájárul, hogy a talajviz biztosítja a nedvességet, ugyanis a homoktalajok átlagos magas talajvizállását a gyökerek könnyen eléri.

A járás homoktalajain kialakult mikroklíma kedvezőtlen az alacsony száru növényzet számára. A gyümölcs-és szőlőtermelés számára viszont nagyon is kedvező. Természetesen a humuszban, táp-erőben gyengébb talajon problematikus a talajerő utánpótlás, a trágyázás, de igen eredményes.

Az éghajlat /kedvező meleg nyár, magas napfénytartam, hosszú tenyészidő, csekély felhőzet, hosszú, enyhe ősz/ és a talaj együttesen kiemeli a mezőgazdasági termesztés legjövődélmezőbb ágazatát, a gyümölcs-és szőlőtermelést.

Szatymaz, Forráskút, Üllés, Zsombó, Zákányszék, Domaszék környékén a gyümölcs, Pusztamérges, Mórdaalom, Ásotthalom, Zákányszék, Szatymaz környékén a szőlő legértékesebb területei alakultak ki.

A szegedi járás gyümölcs-és szőlőkultúrájának áttekintése

A bevezetésben már említettem, hogy a szegedi járás mezőgazdaságának jelenkori egyik fontos ágazatát, a gyümölcs-és szőlőkultúrát a földrajzi viszonyok összefüggéseiben kívánom bemutatni. Történeti részének bemutatása a tudományágazati elkülönülése és terjedelmessége miatt nem lehet disszertációm célja.

Mielőtt azonban a természeti tényezők hatásainak vizsgálatával megkezdeném a gyümölcs-és szőlőkultúra jelenének tárgyalását, mégis röviden említést teszek annak multjáról. A mezőgazdaság ugyanis mint a gazdasági élet egyik fő ágazata, minden időben sajátos függvényként, tükörképül ábrázolta korának társadalmi rendszerét. Bár a mezőgazdaság és azon belül a gyümölcs-és szőlőtermelés története a történelmi idők változásaival párhuzamosan több nagy részre tagolható, mégsem árt, ha a legjellemzőbb korszakokat "kimetszem" az igényeknek megfelelően és ismertetem. A történeti áttekintés ilyen formában történő szemlélését azért tartom fontosnak, mert a történeti rész ^{egy} metszete magában foglalja a gyümölcs és szőlő megjelenését Szeged környékén, megmutatja a termelés fejlődésének eredményeit és akadályait, illetve a mult társadalmi rendszer hagyatékait, melyből egyáltalán nem volt könnyű kiindulni a mezőgazdaságnak a felszabadulás után.

A török hódoltság előtti időszak

A török hódoltság előtt Szeged határában még nem igen foglalkoztak a gyümölcs-és szőlőtermeléssel. Feltételezhető, hogy ha nem is komolyan, de a kertészet és gyümölcstermelés kezdő lépései megtörténtek. Egyes írások szerint a városban bőven voltak házikertek. A szőlőműveléssel kapcsolatosan adatok egyáltalán alig maradtak fent. Ugyancsak pontatlan leírások arra utalnak, hogy már a törökök előtt is történtek szőlőtelepitések, melyek kiestek a föld közös használatából.

Miután Zsigmond király uralma alatt 1412-ben az alsószigeti és felsőszigeti község a várközpont védelmében egyesült, Szeged várnagyi uraladalom lett, és a környékén elterülő népes községek tulajdonába kerültek. E területek összegében a mai járás

területét adják meg. Ebben az időben a polgárság egy része a sószállítással kapcsolatosan kereskedelemmel foglalkozott. A Tiszán leusztatott sót Szegeden, majd a távolabbi területeken adták el. Viasszafelé liszttel, búzával, hussal és zsiradékkal tértek haza. A hajósok Titelen /Tétel/ keresztül a dunai területekre is elszállították a kősót. Így jutott k el Péterváradra, Zimonyba és Kő-Szent-Mártonba. Viasszafelé azonban nem üresen jöttek, hanem a később igen megkedvelt szerémségi édes borokkal rakták meg a hajókat.

Megemlítendő, hogy a rómaiak kedvelték a szőlőművelést, s mellette a kertészetet és gyümölcstermelést is. A Szerémségben is a rómaiak honosították meg a szőlőt. Nos innen került először csak a bor Szegedre, majd később a szőlőművelés megkedveltetése. A sóval kereskedők rétegéből egyesek ugyanis kiváltak és a Szerémségben szőlőt vásároltak. Kimondottan szőlősgazdák csoportja jött létre, hiszen Szegedről leutazva csak a szőlő megművelésével és annak értékesítésével foglalkoztak.

A tél kivételével, amikor a Tisza csak hajózható volt az akkori vízi közlekedési eszközök valamennyi fajtája állandó oda-visszautakat járt Szeged és a Szerémség között. A bor szállításában viasszafelé csak egy ideig volt a végállomás Szeged, később az Szolnokra tevődött át. A lengyel borkereskedőket is a szegedi szőlősgazdák látták el a megkedvelt szerémségi, szekszárdi és villányi borokkal. Lengyelországba- Krakkóba és Varsóba- úgy került el, hogy Szolnokig a Tiszán szállították, majd kocsin, Eger-Miskolc-Eperjes-Bártfa utvonalaén érkezett a rendeltetési helyére. Mátyás király hathatós segítségével /kiváltságok, adómentességek/ valószínű szegedi bormonopólium alakult ki. Szeged a virágzó borkereskedelem fellegrára lett.

A török hódoltság utáni helyzet az 1900-as évekig

A kizsákmányolás elvén alapuló török katonai és polgári igazgatás teljesen megváltoztatta a mezőgazdaság arculatát. A szőlősgazdák is elvesztették szerémi birtokaikat, minek következtében a korábbi szőlőkultúra teljesen lehanyatlott. A harcok alatt a borszállítás igen körülményes volt. Ehhez még az is hozzájárult, hogy a Korán meg tiltotta a borfogyasztást, tehát

a török a bort nemitta. A szőlősgazdák ezután Szegeden próbálkoztak a szőlő telepítésével, közvetlenül a város peremén. Az elveszett szerémi szőlők kárpótlásául vett lendületet az első szőlőültetés Szegeden /7/. A Tarján-, Szillér-, Kálvária-, Jerikó-, Hernyós-, Kátérköz dűlőkben és az alsóvárosi részekben létesültek szőlőskertek, bennük gyümölcsfákkal. Ezt az 1713-as Lambion-féle vezérkari térkép is ábrázolja. A beültetett területek talaja nem igen volt alkalmas a szőlőművelésre.

A hódoltság után a mezőgazdaság újra fejlődésnek indult. A város külső részein egyre több új szállás és tanya jött létre, a közelben sűrű, távolabb haladva ritka megoszlásban. Először ingyen történtek a települések, később a város a földeket eladta.

A futóhomok elleni harc az 1700-as évek elején kezdődött el. Ez időben a homok mélyedéseket vájt, halmokat emelt és házakat temetett el. Amikor az 1750-es évek elején az agyagos-földi kultúrát a filoxera kiölte, vett igazi lendületet a homoki szőlők telepítése. Rájöttek arra, hogy a futóhomok megkötésére a legalkalmasabb és leghasznosabb mód a szőlő és gyümölcsfa telepítése.

A gyümölcstermelés nagyvonalu megindítása is az 1750-es évek elejére tehető. A vár körül -talán reklámként- a béke jelképéül gyümölcsfa ligetek díszlettek. Lotharingiai József herceg különösen az őszibarack meghonosításával ért el sikert.

Az 1900-as évekig a megyén belül a szegedi járásban történtek a legnagyobb területű telepítések. Az egykori futóhomokon komoly szőlőkultúra fejlődött ki gyümölcsfákkal vegyesen. A komolyabb gyümölcstelepítés létét a szőlőművelésnek köszönhette. Az 1896 évi gazdasági statisztika alapján a 8094 holdnyi területen 485.667 gyümölcsfa volt.

A mezőgazdaság biztosabb, jövedelmezőbb alapját a gyümölcs- és szőlőkultúra adta meg. A jövedelmezőség alapján bebizonyosodott, hogy a homoki telepítés kevesebb beektetést kíván, mint a hegyi. Komolyabb problémát a rigolirozás költségei, a lemosatás

veszélye elleni védekezés és az ameriaki alanyra történő ol-
tás költségei adtak. Nyáron és ősszel viszont a szőlő, később
pedig a bor juttatta jövedelemhez a gazdát.

Az I. és a II. világháború közötti állapotok

Szeged közigazgatási területe 1914-ben 143.296 kh volt, /az
ország egyik legnagyobb földesura/.

Birtokai /7/: I. Tisza jobb partján

1. Feketék	13.335 kh
2. Alsótanyai kapitányságai	81.239 "
3. Felsőtanya "	41.001 "

II. Tisza bal partján

1. Ujszeged	2.802 "
2. Idegen területek	4.919 "

A 143.296 kh-ból a kert 969 hold, a szőlő 12496 hold területet
tett ki. A szőlő összterületéből 12.101 hold homoki, 395 hold
agyag talajon művelt szőlő volt.

A szőlőművelésnek sok betegség ellen kellett a harcot felven-
nie. A legveszedelmesebb "betegség" a napszámos betegség volt.
Az első világháború folyamán megcsappant a férfiak száma. A fi-
atal férfiak munkaereje óriási mértékben hiányzott. Az öregebb
munkások viszont hatalmas havibéreket követeltek. Ha a téglá-
verésnél többet kerestek, akkor oda szerződtek. Így fordulhatott
elő, hogy a homoki szőlők közel 50 %-a kapálatlan, műveletlen
volt.

Nagyon sok volt az öreg szőlő is. A 60-65 cm-es sor és 30-32
cm-es tőketávolságú szőlők 100 évnél is idősebbek voltak. A ho-
moki szőlők erős pusztulásnak idnultak.

A szőlőket nem tudták trágyázni. Ny.-on már sikeresen alkalmaz-
ták a zöldtrágyát, itthon viszont nem. Az évek óta trágyázatlan-
ul álló szőlők nemcsak Szeged környékére, hanem az egész ország-
ra jellemzőek voltak.

Az állatállomány /ugyancsak a háború miatt/ leromlott, a trágya
kevés, a műtrágya importja pedig válságos lett. Az államnak a
műtrágyát önköltséges áron kellett volna átadni a gazdaságoknak,
e helyett azonban megtiltotta a magánosok műtrágya importját.

Egyes kezdeményező társaságok ösztönzésére mütrágya monopóliumot rendelt el /8/.

A gazdák kb. 1925-ig a szőlőművelésre helyezték a főszűlyt. A szegedi gazda ugyan a szőlőtelepítéssel együtt gyümölcsfát is ültetett 50-60 db-ot kh-ként, de azok nem sok gondozásban részesültek. Ebben az időben ritka volt a fa nélküli szőlő, zömmel köztes termelés folyt. Ezt azzal indokolták, hogy a homokon történő megélhetést, jövedelmet csak így lehet biztosítani, különösen rossz termés esetén. Az általános nézet az volt, hogy a vegyes gyümölcsfák megadják az adót, anyagot és munkadíjat, a bor tisztán megmarad haszonnak.

Csemege szőlőből keveset termeltek, azt is inkább csak az "uri szőlők"-ben. Ott termelték a nemesebb fehér és vörös borokat is. A haladás következő lépcsőfokaként egy-két gazda már kihagyta szőlőjéből a gyümölcsfát. Ezek ugyanis rájöttek arra, hogy a köztes művelés mindkét kultúra számára ártalmas.

Amíg az "uri szőlők"-ben a kövidinka mellett rizlinget, veltelénit, ezerjót, szerémizöldet, kadarkát, nagyburgundit, othellót és kevés muskátotthonelt termeltek, addig a parasztság főképpen fehér magyarkát /szlankamenka/ és kövidinkát termelt gyalogművelés mellett.

A szőlők ált lában vegyes gyümölcsfákkal voltak beültetve. A nemesebb gyümölcsöt /alma, őszibarack fajtákat/ 1925-26 táján kezdték el termelni az "uri szőlők"-ben. E szőlők a vasutról jól megközelíthető tanyaközpontokban fejlődtek ki /Alsó-Felsőtanya/.

A homoki gyümölcs-és szőlőművelők serege két csoportból tevődött össze. Egyik csoportban azok a telepítők voltak, akik kedvtelésből, szórakozásból, nyaralásból üzték a művelést. Ezek adták a legértékesebb szőlőket, mint pl. Domaszék, Nagyszéksós, Királyhalom és Szatymaz területén. A szőlők körül nyári lakások, villák helyezkedtek el. Szatymazon a gazdák 50 %-a tartozott ebbe a csoportba. Ezek számára a szőlőművelés kellemes, mulatságos volt.

A másik csoportba a kisbérűk tömege tartozott, akik a megélhetés miatt gazdasági üzlettel kapcsolatosan művelték a szőlőt.

Tanyát szinte el sem lehetett képzelni szőlő nélkül. A kisbér-
lők szőlő-és gyümölcsültetvényei 5-10-15 hold körüli nagyságu-
ak voltak. Az eredményes műveléshez vezető uton itt bőven adód-
tak problémák. A válság idején az eddig jól jövedelmező szőlő-
termeléssel kapcsolatban bizonytalanokká váltak a gazdák. Egye-
sek jól látták, hogy a népjólét emelésének a homoki gyümölcster-
melés lehet az egyik legbiztosabb alapja. A kormány irányítása,
támogatása nélkül viszont észrevételük semmissé vált.

A szőlőművelés így tarka képet mutatott. A régi, karó nélküli,
kopasz, vagy csapos fejmentszéstől, a kezelt szoros, karós kul-
turáig illetve a gondozott, ápolt, trágyázott földektől az el-
hanyagolt, beteg, öreg és trágyázatlan szőlőkig vezetett a
széles skála mutatója.

A bortermeléshek sok akadályozó tényezője volt. Hiányzott az
alkalmas jó pince. Különösen nagy termés esetén a hordókartel-
lesek hatalmukba kerítették a hordó nélküli szőlősgazdákat. A
hordó-és borkezelés sem érte el a kívánt mértéket. Nem volt meg-
felelő a védekezés a kártevők ellen sem.

A gyümölcsforgalom ugyancsak rendezetlen volt, s így nélkülöz-
te az értékesítés egyöntetű voltát, valamint a tömeges szállí-
tás előnyeit. Szegednek tömegáru értékesítésű, távolabbi piaca
nem volt. A gyümölcs értékesítése széttagolódott, mely részben
a közlekedési viszonyok függvényeként történt.

Ahhoz, hogy a szegedi bortermelés nem tudta megadni a várt ered-
ményt a bor értékesítésének rendezetlensége is hozzájárult. A
bor értékesítése mély kátyuban volt. Az export lehetőségeket
az ország körüli ellenséges államok is elzárták.

A vasuti szállítás lassúsága is lehetetlen állapotokat teremtett.
Hiába akarták azt, hogy a szőlő közvetlen áru legyen, mégsem
tudták megvalósítani. A Berlinbe irányított királyhalmi szőlő
egy hét alatt ért rendeltetési helyére, háromszori átrakással.
A közlekedési hálózat is hátráltató tényező volt. Szeged
125 000 lakosából 40 000 tanyán élt. A tanyavilágot 100 km mű-
ut és 54 km szikelt /szikés földű/ és 50 km nem épített /homo-
kos/ ut kapcsolta a városhoz. A távoli Alsótanya /30 km-nél tá-

volabb/ számára mindenesetre jelentős volt az 1927. II. 1-én megindult tanyai vasút /12 állomáson át 76 km hosszan/.

1927-ben statisztikai adatok hiányában kb 1 000 000 db-ra becsülték a Szeged környéki gyümölcsfák számát.

Az 1930-as évektől több kezdeményező lépés történt a járás gyümölcs- és szőlőkultúrájának ügyében. A pajzstetű fertőzés leküzdésére sok intézkedéssel járult hozzá a Szegedi Gyümölcs-termesztők Egyesülete Kogutowitz Károly egyetemi tanár vezetésével. Honvéd legénységből alakítottak permetező brigádokat és igen sok ezüstkalászos kertészeti tanfolyamot tartottak, de a problémák továbbra is fentmaradtak.

A bérleti rendszernek a bérlőnek megfelelő megélhetést, a városnak biztos bevételt volt hivatva feladatát ellátnia. 1930-tól azonban a város haszonbér bevétele mégis rohamosan csökkent. Okai egyrészt gazdasági okokra vezethető vissza, másrészt a bérlő hozzá nem értő és gondatlan munkájára. A haszonbérlők a leszállított haszonbérrel is hátralékba kerültek, a termények és jószágok ára sem volt arányban a szükségleti cikkek vételárával, valósággal tengődtek.

1937-ben ismét felvetődött a kérdés: mi legyen a tanyákkal? Egyesek nem féltek meglátni és kimondani azt, hogy Szeged helyzete elsorvadásra, gazdasági bénulásra van ítélve. Okait az alábbiakban látták:

1. A déli határ a gazdasági terület életét is határolja, elvágja.
2. K.-Ny.-i irányban igen rossz közlekedési viszonyok uralkodnak.
3. Óriási tanyarendszer.

A tanyákkal jóformán senki sem törődött. Csak akkor vettek rólu tudomást, ha választás közeledett. Akkor sűrűn járták a vidéket az országgyűlés képviselőjelöltek és minduntalan azt hangoztatták, hogy a homoki szőlő- és gyümölcssterületeknek Magyarország gyümölcsös kertjének, paradicsomának kell válnia.

1938-ban a magyar bor és gyümölcs kérdése a képviselőház elé került. A szegediekre nézve nem jót hozott, ugyanis célul tűz-

ték, hogy a szőlőtermelést elsősorban hegyvidéken kell folytatni.

Közvetlenül a második világháború előtt ismét az áru értékesítése okozott gondot egy-egy bőven termő évben. Az exportra a teljes szervezetlenség volt jellemző, aminek következtében sok áru maradt vissza. Szakszerűtlenül, gondatlanul történt a szedés /lerázták/, s így a gyümölcs egy része hibás volt. A csomagolást szintén rosszul hajtották végre. Nem volt hűtővagon. Az értékesítés szervezetlensége és a termelés egységes irányításának hiányossága tetemes kárral járt. Fennállott a pesti kofától való függés. Nem a termelők diktálták az árakat, hanem a vevők. Az elsőrendű, exportképes gyümölcs elhelyezése még általában biztosított volt, de a többivel, a selejttel nem tudtak mit csinálni. Konzervgyár sem volt, mely feldolgozta volna a selejtes árut. Pálinka főzde ugyancsak hiányzott. Az értékesítés rendezetlenségét bizonyította az is, hogy a bőséges gyümölcskészlet ellenére az export szállítás ugyan csekély volt, az ország egyes részei mégis gyümölcshiányban /pl. barack/ szenvedtek. Az 1930-as évek végén az alábbi országokba exportáltak gyümölcsöt /9/: Németország /cseresznye, meggy, sárgabarack, egres, alma, őszibarack/, Lengyelország /cseresznye/, Svájc /kajszibarack/, Anglia /barack/. A II. világháború éveiben még ezek az országok is elmaradtak, hiszen a politikailag feszült helyzetben külföldnek nem gyümölcs kellett, hanem gabona, hus, vaj és zsir. A javaslatok, találgatások özöne került ismét a felszínre a gyümölcserértékesítéssel kapcsolatosan:

1. belföldön kell keresni újabb piacokat, pl. a Felvidéken és a Tisántulon,
2. Budapestet tehermentesíteni kell. Az irányított termelésre is voltak tippek, miszerint Kecskemét, Nagykörös, Kiskunhalas, Jánoshalma és Szatymaz góccokkal párhuzamosan elhelyezési körzeteket kell kialakítani. A távolság arányában a szállítás figyelembe véve néhány millió P kár megtérülését jelentette volna /10/. Az értékesítési probléma megoldására és a gyümölcstermelés irányára a szaktanácsok állandóan adva voltak, csak éppen nem használták fel őket.

Mivel a problémák nem oldódtak meg a kajszi és őszibarack telepítések csökkenni kezdtek. A termelők úgy vélekedtek, hogy o-

lyan gyümölcsöt érdemes termelni, amely nem pusztul ki könnyen és a piacon jobb értékesítésű /alma, szilva/.

Az őszibarack telepítések csökkenésére felfigyeltek a szakemberek. Mivel a Szatymaz környéki a kecskemétinél 5-6, a budainál 10-12 nappal korábban érik be, úgy gondolták, hogy nem szabad a termelést csökkenteni, hanem fokozottabb mértékben növelni kell. A mészben gazdag homoktalajt megfelelőnek találták. A telepítéseket a piaci árak is késztették. Kísérletképpen a homokon keserű mandula helyett vad őszibarackot használtak alanyul, mely bevált. A facsemeték igen erősen és gyorsan fejlődtek. Hátrányuk viszont éppen ebből adódott, mivel az erős fejlődés miatt a fák laza szövetűek, s az elfagyás veszélye komolyan fenyegeti. 1939-40-ben az őszibarackosok 90 %-a elpusztult. Az évi átlagpusztulás egyébként is 5-10 %.

A II. világháború "legforróbb" éveiben a gyümölcs- és szőlőtermelés újra hátrányos helyzetbe került. Akárcsak az I. világháború idején mindent a front szolgálatába állítottak, a többi területre nem igen fektettek súlyt. A munkaerőhiány ezuttal is nagy mértékben gátolta a gyümölcs- és szőlőkultúra virágzását. Elmaradtak az alapvetően szükséges ápolási munkálatok és a rovarkártevők is elszaporodtak. A gyümölcsösök egy része elpusztult, másik része megsínylődött, s jóval kevesebb termést adott. A már fellendülőben lévő őszibarackosokban történt a legnagyobb pusztulás.

1945-től a jelenig

A felszabadulás után néhány évig magán hordta a gyümölcs- és szőlőkultúra a háború nyomait. Mindenekelőtt a háború okozta sebeket kellett beheggeszteni és a kereskedelmi kapcsolatokat kiépíteni.

A fordulat évétől kezdve 1948 után indultak meg újra a telepítések. Az 1950-es évek elején megindult folyamatot kedvezően befolyásolta az 1953 évi párt- és kormányhatározat. A mezőgazdaság fejlesztéséről szóló határozat a gyümölcs és szőlőtermesztés jövőjét is megalapozta. A szegedi járásban óriási mértékű telepítések történtek ezekben az időkben. Az egész ország felfigyelt

arra a folyamatra, melynek kapcsán két év alatt /1954-55/ 100.000 db új őszibarack csemetét telepítettek. A kajszii ugyan csak 50.000-rel növekedett. E szép munkának csak az volt az árnyoldala, hogy a telepítések nem a nagyüzemi formának megfelelően történtek. Az akkori birtokviszonyok alapján a telepítések kicsiny, apró parcellákon mentek végbe.

1954-ben a megyei zárt gyümölcsösök területe 8.949 kh volt. Ebből az állami és TSz tulajdon 899 kh volt /csak 10 %/. A bogyós gyümölcsöket /málna, egres, ribizli, szamóca/ kb 250 kh-n termesztették.

Gyümölcsfa állomány 2 175 000 gyümölcsfából állt.

Megoszlása /11/:

alma	650.000 db	szilva	420.000 db
körte	175.000 "	őszibarack	250.000 "
cseresznye	140.000 "	meggy	180.000 "
dió	20.000 "	kajszii	320.000 "
birs	20.000 "		

Termesztési körzetek:

alma	- általában a megyében, zömmel a szegedi járás homokjára
körte	- Szeged környékén
cseresznye	- Szeged és Csongrád környékén
meggy	- Szeged, Szentés, Csongrád körzetében
szilva	- zömmel a megye Tiszántúli részén
kajszii	- szegedi járás, Csongrád környékén
őszibarack	- kimondottan a szegedi járás gyümölcse
szamóca	- szegedi járás, Ujszeged területén.

Érdemes megfigyelni az őszibarack rohamos elterjedését a járásban. A felszabadulás után a homokon is mind nagyobb kísérletek kezdődtek meg az őszibarack telepítésével. Ekkor még talán a szakemberek sem gondoltak arra, hogy a szatymazi körzet megelőzheti a már hagyományos körzeteket. 1959-ben a holdankénti terméseredménnyel, de a 250 vagonjával is az összes őszibarack termőterületét elhagyta. A Budai hegyvidék termelése jóval alatta maradt. Kb 65.000 q őszibarackot szállítottak el Szatymazról. Az idáig vezető út nem volt könnyű, az őszibarack fáradthatatlan telepítői, kísérletezői /Mohácsi Mátyás és Kamenszky Béla/ végül is megtalálták a homoki termelés feltételeit. Az eddig elterjedt és beváltak vélt keserűmandula alany helyett a vadőszii-

barack alanyokat használják fel telepítésre. A mandulaalanyu telepítés csak a mészbén gazdagabb homok, löszöstalajain maradt fenn. A szatymazi tájkörzetben ekkor már kihagyják a faiskolából kikerült csemeték átültetését is. Az előcsiráztatott magot telepítik el és ott helyben végzik el a szemzést is. Az így telepített fa kikerüli az átültetésből adódó hátrányokat, gyorsabban fejlődik. A fagykárrel szemben is ellenállóbbak, hamarabb teremnek és élettartamuk is hosszabb. Az őszibarack nemesítéssel tehát az akklimatizációs körülmények lényegesen megjavultak. Mohácsi Mátyás a nagy budavidéki őszibarack telepítő szaktekintély is elismerte, amikor felfigyelt az 1953-54 évi igen erős télre, annak veszélyes fagyaira, és bebizonyosodott a felől, hogy a szatymazi akklimatizált faj túlélte azt, és nagyon szép termést adott. A szatymazi Ford, Győztes, tipikus homoki őszibarack. E telepítési forma sokkal olcsóbb is mint a keserű mandula.

A háboru alatt a faiskolák száma, annak termelése is megcsappant. Igaz, szép és hagyományos multtal rendelkező faiskolák voltak, de a kötöttebb talaju Ujszegeden, Szőregen és Deszken. A homokon alig volt gyümölcsfaiskola. Az innen kikerülő gyümölcsfák viszont csak szinylődtek a homoktalajon. A felszabadulás után 1949 körül mélypontra jutottak a faiskolák. Számuk is csökkent, a kitermelés fokozódott, de az utánpótlás elmaradt. Az 1953-as párt és kormányhatározat ennek fellendítését célul tűzte ki. Örövendetesen a homoki gyümölcstermelő községek körzetében létesültek faiskolák /Szatymaz, Balástya, Kistelek, Csengele, Puztamerőges/.

A szőlőtelepítés később kezdődött meg mint a gyümölcstelepítés. A felszabadulás után kimondottan visszaesés állt be. Az előregezés mellett a szőlők le is romlottak. Az 1953-as párt és kormányhatározat e téren is felébresztette a telepítési kedvet és így Szatymaz, Domaszék, Csengele községekben már 1954-ben 4,5 millió szőlővessző előállítására kötöttek szerződést. Megindult a borszőlők és csemege szőlők telepítése is. Meg kell említeni, a szegedi járás mellett a csongrádi nagyarányu telepítéseket is. A megyei szőlőterület 1955-ben 17.241 kh. A szőlőterület-ez évben - országos átlaga 2,2 %. A megye átlaga 2,5 %, míg a szeged-

di járásé 5,8 %. Kiemelkedik Mórahalom 13,1 %-val /11/. A megye szőlőterületének mintegy fele kadarka, egyharmada pedig kövidinka, csak ez után következett a rizling. Balástyán és Kisteleken kövidinkát, Szatymazon, Üllésen, Mórahalmon, Pusztaszeren és Csengelén rizlinget termesztettek. Csemege-szőlőt csak kevés helyen, kis területen termesztettek /Szatymaz, Üllés, Balástya/.

Az állami Borforgalmi Vállalat a szőlőcélgazdaságok létesítésével a szőlők állapotát rendbehozta. Egyébként, hogy a nagy területű és jó multu szőlők még a közepes átlagot sem érték el, annak a trágyázatlan talajok voltak az okai.

A mult örökös problémái megoldódtak. 1945-ben történelmi események sorozata zajlott le országunkban. Legjelentősebb a földosztás volt. A kisbérlek és a földtelenek sokasága földet kapott. A birtokviszonyok óriási módon megváltoztak, melyek maguk után vonták az új községek megalakulását. 1955-ig Szeged város határából is leváltak a tanyaközpontok és önálló községekké alakultak: Ásotthalom, Balástya, Csengele, Csorva, Domaszék, Mórahalom, Röske, Szatymaz, Zákányszék, illetve Baks, Bordány, Dóc, Forráskút, Üllés és Zombó.

A felszabadulás után fokozott erővel megindultak a járásban a gyümölcsvédelmi és kertészeti tanfolyamok is.

A problémák sok akadályt jelentettek a telepítéseknek. Az állatállomány csökkenésével a szerves trágya hiánya még jobban megéreződött. Égető probléma lett a beinduló nagyarányú gyümölcsösök és szőlők telepítésével a területek trágyaerőben való megtársa. Szerves trágya, alig és főleg drága volt.

Az őszibarack mellett nagyobb mértékben megnövekedett a Jonathan és a Starking telepítése.

Az elmult rendszer mezőgazdasági problémái

A legnagyobb és megoldhatatlan probléma a földkérdés volt. A megye mezőgazdaságilag művelhető földjének 29 %-a a nagybirtokok és kulákok kezében oszlott meg. A földbirtokok további

nagy részében Szeged város és az egyház osztozott meg. A mai járás területén, Sövényháza környékén a Pallavicini birtok terült el /hitbizományi birtok/.

A birtokviszonyok két irányban fejtették ki hatásukat. Először is a termelés irányára, melynek nagy akadályozója volt. A bérleti rendszerrel csaktönkrementek a bérlők és a silány termés mellett a minőség is gyenge volt. A tőke, tápanyag, szakismeret és segítség hiányában az általános fejlődés elmaradt. Másodszor: a parasztok elnyomorodása, a földmunkások nincstelensége mozgalmak szervezésében fejtette ki hatását. Az agrárszocialista mozgalmak a körülményeknek megfelelően vereségbe, kudarcba fulladtak. Hogyan lehetett volna akkor növelni a mezőgazdaság színvonalát, ha a mezőgazdasági lakosság nagy részének nem volt földje, szinte semmi sem kötötte őket ahhoz.

A birtokviszonyok a korszerű gazdálkodás feltételeit nem tették lehetővé. A kis területű köztes művelésű területeken modern technikai eljárásokkal nem lehetett a gyümölcs-szőlőkultúrát fejleszteni. A telepítések rendezetlenül, spontán történtek. Így a megye 4 498 623 db gyümölcsfaállományából 40 %-a esett a 13 200 kh gyümölcsterületre /1959/. A többi szőlő között és szántóföldön helyezkedett el. Nem mindig volt meg az összhang a telepítések és a kereskedelem igénye, kereslete között sem. A társadalmi viszonyoknak megfelelően a termelőeszközök szétforgácsoltsága miatt, a termelők elszigeteltsége következtében a piac és a konjunktúra irányította a termelést. Egyébként a mezőgazdaság általánosságára a korszerűtlen állapot volt jellemző, amely csak imitt, amott mutatott belterjes jelleget. A termőföld egyoldalú kihasználása néhány évtized után megboszulta magát. A rablógazdálkodás oda vezetett, hogy csak egy-egy évi harmonikus időjárás esetében volt jó termés. A háború csak megnehezítette a helyzetet. 1948 után a gazdasági vezetésben beállt tapasztalatok hiánya miatt hiba állt be. Az ipar és a mezőgazdaság között aránytalanságok keletkeztek. A gazdálkodók további elszigeteltsége és az apró területekből fakadó problémák továbbra is megmaradtak akadályozó tényezőkként.

Az előbbiekből látható, hogy az akadályok, problémák ellenére

számos egyéni kezdeményezés is történt a telepítéseket illetően. Nem egy helyes utat látó szakember jelölte meg a telepítések irányát, a problémák orvoslását, de hangjuk elveszett. A kisbirtokosok, apró parcellások hiába küzdöttek. Az állam nagyon keveset tett érdekükben. A szegedi járást egyébként sem tartották a gyümölcs-szőlőtermesztés különösebb, bázisterületének. A homoki szőlőtermelést is elhanyagolta az állam, azaz a hegyvidékek telepítéseit szorgalmazta. A két világháború között mégis ismretessé vált a járás gyümölcse /őszibarack és nyári alma/, valamint a bora.

A gyümölcstermelés központja Szatymaz volt. Eleinte nyári almát, kajszit, cseresznyét, később téli almát és őszibarackot telepítettek. A gyümölcs, különösen az őszibarack ezután megkezdte terjedését és Zombó, Forráskút, Bordány, Kistelek, Zákányszék környékét is meghódította.

A gyümölcs-állomány elterjedését a talaj adottságok tükrözik. A lakosság nem az optimális feltételek miatt települt le a homokra, hanem megélhetését így vélte legjobban biztosítani. A homok eleinte ajándék, később is olcsó volt, a telepítő maga pedig szegény.

A szegedi járás gyümölcs-és szőlőkultúrájának jelene.

Csak a közelmúltban sikerült tiszta képet kapni arról, hogy országos viszonylatban, s jelen esetben a szegedi járásban is milyen a gyümölcsösök és szőlők kiterjedése. Mivel a járás jelenlegi helyzetét csak úgy értékelhetjük, ha kissé részleteiben megvizsgáljuk a megye fejlődési eredményeit is, ezért annak statisztikai adatainak felméréséből indulok ki.

Az 1959-ben végrehajtott gyümölcsfaszámlálás, mely országos statisztikai felmérés jellegű volt, darabszámra állapította meg a gyümölcsfaállományt. Jelentős eredménynek tudható be ez a hatalmas méretű munka, hiszen 1959-ben első lépésként nem lehetett az összefüggő, zárt gyümölcsösöket kimutatni. A statisztikai adatok alapján a gyümölcsfák nagy része ugyanis szőlők között van. A Duna-Tisza köze homoki gyümölcsöseiben 61 %, Csongrád megyében 38,7 %, s a szegedi járásban ugyancsak 61 % a szőlők közötti gyümölcsfák arányos megoszlása.

Országos viszonylatban az összes gyümölcsfa számának sorrendjében Csongrád megye a 7. helyet foglalja el. /B.táblázat/. Almafák számában a 4. helyen áll Szabolcs-Szatmár, Bács-Kiskun és Pest megye mögött. Meggyfák számában ugyancsak a 4. helyen áll, Bács, Pest és Békés megye mögött. Kajszi- és szilvafák számában a harmadik Bács és Pest megye után, s az őszibarackfák számában ugyancsak a 3. helyet foglalja el Pest és Bács-Kiskun megye mögött. A többi gyümölcsnem tekintetében közép helyet foglal el a megye, egyedül a szilvafák száma feltűnően kevés a 16. hely birtokában. Az egyéb gyümölcsnemek közül a birs közép helyet foglal el, viszont a mandula, dió, gesztenye a legkevesebb számmal rendelkező megyék közé tartozik.

Az értékesebb gyümölcsfajok említett 3. és 4. helye alapján kiemelkedő Csongrád megye gyümölcstermelésének kedvező helyzete, mivel a többi megye megfelelő területei nagyobbak.

B. TÁBLÁZAT. Magyarország gyümölcsfaállománya gyümölcsnemenként a fák száma szerint 1959-ben.

Megye	alma	körte	csereszny.	meggy	szilva	kajszi	őszib.	birs	mandula	dió	geszte- nye-	együtt
Magyarország összesen	13813626	5197840	3915607	8103965	30846840	5941861	10734767	1907111	901484	6175325	198111	87736537
Észak összesen	1425654	704115	835795	546911	5949941	587117	835051	315335	51759	719222	1864	11972764
Dunántul. Essz.	4125484	2306590	1490822	2084025	10947917	1604901	4373334	388398	509157	3293510	187185	31311323
Alföld össz.	8262488	2187135	1588990	5473029	13948982	3749843	5526382	1203378	340568	2162593	9062	44452450
Bács-Kiskun	1846187	494477	274533	1769823	2351358	1502328	1177591	178752	20328	402830	135	10018342
Pest megye	1243486	560042	515839	850951	2890354	775998	1818073	157336	220914	583088	8028	9624109
Borsod A-Z.	785960	376513	357146	317574	3740849	260925	475089	181201	19565	378962	678	6894462
Szabolcs Sz.	2460015	183416	143593	516790	2254956	156898	283752	117738	484	357521	140	6475303
Somogy	683603	374459	185382	368280	1358206	226478	712837	53763	12969	561796	23347	4561120
Baranya	375699	231099	181812	400360	1773029	201962	814848	69490	64799	413678	12968	4539744
Csongrád	1086379	238450	152408	525355	887978	375986	978557	109086	3467	134851	106	4492623

Az 1935-1959-es két felmérés közötti időszakban elért fejlődés eredménye adja meg igazán a megye gyümölcskulturájának eredményekben elért helyét. A fejlődés igaz, más megyékben is nagy volt, de Csongrád megyében ugrásszerűen következett be. Az 1935-ös 2067800 db-ról 1959-re 4,492,623 db-ra nőtt meg a gyümölcsfák száma, amely 217,2 %-os emelkedést jelent. A növekedés 40 %-kal haladta meg az országos mértékeket, de ezen túlmenően -a gyümölcsfa állományon belül - az őszibarack, alma és cseresznye még szebb eredményt ért el.

őszibarack	472,2 %	/198.000-ről 978.557-re/
alma	261,6 "	/415.100-ről 1,086.379-re/
meggy	207,4 "	/253.800-ről 525.355-re/

Amíg egyes gyümölcstermelő megyékben /Zala, Szolnok, Békés/ a szilvafák száma nőtt meg jelentősen, addig Csongrád megyében az őszibarack és alma tört előre. Bár Bács megyében az őszibarackfa állomány hatszorosára emelkedett, a közel ötszörös Csongrád megyei emelkedés azért fényes tény, mert az éppen félszer kisebb megye nem egész felében történt telepítések adják az eredményt. Pest megye két és félszeres emelkedése /előbbiekhöz képest jelentéktelenebb/ a történelmileg kialakult kötött talajon kialakult kultúra eredménye /12./.

Az eddigiekből jól látható, hogy Csongrád megyében különösképpen az alma és őszibarack termelésének jelentősége nőtt meg az utolsó évtizedben. Mindkettő a szegedi járás gyümölcstermelés fejlődésének nagyszerű ténye. E két gyümölcsfajra nagy gondot fordítanak. A gondozottság mértéke közel tökéletes /95 %/. A többi gyümölcsfajnál /szilva tipikus eset/ többé-kevésbé fele annyi munkát áldoznak /60 %/.

A meggyfaállomány még növekedett, de a cseresznyefáé már csökkent. A cseresznye lemaradása és a meggy előretörése a két gyümölcsnek érési időszakának különbségéből adódik, előbbinek kedvezőtlen, utóbbinak kedvező feltételei mellett.

Az egyéb gyümölcsnemek területében a birsnél állomány szaporulat jelentkezett, míg a mandula és a gesztenye nem találta meg életfeltételeit. Az erős téli fagyok megtizedelték mindkét állományt, számszerűen jelentéktelen mennyiségben képviseli magát, lassan teljesen hiányozni is fog a járásból.

Az összes gyümölcsfa db. száma is azt mutatja, hogy megyén belül a szegedi járás képviseli a gyümölcsstermelés központját /10. ábra.

A gyümölcsfák üzemi forma szerinti megoszlása/lásd az 1. táblázatot/

Megyei viszonylatban nincs olyan nagy eltérés, illetve különbség a házikertben, illetve szőlők közötti arányos megoszlásban, mint a járási viszonylatban. A járás területén a szőlők közt 61 % arányban foglal el helyet a gyümölcsfák megoszlása. Csongrád város területén 39,5 %, míg a többi területen kedvezőbb a helyzet.

Az árugyümölcsös legkedvezőbb helyzetét a szentesi járás 24,3 %-os és Szentes város területének 10,7 %-os aránya képviseli. /Áruggyümölcsösnek a 800 □-nél nagyobb területű, zárt telepítésű gyümölcsöst állapították meg/. Az áruggyümölcsösök elhelyezkedésében a szentesi járás, Szentes város és Hódmezővásárhely után következik a szegedi járás /6,8 %/. Ez az arány hűen tükrözi azt a helyzetet, hogy a járás milyen hátrányos helyzetben van a mezőgazdasági termelés üzemi specializálására.

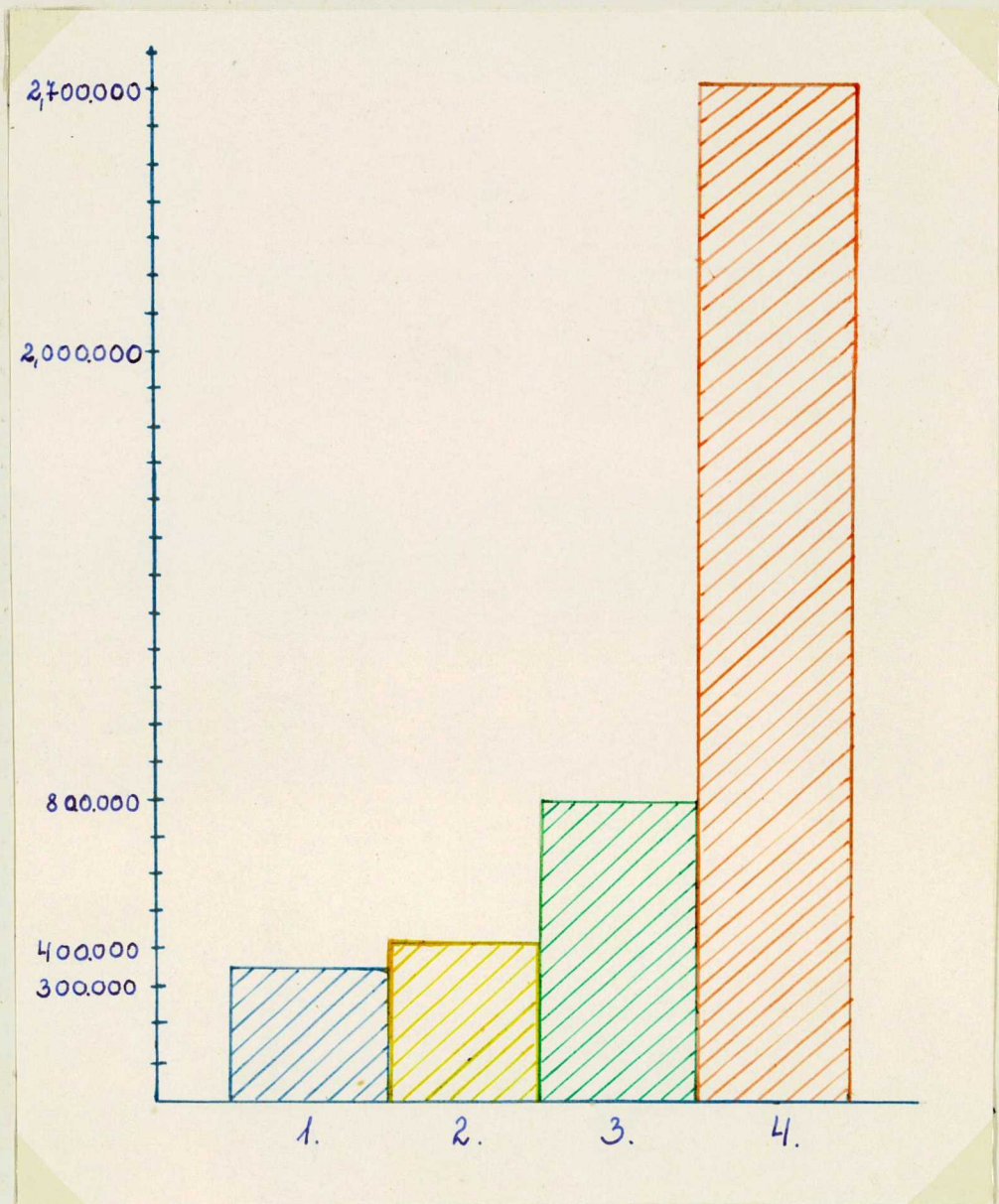
1. TÁBLÁZAT. A gyümölcsfák üzemi forma szerinti megoszlása /megye

Járások, városok	összes gyümölcsfa db.	ebből termő %	házi kertben %	szőlő közt %	áru gyüm. %	szórvány %
Szegedi járás	2,454.945	61,1	13,6	61,-	6,8	18,6
Szeged város	261.761	74,6	75,6	1,5	6,1	16,8
Szentes járás	655.280	75,3	43,7	16,2	24,3	15,8
Szentes város	149,063	69,9	70,-	4,3	10,7	15,-
Makó járás	298.303	69,9	62,9	8,5	5,6	23,-
Makó város	129.656	78,1	62,8	8,5	5,6	23,1
Csongrád város	192.390	71,4	29,4	39,5	3,7	27,4
Hmvhely város	351,225	73,2	50,1	2,7	6,9	40,3
Megye összesen	4,492.623	66,8	31,6	38,7	9,2	20,5

A gyümölcsfák üzemi forma szerinti megoszlása /szegedi járás/:

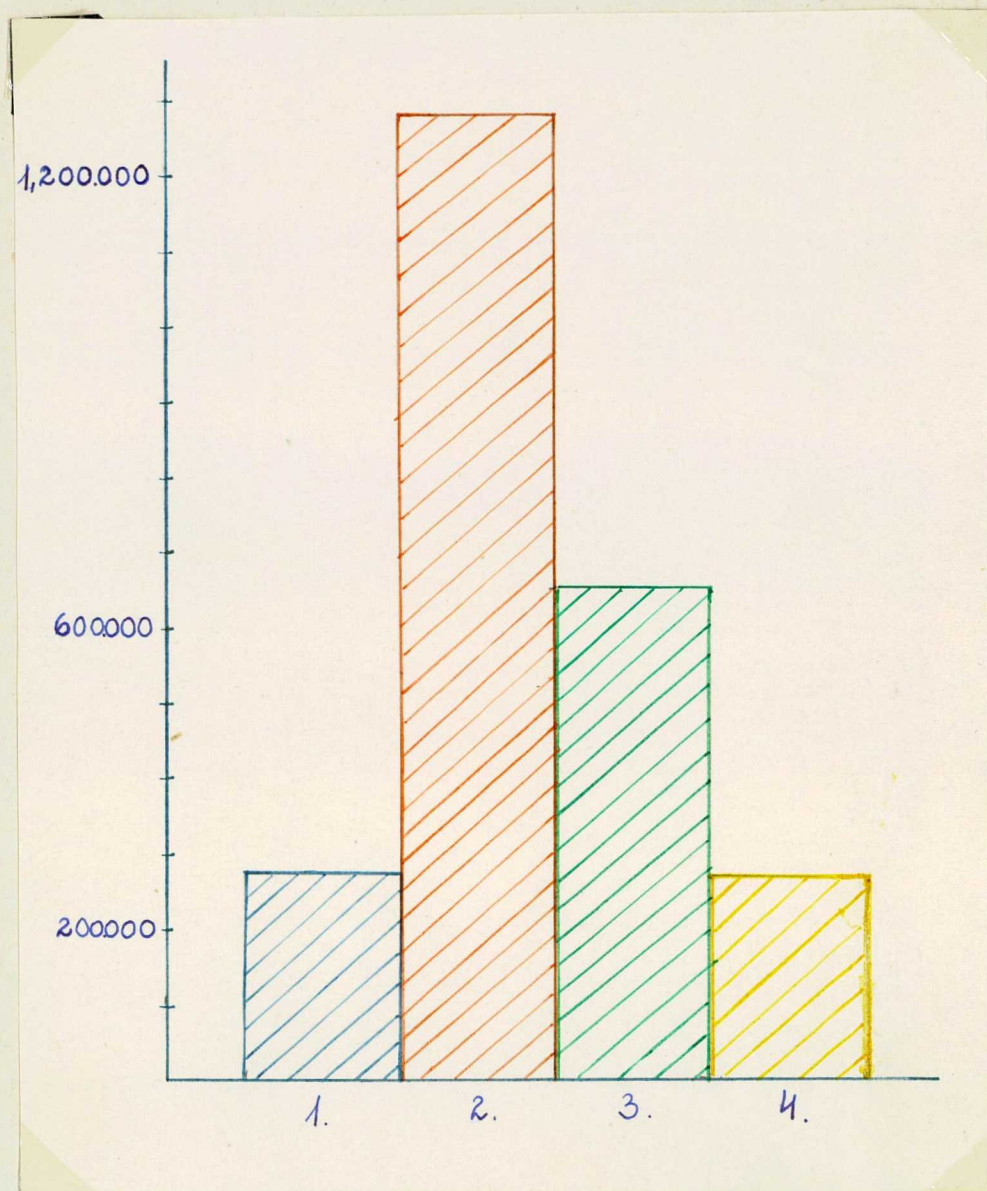
2. TÁBLÁZAT

Körzet	összes gyümölcsfa db.	ebből termő %	házi kertben %	szőlő közt %	áruggyümölcsös %	szórvány %
I.	270.140	70,7	49,2	16,6	4,7	29,5
II.	1,279.174	59,7	7,3	67,1	6,9	18,7
III.	647.712	60,1	12,-	61,5	8,7	17,8
IV.	257.919	59,9	11,4	75,8	4,-	8,8
Járás	2,454,945	61,1	13,6	61,-	6,8	18,6

Összes gyümölcsfa - db- Csongrád megyében /1959/
10. ábra

1. oszlop: Hódmezővásárhely város
2. " : Makó járás és város
3. " : Szentés járás és város
4. " : Szeged járás és város
Mértékegység: 50.000 db.

Összes gyümölcsfa - db- a szegedi járásban /1959/
11. ábra

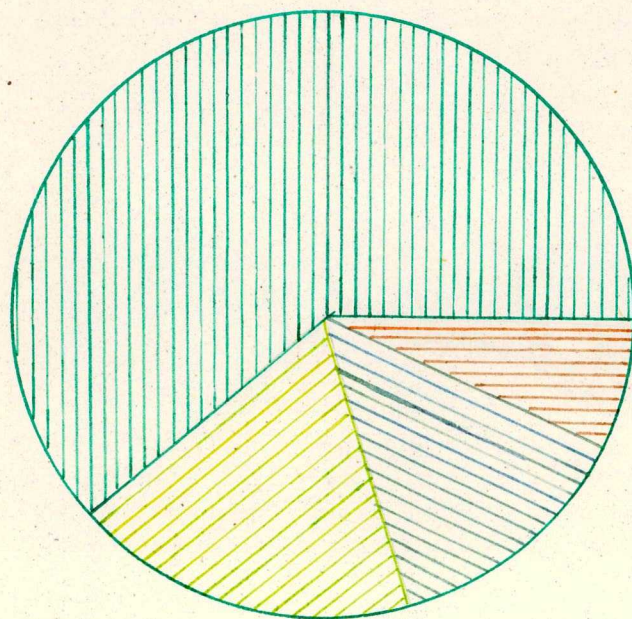
1. oszlop: I. körzet

2. " : II. "

3. " : III. "

4. " : IV. "

Mértékegység: 100.000 db.

1. 2. 3. 4.

A szegedi járás gyümölcsfáinak üzemi forma szerinti megoszlása
%-ban

12. ábra

1. szőlő közt
2. szórvány

3. házikertben
4. árugyümölcsös

A 2. táblázatból és a 11. ábrából is kitűnik, hogy a legtöbb gyümölcsfa a II. körzetben van. /Balástya, Bordány, Domaszék, Forráskút, Kiskundorozsma, Rőszke, Szatymaz/, ahol talán az telepítések miatt legkevesebb a termőfa /59,7/. Bizony a szőlő közti gyümölcsfa száma nagyon sok 67,1%, melynél csak a IV. körzeté kedvezőtlenebb arányu /75,8 %/. Jelentős számmal szerepel még a III. körzetben /Ásotthalom, Mórahalom, Öttömös, Pusztamérges, Ruzsa, Üllés, Zákányszék/. E két körzetben a művelési ágak szerinti megoszlásban a szőlő^{es} gyümölcsös területek jelentős aránya után következik a rét és a legelő.

Az I. körzetben a szántók nagy aránya és a szőlőterületek nem nagy területe miatt a gyümölcsfák 49,2 %-a házikertben őszpon-tosul. E körzetben /Algyő, Baks, Deszk, Dóc, Gyálarét, Kibekháza, Sándorfalva, Szőreg, Tápé, Tiszasziget, Ujszentiván/ legkisebb arányban szerepel a szőlők között, de legnagyobb százalékb-an a szórványos eloszlásban.

A járás gyümölcsfa állományának szórványban való elhelyezése csaknem eléri a 20 %-ot /18,6/. A szórványban történt rendezetlen telepítés a kívánatos talajművelést nem teszi lehetővé. A régebbi, különösen magas törzsű faállományban a kártevők elleni védekezés viszont problematikus, sok gondal jár.

A IV. körzetben /Csengele, Kistelek, Pusztaszer, Sövényháza/ van a legkevesebb gyümölcsfa. E területen inkább a szőlőkultúra fejlődött ki, ahol éppen a legnagyobb százalékb-an szerepel a szőlő közötti gyümölcsfa /75,8/. A négy körzet közül az árugyümölcsös /4 %/ és a szórvány /8,8 %/ itt a legkisebb arányu. Összegezve a fentieket, bár körzetenként más-más, de nagy százalékat ad a szőlők közötti gyümölcsfák száma /kb. 1,455.000 db/ ami azt jelenti, hogy a 14.000 kh szőlőterületen 104 vegyes gyümölcsfa szerepelt katasztrális átlagban az 1959-es felmérés alapján. Ez nehezíti meg különösen az árugyümölcsösre való áttérést, amely döntően befolyásolja az új szőlőtelepítések ütemét, hiszen a régi szőlőterületek nagyütemű felujtása eléggé nagy kiesést eredményezne. A szőlők közötti gyümölcsfa állományának gyümölcs minősége közel jár a szórványéhoz. Kb. 460.000 gyümölcsfa van szórványban, melynek évenkénti termése jelentős. /Kb. 476 vagon 50 %-os termés esetében./

A 6,8 %-ban szereplő árügymölcsös csekély arányu. E hátráltató állapot adja meg éppen az irányt a szocialista nagyüzemi gazdasági rendszer mielőbbi megteremtésére. Bár a megyei 40 %-os arány mellett a szegedi járásban csak 20 %-os a házikertek és árügymölcsösökben meglévő gyümölcsfák száma, a nagyüzemi gyümölcstermelésre való áttérés gondos végrehajtást igényel. Ennek eredménye már az, hogy az őszibarack telepítések egyharmada nem szőlő közül került ki. A felszabadulás utáni idők kezdetén az őszibarackot több esetben kisebb parcellákon telepítették és így a szórvány aránya 21,- %, míg csak 11,1 % van házi gyümölcsösökben.

Az üzemi forma megoszlásánál tehát még napjainkban is tekintélyes eltérések vannak. /12. ábra/ Hogy miből adódott ez? A nagyon sokszor kihangsúlyozott talaj és éghajlati kedvező adottságokkal kell kezdeni. Ezt a lehetőséget korán felismerte a parasztság. Nemcsak a települések kertjeiben és a tanyai épületek közelében telepítettek gyümölcsfák, hanem szántóföldi területeken is, de főleg a szőlők között. Nem véletlen, hogy Csongrád megye gyümölcsfáinak 54 %-a a szegedi járásban van. A homoki talajon, különösképpen mint a táperőben szegény talajon a legnagyobb értéket a gyümölcstermeléssel lehet elérni. E kulturának a hasznosságát a régi telepítések a gyakorlatban is igazolták. A gyümölcskultúra magasabb értéke a szántóföldi nevény termesztésénél az általános jelleg mellett főleg a homoki területeken jelentős. Ahogy viszont fokozatos mértékben történtek a települések, úgy alakultak ki az éles határok az üzemi forma megoszlásánál. Ezt pedig a birtokviszonyok okozták. Természetesen országosan sem alakulhattak ki üzemi gyümölcsösök, hiszen a telepítés spontán, rendezetlenül történt. A homokterületek, mivel azok megkötése és hasznosítása a szőlővel történt, szinte természetesen rüleg telepítődött közé a 61 %-nyi gyümölcsfa. A Tiszántúli részen a nagyobb mértékű házikertes és szórvány gyümölcsös alakult ki.

A községenkénti üzemi forma szerinti megoszlást a 3. táblázat mutatja. Befejezésképpen gyümölcsnemenként hasonlítom össze az üzemi forma szerinti megoszlást. /Lásd a 4. táblázat adatait/

3. TÁBLÁZAT. A gyümölcsfák üzemi forma szerinti megoszlása
községenként.

I. körzet	házikertben szőlő között	árugyümölcsösben	szórványban	összes gyümölcsfa	ebből termő
Algyő	18,323	854	1.058	13.453	33.688 25.354
Baks	13.044	1.134	171	6.039	20.388 14.393
Deszk	10.959	177	1.208	7.114	19.458 17.050
Dóc	5.915	3.948	723	5.664	16.250 11.024
Gyálarét	7.079	2.917	3.159	5.730	18.885 12.465
Kübekháza	8.080	132	497	1.822	10.531 7.135
Sándorfalva	30.872	35.312	2.966	11.908	81.058 50.592
Szőreg	18.857	53	824	10.200	29.934 23.092
Tápé	11.309	190	1.709	11.977	25.185 16.812
Tiszasziget	5.845	123	400	2.948	9.316 8.453
Ujszentiván	2.747	111	-	2.589	5.447 4.530
<u>II. körzet</u>					
Balástya	6.233	177.477	8.385	49.294	241.389 144.294
Bordány	10.464	53.927	7.292	25.292	96.975 61.690
Domaszék	15.756	93.739	9.959	19.541	138.995 79.996
Forráskút	3.622	82.463	1.077	26.928	114.090 65.351
Kkdorozsma	14.544	45.388	2.890	8.515	71.337 40.082
Röszke	17.901	33.526	2.708	5.889	60.024 33.722
Szatymaz	8.686	204.672	48.042	71.479	332.879 198.973
Zsombó	15.719	166.696	7.762	33.308	223.485 139.979
<u>III. körzet</u>					
Ásotthalom	14.616	68.599	8.389	13.175	104.779 67.420
Mórahalom	19.495	83.669	3.171	6.288	112.623 70.804
Öttömös	2.331	17.743	608	3.973	21.655 14.938
Pusztamérges	8.567	30.005	5.602	11.168	55.360 32.429
Rúzsá	12.320	56.680	16.507	30.602	116.109 70.706
Üllés	8.024	76.844	10.957	26.375	122.200 65.909
Zákányszék	12.432	68.064	10.818	23.672	114.986 67.337
<u>IV. körzet</u>					
Csengele	7.043	43.711	3.550	9.806	64.110 37.596
Kistelek	16.520	98.370	5.723	8.067	128.680 77.626
Pusztaszer	4.152	29.355	697	3.748	37.952 22.278
Sövényháza	1.644	24.017	294	1.142	27.177 16.890

4. TÁBLÁZAT. A gyümölcsfajok üzemi megoszlása a szegedi járásban.

megnevezés	házikertben	szőlő között	gyümölcsösben	szórványban	összes fa	ebből termő
Alma	66.435	445.863	46.923	98.838	658.059	373.002
Körte	19.167	45.180	2.263	13.272	79.882	57.065
Cseresznye	14.442	37.218	833	9.629	62.122	40.577
Meggye	49.167	149.677	717	30.130	229.691	149.858
Szilva	52.490	159.241	6.649	51.491	269.871	209.601
Kajszi	39.138	111.816	7.807	42.976	201.737	134.082
Őszibarack	69.843	514.092	101.773	200.638	886.346	489.971
Birs	10.026	8.792	55	3.457	22.330	14.688
Mandula	468	508	9	69	1.054	690
Dió	11.919	24.572	135	7.203	43.829	29.369
Gesztenye	4	17	-	3	24	17

Összesen: 333.099 1,469.976 167.164 457.706 2,454.945 1,498,920

A gyümölcsfaállomány fajonkénti megoszlása /5-9 táblázat/

Az 5. táblázat kimutatása alapján Csongrád megyében az alma /24,1 %/ és az őszibarack /21,9 %/ szerepel legnagyobb mennyiségben. Országos viszonylatban a szilvafa arányszáma a legmagasabb, ugyanakkor megyénkben a 3. helyet foglalja el 19,8 %-kal. A rangsorban a 4. helyet a még mindig jelentős arányú meggy /11,7 %/ foglal helyet. Minden esetre az alma és őszibarack együttes /46 %-os/ aránya mutatja a megye gyümölcskultúrájának mértékét. Ez értéken belül viszont a szegedi járás domborítja ki a megye jellegét. A járástban ugyanis az őszibarack vezet /36 %/ és ezt követi az alma /26,8 %/. Bár a szilva 11 %-kal szerepel, a domináló gyümölcsök mögött lemarad. 13. ábra.

5. TÁBLÁZAT: A gyümölcsfaállomány fajonkénti megoszlása.

járások	összes alma	összes körte	összes cser.	összes meggy	összes szilva	összes kajszi	összes őszib.	egy. %
Szegedi j.	26,8	3,3	2,5	9,4	11,-	8,6	36,-	2,4 100
Szeged v.	11,9	11,1	11,5	16,3	13,5	15,6	10,7	9,4 100
Szentesi j.	31,4	7,2	3,-	12,3	22,9	5,6	3,3	7,3 100
Szentes v.	18,8	8,2	3,9	9,6	33,1	9,5	5,6	11,3 100
Makói j.	15,8	6,1	3,-	17,4	38,6	7,5	1,5	10,1 100
Makó v.	16,5	7,7	3,1	17,5	28,6	12,8	3,3	10,5 100
Csongrád v.	16,9	7,2	4,5	12,2	29,9	9,9	9,6	10,7 100
Hmrvhely v.	17,7	7,9	3,5	16,6	36,9	6,9	1,9	8,7 100
Megyei átl.	24,1	5,3	3,4	11,7	19,8	8,3	21,9	5,5 100

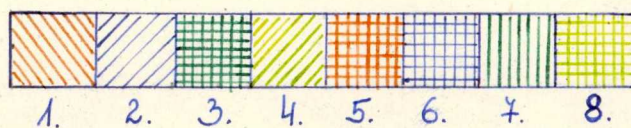
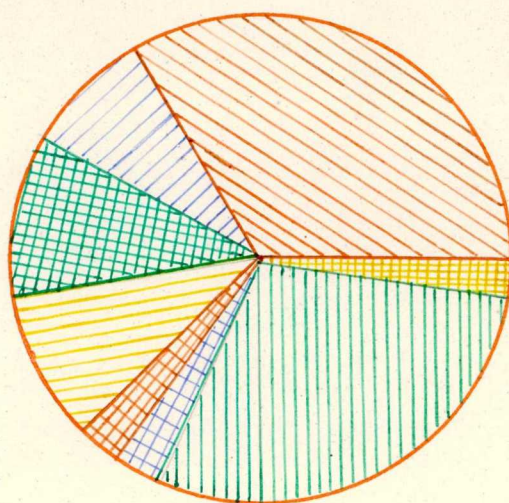
A szőlő közé leginkább az Őszibarack telepítését kedvelték annak korai termőre fordulása miatt. Az alma is a szőlő között szerepel legnagyobb %-ban, majd a házikertben lévő százalékos aránya következik. A szilvánál más a helyzet. Különösen a szőlő között, de szórványban is nagy mennyiségben szerepel. A házikertben található közel a fele /44,6 %/. A házi használatban /lekvár, befőtt, aszaltan/ ugyanis a legjobban felhasználható gyümölcs, az ápolásban, kezelésben legigénytelenebb és szakértelmen is kevesebbet követel.

A szegedi járás területének gyümölcsfajonkénti megoszlása előtt nem árt az egyes gyümölcsnemek megoszlását vizsgálni megyén belül közigazgatási egységenként.

6. TÁBLAZAT: Az egyes gyümölcsfajok megoszlása közigazgatási egységenként /%-ban/

gyümölcstípus	Makói járás	Szegedi járás	Szentesi járás	Csongrád megye	Hódmezővásárhely	Makó	Szeged	Szentes
alma	4,4	60,7	19,1	3,-	5,8	1,9	2,6	2,6
körte	7,6	33,6	19,8	5,9	11,7	4,2	12,1	5,1
cseresznye	5,3	40,9	13,9	5,3	7,9	2,6	20,1	4,1
meggy	9,9	43,8	15,6	4,5	11,-	4,4	8,2	2,6
szilva	12,9	30,4	22,1	6,3	14,6	4,2	3,9	5,6
kajszi	5,9	53,4	9,9	5,1	6,4	4,5	10,9	3,8
őszib.	0,4	90,6	2,3	1,9	0,7	0,4	2,9	0,8
egyéb	9,4	26,2	14,3	9,4	20,2	3,8	11,4	5,3

Megyei viszonylatban a gyümölcsfajok megoszlása közigazgatási egységenként igen eltérő /6. táblázat/. Egy azonban bizonyos, hogy valamennyi gyümölcsfaj a szegedi járásban összpontosult. Elsősorban a megye őszibarackfa állományának 90,6 %-os aránya jelentős /14. ábra/. Az alma 60,7 %-os /15. ábra/, a kajszi 53,4 %-os, de még a meggy 43,8 %-os és a cseresznye 40,9 %-os aránya is a homoki területek gyümölcskultúrájának hasznosságát jelzik.

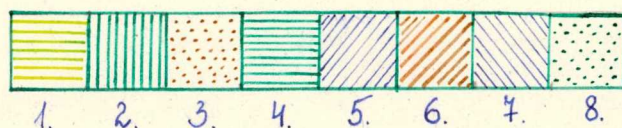
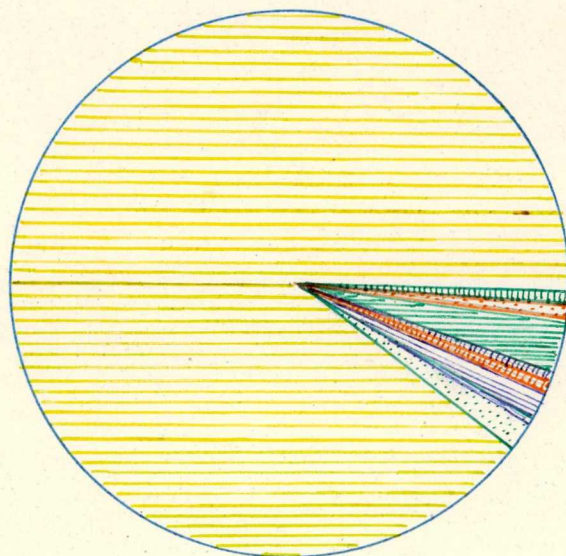

A gyümölcsfaállomány fajonkénti megoszlása
a szegedi járásban /összes gyümölcsfák %-ban/

13. ábra

- 1. őszibarack
- 2. kajszi
- 3. szilva
- 4. meggy

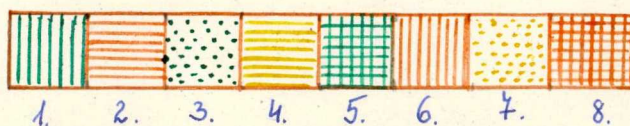
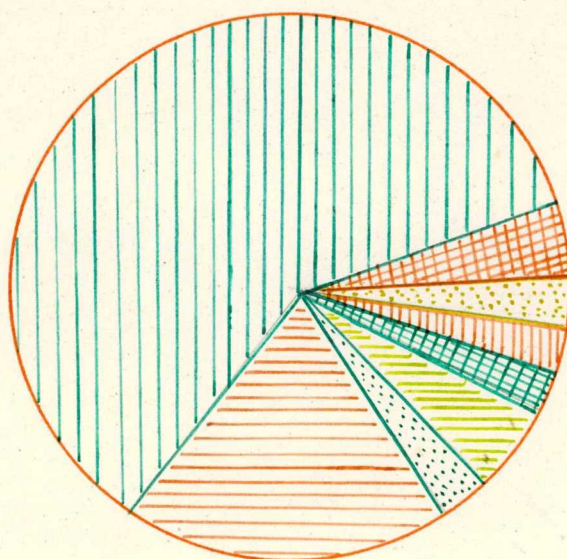
- 5. cseresznye
- 6. körte
- 7. alma
- 8. egyéb

Az őszibarack megoszlása közigazgatási egységenként
/%-ban/

14. ábra

1. Szegedi járás	5. Makó város
2. Makói járás	6. Hmvehely város
3. Szentes város	7. Csongrád város
4. Szeged város	8. Szentesi járás

Az alma megoszlása közigazgatási egységenként /%-ban/

15. ábra

1. Szegedi járás	5. Makó város
2. Szentesi járás	6. Szeged város
3. Csongrád város	7. Szentés város
4. Hmvely város	8. Makói járás

7. táblázat. A járás gyümölcsfajainak megoszlása körzetenként %-os megoszlásban.

Körzet	Alma	Körte	Cseresznye	Meggy	Szilva	Kajszi	Őszibar.	Egyéb
I.	15,4	6,8	5,1	15,9	23,8	12,3	13,4	7,3
II.	28,2	2,8	2,4	6,7	7,7	7,3	43,1	1,8
III.	29,2	2,-	1,6	11,1	12,4	8,6	32,9	2,2
IV.	25,7	4,6	3,-	11,4	10,4	7,7	33,2	4,-
Jár.átl.	26,8	3,3	2,5	9,4	11,-	8,2	36,1	2,7

Amíg a megyei megoszlásban az alma megelőzi az őszibarack %-os arányát, addig a járási megoszlásban nagyobb különbséggel helyet cserélnek. Különösképpen a II. körzet szerepel szépen /7. tábl./, ahol közel feles arányban az őszibarack kultúra fejlődött ki /43,1/. A II. és III. körzet is magas értékkel mögötte foglal helyet. A homoki területeken kibontakozott és szép eredményeket elért gyümölcskultúrában nem véletlenül viszi a vezető szerepet az őszibarack. A múlt birtokviszonyai mellett komolyabb tervezés és előrelátás nélkül telepítették a termelőket. A költséges, de nem azonnal megtérülő gyümölcsök közül az őszibarack korai termőre fordulásával és export képességével különösen a leg hamarabb és kifizetődően megtérül a telepítési költség.

A többi gyümölcsfaj közel arányosan oszlik meg körzetenként. Az őszibarack és alma után a szilva következik, melynél egyedül számottevőbb a különbség. Az első körzetben 23,8 %-kal magasan vezet a másik három körzet előtt. A kötöttebb talaj és a szilvára vonatkozó korábbi megállapítás érvényesül, miszerint a szilva a házikertekben honosodott meg leginkább. A meggy és a kajszi után igen kevés mennyiségben szerepel a körte és a cseresznye.

A jelenlegi helyzetből komoly feladatokat követel a kiindulás, az új telepítések tervezése és végrehajtása. A birtokviszonyok következtében a mindjobban legyengült táperőben lévő talajokon a szőlő közötti kétszintes termelésnél csak romlott a gyümölcsfák állapota. A szőlők és gyümölcsösök kitermelésével magas %-ban ritkul a faállomány, melyhez hozzájárul az előregedett és beteg fák pusztulása is. Az átmenetet csakis az őszibarack telepítésekkel lehet megoldani annak kedvező feltételei miatt. A homoki községek jelenlegi gyenge állapotából is ez az egyetlen kiút. Az üzemi forma szerinti megoszlása /megyei és járási táblázat/ jól szemlélteti a már eddig elért telepítések ütemét.

Megyei viszonylatban az összes gyümölcsfából 66,8 % termő. Az 1958-59-es telepítések eredménye ez, amikor is közel napjainkban nyernek termőre fordulást. A gyümölcstelepítések jelentős előrehaladása még erőteljesebb a járáson belül. Az összes gyümölcsfából 61,1 %-a termő, tehát a megyei egyharmad rész nem termő állományánál még magasabb a közelmúltban történt új telepítések eredménye.

A szegedi járás gyümölcskultúrájának vezető helyét a megyén belül a későbbiek folyamán a közgazdasági viszonyoknál ugyan csak észrevételezzem.

A fontosabb gyümölcsfajok területi elhelyezkedése, jellemzése.

A l m a

Megyei átlagban vezető helyen szerepel 24,2 %-kal. Járási átlagban második 26,8 %-kal. A közelmúlt években a téli almák általános elterjedése végérvényesen bebizonyította, hogy termelése nemcsak a hűvösebb, párásabb területen lehetséges. A téli alma a kötött talajon is jól terem, a járás termelése mégis a homok talajon honosodott meg. A kezdeti Szatymaz, Kistelek, Szeged környékén kialakult központok mellett újabb jellegzetes almatermelő községek alakultak ki, melyek el is hagyták a korábbi vezető területeket. Az összes gyümölcsfák százalékában a következő sorrend alakult ki: Pusztamérges /46,- %/, Domaszék /45,- %/, Mórahalom, Balástya /35,9 %/, Rösztke /32,6 %/, és Ásotthalom /32,1 %/.

A járásban a következő fajtákat termelik /Szeged város adataival/: Husvétai Rozmaring 17,8 %, Golden Delicious 1 %, Jonathán 59,5 %.

A nyári almák fajta megoszlásában mennyiségileg kiemelkedő különbség nincs, a termelés igen széles skálában oszlik meg. Egyébként a nyári almák termelése minimális mértékben szerepel. Őszibarack /16. ábra/

A megye gyümölcstermesztésében a második helyet foglalja el, /21,8 %/. Szerepe az utóbbi évtizedekben nőtt meg, uralkodó a szegedi járásban és Szeged környékén. A járásban 36 %-val a vezető helyet érte el, jóval megelőzve az almát is.

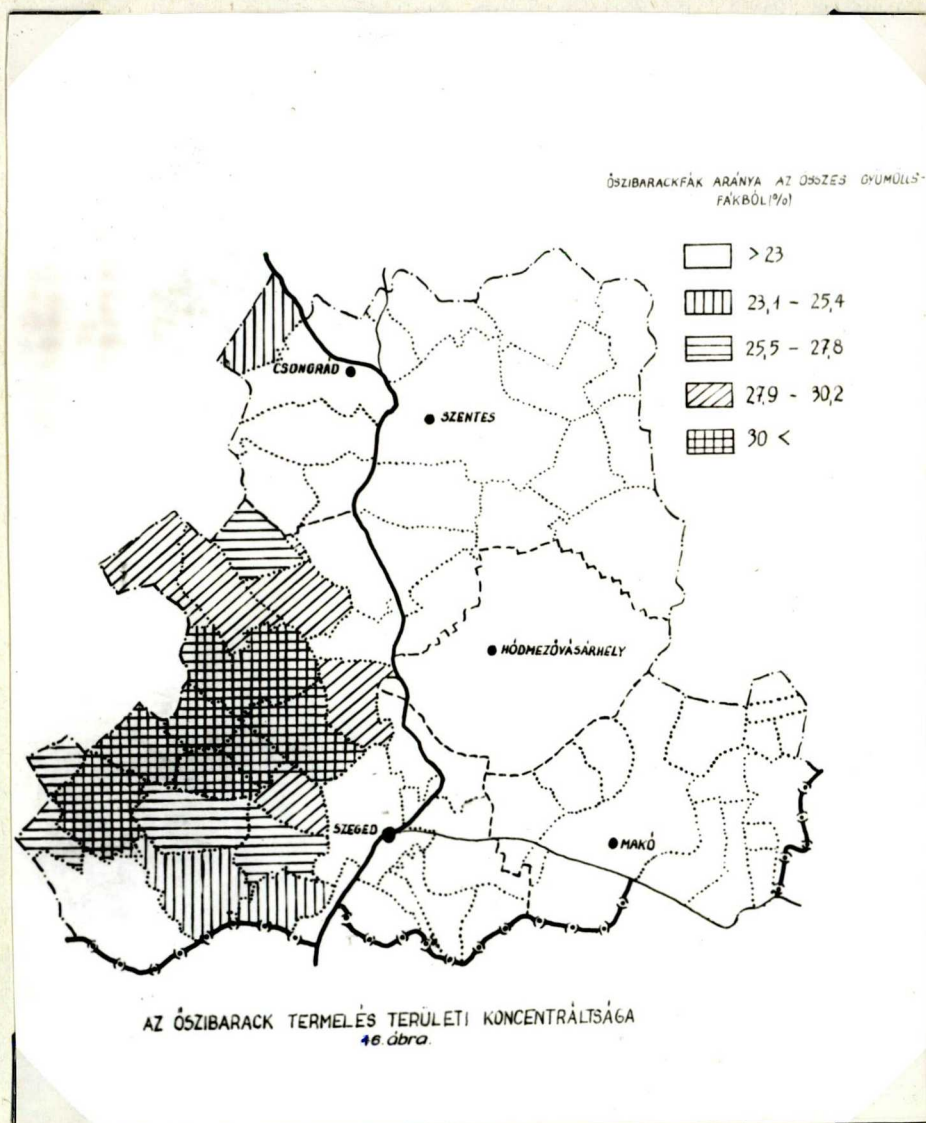
Fajták: Mayflower /28,7 %/, Champion /18,8 %/, Alexander /16,6 %/

I.E. Hale /8,7 %/, Győztes /5,- %/, Elberta /6,3 %/, Amsden /2,1 %/, Salvey /1,5 %/, Ford /0,2 %/, Magyar arany /0,1 %/ és Greensborough /0,1 %/, egyéb fajták: 11,9 %.

A fajtánkénti részarány a jelenlegi időszakban gyorsan változik. A gyors termőre fordulással, illetve előregedéssel és a nagyfoku újratelepítésekkel nagyban megváltoztatható az összetétel, melyre irányt is szabnak. Szatymazon pl. a Ford 70 %-ban szerepel. Forráskút környékén ugyancsak uralkodó fajta. Új fajtaként megjelent a Cegléd szépe. Előretört járási viszonylatban korai érése miatt a Mayflower. A korai érésű őszibarack ugyanis könnyen értékesíthető export áruként. Erdemes tehát a korai fajtákkal foglalkozni, bár a fagyveszély jobban fennáll, mint a hegyvidékeken. Egyes fajták viszont már alkalmazkodó képességük az erős téli hidegekhez, a fagykár kevésbé tesz bennük kárt.

Az összes gyümölcsfák százalékában a következő sorrend alakult ki: Szatymaz /56,2 %/, Üllés /55,- %/, Zsombó /51,4 %/, Ruzsa /44,8 %/, Bordány /42,- %/, Forráskút /40,9 %/, Balástya /40,3 %/ Nagy mennyiségben termelnek még Csengele, Kistelek, Kiskondorozsma, Sándorfalva, Sövényháza és Szeged környékén is. A járási homoki őszibarackos jelentős területe képezi az ország legnagyobb őszibarackosát. Az említetteken kívül viszont fejlődőben van még Pusztaszer, Pusztamérges, Zákányszék és Domaszék őszibarackos területe is. Általában alkalmasak az őszibarack termelésének fejlesztésére.

Az új telepítéseknél már figyelembe veszik a fajták érési idejét is. Általában az igények is szerepet játszanak, hiszen a különböző éréssel más-más a fajták minősége. Az utóbbi években június 20-a körül Mayflower-ből megindulhatott az első primör-export szállítmány. A gyümölcs kicsi, kevésbé ízletes, de az export kereslete miatt termesztése jól fizet. Az Amsden foltosodása miatt exportra nem szállítható, közeli vidékekre érdemes termelni. Az Alexander is eléggé korai, gömbölyű, fehér husu. Rendszerint a Ford termőre fordulásáig érnek a Győztes fajták. Keresett export áru a sárga husu, hosszukás Napsugár is. A szállításánál viszont érzékeny. A Cegléd Szépe ugyancsak sárga husu, gömbölyű és keresett fajta. Jól bevált hagyományos gyümölcs

Az őszi barack termelés területi koncentrálttsága.
16. ábra

a Ford. Területenként szórványokban, házi kertekben jelentős a Canada, Elberta, Szöghi Duránci.

Szilva.

A szegedi járásban és Szegeden egyaránt harmadik, mint a megyei átlagban. Fejlesztési tervben különleges szerepet nem kapott, inkább a kötött talaju területeken foglalkoznak majd vele /Makói járás/.

Megoszlási sorrend: Öttömös /23,2/, Ásotthalom /16,8/, Rösztke /15,6/, Mórahalom /14,8/.

Fajták: Besztercei /95,1 %/, Nyári aszaló /3,3 %/, Ageni /3,3 %/, Zöld ringló /0,1 %/, és egyéb /0,2 %/.

Meggy.

A cseresznye háttérbe szorításával termesztése előre tört. Kiterjedtebben a makói járásban, Makón, Hódmezővásárhelyen és Szeged környékén termesztik. A gyümölcsfajok szerinti megoszlásban a járás területén az alábbi sorrend alakult ki: Bokros /23,1 %/, Szeged /16,3 %/, Mórahalom /15,8 %/, Sövényháza /15, %/, Rösztke /15,4 %/, Öttömös /13,9 %/, és Pusztaszer /13,5 %/. Ahol az alma és őszibarack dominál ott a meggy háttérbe szorul. Fajta elterjedésében a sorrend: Pándi /50,5 %/, Cigány /22,4 %/, Szentesi /21,2 %/, egyéb /5,9 %/.

Cseresznye.

A gyümölcsfák fajonkénti megoszlása alapján Szeged város körzetében szerepel legnagyobb /11,5 %/, a szegedi járásban pedig a legkisebb /2,5 %/ arányban. A városokban minden esetben elterjedtebb mint a járások körzetében. Ugyanis a szedésből adódó sok kézi munka igénye miatt inkább a házikertekben termelik.

A járás legnagyobb cseresznye gyümölcsössel rendelkező községei: Sándorfalva /4,3 %/, Kiskundorozsma /3,7 %/, Kistelek /3,6 %/, Zombó, Bokros /3,5 %/ és Rösztke /3,4 %/.

A legkorábban érő gyümölcs, amiért export gyümölcsként igen keresett a Májusi korai és Jaboulay ropogós. A fő termés jó minőségű Germersdorfból adódik.

Kajszi.

Bács-Kiskun és Pest megye után Csongrád megye következik a kajszibarack termesztésében, bár az utóbbi években átmenetileg az

új őszibarack telepítések háttérbe szorították. Fajonkénti megoszlásban hozzávetőleg 10 %-os arányban szerepel a gyümölcsfajok között.

Legnagyobb arányban Szeged körzetében termelik /15,6 %/, ahol közvetlenül a meggy után következik. További sorrend: Makó, Csongrád, és Szeged, tehát a városok körzete.

A szegedi járásban 8,6 %-os arányban termelik. Főleg Bordány /17,4 %/, Szeged /15,6 %/, Forráskút /14,5 %/, Üllés /11,6 %/, Csengele /11,3 %/ és Kiskundorozsma /11,2 %/. A korábbiak folyamán élenjáró Szatymaz és Kistelek környékén a jelen években csökkent a termelése az őszibarack és alma javára.

Fontosabb fajtái: Magyar /48,2 %/, Borai kései /29,2 %/, Kecskeméti rózsza /8,1 %/, Mammuth /4,1 %/, stb. Közülük legzamatosabb a Magyar.

Körte.

Hasonló helyzettel találkozunk mint a cseresznyénél. A legnagyobb termelést Szegeden 11,1 %, a legkisebb termelést a szegedi járásban 3,3, % folyik. Általában nagyobb mennyiségben termelik mint a cseresznyét. A két gyümölcs százalékos résztvétele a fajonkénti megoszlásban egyébként a legkisebb. A legelterjedtebb fajták: Téli esperes, Hardempont-vajkörte, Bosc Kobak, Kieffer. Az összes körtéből 94,3 % téli-körte. A nyári körték közül a Vilmos körte a legelterjedtebb. A legtöbb körte kevert állományban van. Üzemi körtések nehezen alakultak ki. Résztvételi arányuk csökkent. A meglévők nagy százaléka /56,1 %/ 20 évesnél öregebb.

Az egyéb gyümölcsök %-os megoszlásában az alábbi sorrend alakult ki: Ásotthalom /24,1 /, Szeged /20,5/, Zákányszék /23,9/, Sándorfalva /11,8/, Röske /10,3/. A táblázatból jól látható, hogy valamennyi gyümölcsnemnél körzeti központok alakultak ki. A 100 kh-ra jutó gyümölcsfa felmérés alapján Zsombó áll az első helyen 5.295 db. Mögötte Szatymaz /3 513 db/, majd sorban következik Forráskút, Domaszék, Bordány, Üllés, Pusztamérges, stb.

A 8. táblázatból illetve következtetésekből jól látható az őszibarack termelésére történt nagyirányú specializálódás. A homoki községek nagy részében az őszibarackot termelik a legnagyobb százaléokban. Utána az almatermelés következik jelentős %-os

megoszlásban. Az őszibarack előre törése a jelenlegi kiutat képező állapotokat tükrözi. Későbbiek folyamán a meggy és a kajszli nagyobb mérvű termelése várható.

8. TÁBLÁZAT. Gyümölcsfák fajok szerinti megoszlása a főbb gyümölcs termelő községekben.

Megnevezés	100 kh MNÖT-re jutó gyü- mölcsfa	Az összes alma cse- resz- nye	meggy	szilva	kajszli	őszi barack	egyéb
Ásotthalom	710	32,1 1,2	9,2	16,8	7,9	8,7	24,1
Balástya	1399	35,9 1,5	6,-	7,1	6,6	40,3	2,6
Bordány	1641	23,5 1,4	6,2	6,2	17,4	42,-	3,3
Csengele	687	20,8 2,-	12,-	11,4	11,3	35,-	7,5
Domaszék	1646	45,- 2,2	8,8	9,3	5,5	24,4	4,8
Forráskút	1949	23,- 1,6	7,8	8,3	14,5	40,9	3,9
KKdorozsma	1300	23,1 3,7	10,2	11,6	11,2	32,6	7,6
Kistelek	1208	28,8 3,6	9,7	8,8	6,1	33,8	9,2
Mórahalom	834	35,9 2,3	15,8	14,8	9,-	16,4	5,8
Öttömös	661	22,9 1,8	13,9	23,2	9,4	21,8	7,-
Pusztamérges	1525	46,- 1,3	8,6	8,9	4,9	26,6	3,7
Pusztaszer	513	26,4 2,4	13,5	13,1	7,3	28,6	8,7
Pöszke	1055	32,6 3,4	15,4	15,6	9,5	13,2	10,3
Ruzsa	1072	24,3 1,3	8,5	9,4	8,4	44,8	3,3
Sándorfalva	1022	20,- 4,3	11,8	14,4	6,3	31,4	11,8
Sövényháza	355	22,- 3,2	15,-	12,1	7,-	32,-	8,2
Szatymaz	3513	22,9 2,4	4,-	6,6	3,9	56,2	2,-
Üllés	1538	15,2 1,1	7,6	7,-	11,6	55,-	2,5
Zákányszék	1334	26,2 1,5	7,8	7,7	3,9	29,-	23,9
Zsombó	5295	22,4 3,5	5,5	5,9	6,7	51,4	4,6

Bogyósgyümölcsök

Az 1959-es felmérés adataiból kitűnt, hogy a bogyósgyümölcsöket zömmel a városok körül telepítették. A tövek számában, illetve a terület nagyságában a városok vezetnek. A konzervipar igénye mellett a lakosság is fokozottabb igénnyel lép fel az "inyenc falatokat" adó gyümölcsnemek felé. A szamóca kivételével valamennyi bogyósgyümölcs állomány nagyságával Szeged város van az élén.

A szegedi járás köszméte állománya jelentéktelen a 7532 db tőszámával /6 %/, ellenben Szeged város a megyei termés /124.384 db tő/ közel 50 %-át adja /57439 db tő/. A járás állományának 90 %-a Gyálarét, Szőreg, Algyő, Rőszke és Kiskundorozsma területén helyezkedik el.

Ribizkéből ugyancsak Szeged város ad legtöbbet piacra, miután a megyei állománynak /18244 db tő/ 45 %-val képviselteti magát /8289 db tő/. A szegedi járás termelése 1370 db tő számával jóval kevesebb /8 %/. Az állomány ugyancsak foltokban helyezkedik el, de ezuttal Szegedtől távolabb /Baks, Forráskút, Kűbekháza, Kiskundorozsma, Szatymaz/. Fekete ribizke Szőregen, Tápén és Szegeden csak mutatóban fordul elő.

A málna megyei állomány /64911 m²/ közel 10 %-val szerepel a járás /6115 m²/ a város viszont több mint 1/3-val /23468 m²/. Homokra nem szívesen telepítik. Ujabban leleményességgel ülésen 10 holdon telepítettek málnát, a közeli zsombékos terület víztárolóvá való átalakításával.

A bogyós gyümölcsök legjelentősebb területű képviselője a szamóca. Kb. az 1950-es évektől kezdve a telepítések évről-évre szaporodtak. Az új telepítések alapját a belföldi fogyasztás mellett Csehszlovákia és Németország kereslete adta meg.

A megyei állomány területe 1,605 943 m².

A terület megoszlásánál a szegedi járás /közel 50 %, 781 855 m²/ és Szeged város /40 %, 630 815 m²/ képviseli uralkodólag a szamóca termelést. E területeken igen közkedvelt tavaszi gyümölcs. Utánuk említésre méltó még Hódmezővásárhely területi aránya.

A járás, illetve Szeged város termelési központja Ujszeged volt és még ma is jelentős helyet foglal el. Sok javaslat hangzott már el, hogy a járás területén még nagyobb arányban kellene telepíteni. Központi területeinek Balástyát, Domaszéket, Forráskutot és Szatymazt ajánlották, de hosszú ideig az volt az ellenvélemény, hogy a fagyveszély nagyobb mint a már honos területen. A tapasztalat viszont azt a tényt igazolta, hogy a fiatal, tehát első éves, esetleg másodéves telepítéseket sujt-hatja fagykár, és a homokon a termés hozam nagyobb. /Bár a minőségi csökkenés fennáll./ A homoki területek mellett szól az is, hogy ott korábban érik.

Az egész megye szamóca termelésére jellemző, hogy zömmel egyéni és háztáji gazdaságokban termelik /bogyósgyümölcsöket általában/ Az 1962 évi felvásárolt 13 vagon szamócából 11,3 vagon a háztáji és egyéni gazdaságokból, míg 1,4 vagon a TSz közös gazdaságokból került ki. A tételhez az állami gazdaságok 0,3 vagon mennyiséggel járultak hozzá.

1963-ban már 18 vagon földieper futott be a felvásárló telepekre. 1964-ben pedig 30 vagonra emelkedett a felvásárlás, még mindig zömmel a háztáji kertekből és az egyéni kiskertekből. A hozamok emelkedését a kedvező árak eredményezik. A háztáji és házikertek szamóca termelése még emelkedni is fog a közeljövőben, hiszen a Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet kertészeti osztálya és a MÉK a továbbiakban is sok segítséget ad. A nagyüzemi termesztés még tökéletesítésre vár. A legjobb fajták szaporításával kísérleteznek, hogy ez az üzemág is minél előbb uralkodóvá váljon. A megyei termelés az előbbi számadatok alapján a szegedi járásra, illetve Szegedre vonatkoznak.

A járás területén belül a szamóca terület 30 %-a Zsombón helyezkedik el. Szatymaz környéke ugyancsak 30 %-kal képvisel-ti magát. Mögöttük jelentős területekkel rendelkezik még Balástya és Forráskut. Mindössze két község területén /Baks és Sövényháza/ nem termelik. A homokon történt elterjedése minden esetre bevált és érdemes volt vele foglalkozni.

A jövőt illetően az igények növekedésével valóban serkenteni kell a TSz-ek számócaftermesztési kedvét is, de a telepítéseket csak módjával szabad végrehajtani. A nagyüzemi telepítésű, szakszerűen végzett termesztés kedvezően jövedelmezteteti a gazdaságokat, mégsem szabad meggondolatlanul csak a jövedelmezőség miatt telepíteni. A tudományos kutatók véleménye szerint az ötholdas telepítések a célravezetőek. A körülményeknek megfelelően ki kell építeni az öntözéses rendszert. A legnagyobb probléma itt is a munkaerőgazdálkodás, mert a sok kézi munka és ápolás, amely az egész évre kiterjed, nagy feladatok elé állítja a TSz-eket.

Fontos a helyes fajtakiválasztásra való törekvés is. A járásban meghonosodott "Szegedi tájfajtákat" már több újabb fajta is megelőzte úgy az izletességgel, termőképességével, mint export minőségével egyaránt. Kivánatos még az is, hogy a szaporítóanyag előtelepítését a helyi gazdaságokban végezzék el. Ezzel a növény a táj mikroklímájához könnyebben alkalmazkodhat.

Szőlőtermelés

A történeti fejlődésnél is említettem, hogy Csongrád megyében, ill. a járásban más alföldi megyékhez hasonlóan zömmel a homokon telepítették a szőlőültetvényeket. Ha a gyümölcsstermelésnél a kisparcellás területek voltak a jellemzőek, akkor a szőlőtermelésre nyilván ugyanez vonatkozik, hiszen a régi telepítésű szőlőkben kétszintes termelés folyik. A szétszorttság és a kétszintes termelés döntően befolyásolja mind a termés mennyiségét, mind a minőségét. A jelzett állapotok miatt komoly nehézséget okoz a korszerű gépesítési és növényvédelmi munka. /1. és 2. sz. kép/ Ha ily viszonyok között a szőlőtermelés aránya kedvező termelési értékkel képviseltette magát, akkor vita nélkül megállapítható, hogy gyümölcsstermesztés mellett a legnagyobb erőfeszítéssel kell különösen a homoki telepeket fejleszteni, mert a mezőgazdaságnak fontos ága. Sajnos a TSz-ek megalakulása után az átmeneti időszakban komoly visszaesés következett be. Ennek tényét igazolják az alábbi táblázatok is.

9. TÁBLÁZAT. Szőlővel beültetett területek minősítése.
/Szőlészeti Kutatóintézet Szőlőmonográfiájának adatai./

Megnevezés	I.rendű kh	%	II.rendű kh	%	III. rendű kh	%
Szegedi járás	10391	72,5	3910	27,4	4	0,1
Szeged város	128	80,-	32	20,-	-	-
Szentesi járás	-	-	50	3,7	1275	96,3
Szentes város	-	-	-	-	104	100,-
Makói járás	-	-	260	100,-	-	-
Makó város	-	-	85	100,-	-	-
Csongrád város	1313	72,9	449	24,8	42	2,3
Hmvhely város	96	30,9	215	69,1	-	-
Megye összesen:	11928	65,-	5001	27,3	1425	7,7

A szőlővel beültetett területek minősítésében legkedvezőbb a szegedi járás helyzete /9. táblázat/. A megyei átlagot is meghaladja 72,5 %-ával, sőt Szeged város a 80 %-os eredményt is eléri az I. rendű szőlőjével. A II. rendű szőlő minimális mennyiségében képviseli magát /17. ábra/

10. TÁBLÁZAT. Szőlők állaga /terület %-ában/

Megnevezés	szőlők kora - éves				A tőkeállomány termőképessége		
	1-3	4-12	13-25	25-több	jó	közepes	gyenge
Szegedi j.	0,3	22,-	27,-	30,7	1,9	93,3	4,8
Szeged v.	-	7,5	43,8	48,7	-	81,9	18,1
Szentesi j.	-	-	15,7	84,3	-	2,2	97,8
Szentes v.	-	-	19,3	57,7	41,1	54,7	4,2
Makói j.	1,2	17,3	63,1	18,4	3,8	96,2	-
Csongrád v.	0,2	-	-	99,8	1,8	98,2	-
Makó v.	2,4	20,-	60,-	17,6	-	100,-	-
Hmvhely v.	1,-	22,8	48,9	27,3	65,1	-	34,9
Összesen:	0,3	18,-	40,5	41,2	3,-	85,4	11,6

A 10. táblázat alapján nemcsak elhanyagoltak a szőlők, hanem öregek is. Általános az a helyzet, hogy ilyen feltételek mel-

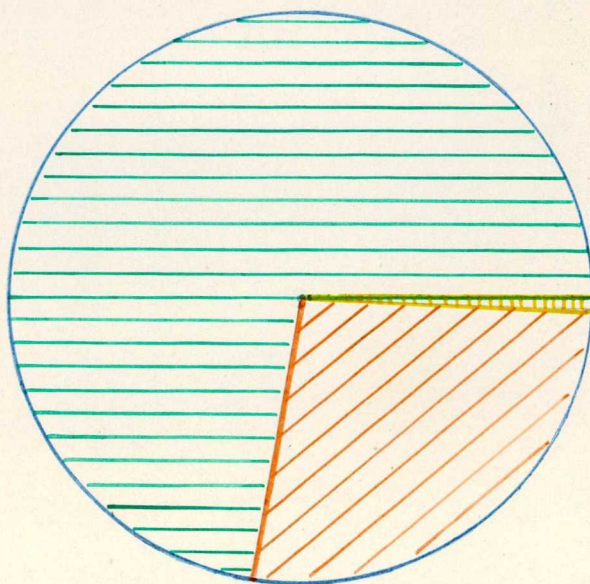

1. sz. kép.

Kétszintes
termelés
Balástyán

2. sz. kép. Kétszintes termelés Balástyán

1.

2.

3.

A járás szőlővel beültetett területeinek minősítése /1959/

17. ábra

1. I. rendű

2. II. rendű

3. III. rendű

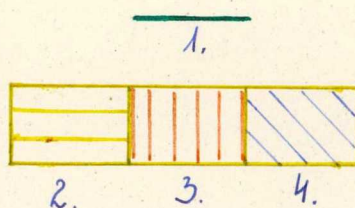
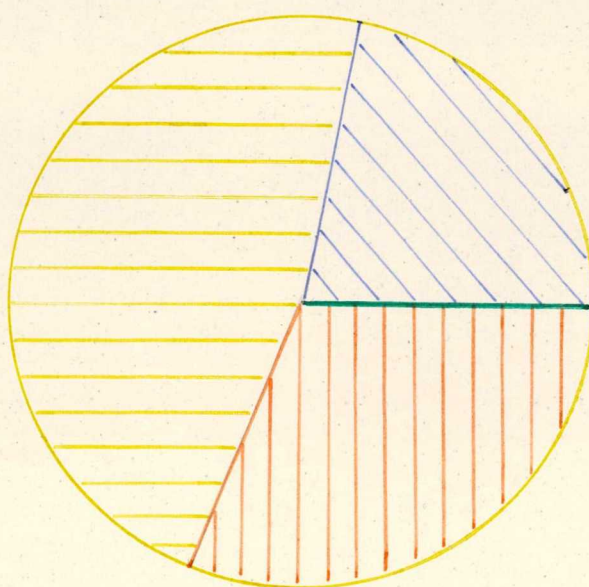
lett a termésátlagok gyengék, különösen ha egy-egy év időjárása még kedvezőtlen is.

A szegedi járás szőlőinek kora kedvezőtlen a jelenlegi terméshozam várását illetően /18. ábra/. A megyei szintnél magasabb a 13 évnél öregebb szőlők aránya /13-25 év között 47 %, 25 évnél öregebb 30,7 %/. A termőképesség döntően közepes /93,3 %/. Fenti adatok 1964-ben kissé megváltoztak, azaz valamit már javult a helyzet a szegedi járásban. A terv szerinti kivágásokkal és az új telepítésekkel a 25 évnél öregebb szőlők 30, 7 %-ról 22 %-ra csökkentek.

Az új telepítések ütemét éppen a szőlők minőségi állapotától és korától tették függővé. Az öreg szőlőket csak fokozatosan lehet felujítani. Itt az a különös nehézség merült fel, hogy a kivágásra kerülő szőlők nem alkotnak nagyobb összefüggő területet, hanem azok igen szétszórtnak helyezkednek el. A kisparcellák helyzetéből adódik, hogy a jó, közepes és gyengébb minőségű szőlők keverten váltják egymást, ami igen meglehizíti a kivágásukat. Különösen problémátikus a helyzet, ha az öreg, vagy gyengébb szőlők között közepes, vagy jobb minőségű gyümölcsös van.

A 11. táblázat alapján ültetőanyag jelleg szerint a szegedi járásban 99,7 %-os a hazai oltvány aránya. Szeged város területén csak 80 %, ahol 10-10 %-kal az oltvány és direkt ültetőanyag szerepel.

A bor- és csemegeszőlő arányából a borszőlő csaknem teljes

A járás szőlőinek kora-1959. /terület %-ban/

18. ábra

1. 1-3 éves

3. 25 évesnél több

2. 13-25 "

4. 4-12 éves

/99,2 %/ területi elhelyez^{és}ével mutatja. Országos viszonylatban is kedvezőtlen a csemege-szőlő igen alacsony állománya, amely a szaporítóanyag ellátás mostoha körülményeiből adódik. A borszőlő legnagyobb arányu a szegedi járásban, ahol a 0,8 %nyi csemege-szőlő alig ad valamit a piacra. A csemege-szőlő sem az export, sem a belföld igényeit nem tudja kielégíteni. Bár Szeged szőlőterületeinek 80 %-a csemege-szőlő, mégis tetemes mennyiségű borszőlőt kell a kereskedelemnek biztosítani a lakosság ellátására. A táblázat is jól mutatja, hogy a borszőlő túlzott termelése főleg homok-területeken folyt. A szegedi járásban a homok megkötésére a borszőlő is megfelelt. Az igényesebb csemege szőlőnek nem tudták biztosítani a szükséges tápanyagot. A gazdák viszont a borszőlőért is megkapták a jövedelmet, céltalannak látták, hogy több munkával a nagyobb szakértelmet igénylő csemege-szőlőt telepítsék.

Szőlőfajták %-os megoszlása /12. táblázat/.

A 12. táblázat részleteiben mutatja a borszőlők megoszlását. Országos szinten míg közel 1/4-ét adja a kadarka /23,4 %/, addig Csongrád megyében majdnem a felét teszi ki /44,6 %/. Bár a szegedi járásban is magas /45,6 %/ a kadarka aránya, a vörösbőr jellegű Csongrád város területén domborodik ki /72,9 %/. A többi fajtához viszonyítva még Szentesen van túlsúlyban. A Kadarkát a Kövidinka követi. A kettő együtt a szegedi járásban 90 %-kal képviselteti magát. Az olasz rizling megoszlása a szegedi járásban 0,6 %. A legkisebb arányu szegedi járás jelenlegi helyzetének talán az az oka, hogy a pusztamérgesi olasz rizling néhány évre visszafejlődött.

Amíg a szegedi járásban a kadarka és a kövidinka az uralkodó, addig Szeged városban /egyébként a legmagasabb/ 86,- %-ban csemege-szőlőt termelnek /a város igényeinek megfelelően/. A járásban csak 0,6 %-os az arány, amely csak a jövőben fog emelkedni.

Attól függetlenül, hogy a Kadarka és Kövidinka gyalogműveléssel is megfelelően művelhető és jól terem, a támasz ellátottsága rendkívül alacsony /13. táblázat/.

12. TÁBLÁZAT. Szőlőfajták %-os megoszlása.

Megnevezés	Kadarka	Kövidinka	Olasz rizling	Szlanka menka	Pozsonyi fehér	Csemegék	Ezerjó	Vegyes és egyéb	Direkt termők
Szegedi j.	45,6	44,-	0,6	0,4	0,4	0,6	-	8,2	0,2
Szeged v.	-	-	-	-	-	86,-	-	14,-	-
Szentes j.	21,2	56,8	3,6	2,1	-	1,8	8,3	3,6	2,6
Szentes v.	31,2	9,4	-	16,5	-	23,5	-	15,9	3,5
Makó j.	34,3	16,2	-	-	-	25,7	-	12,2	11,6
Makó v.	15,8	12,2	-	-	-	18,3	-	17,1	36,6
Csongrád	72,9	7,9	6,8	-	3,9	2,3	2,9	3,2	0,1
Hmvásárhely	36,8	38,6	-	-	-	5,1	-	8,1	11,4
- Megye összesen:	44,6	40,1	1,4	0,6	0,7	2,2	0,9	7,6	0,9
- Ország "	: 23,4	9,6	13,-	3,5	1,3	7,-	6,8	35,4	-

11. TÁBLÁZAT. A szőlőterület megoszlása az ültetőanyag jellege szerint %-ban.

Megnevezés	szőlőter. megoszlása		ültetőanyag jell. szerint	összes területből	
	hazai	oltvány	direkt	bornak	csem.sz-nek
Szegedi járás	99,7	0,1	0,2	99,2	0,8
Szeged város	80,-	10,-	10,-	20,-	70,-
Szentes járás	98,8	-	1,2	98,-	2,-
Szentes város	95,-	-	5,-	76,5	23,5
Makó járás	84,5	2,-	13,5	56,5	43,5
Makó város	63,4	-	36,6	81,-	18,3
Csongrád	100,-	-	-	97,7	2,3
Hmvely	88,6	-	11,4	94,9	5,1
Összesen:	98,9	0,3	0,8	97,5	2,5

13. TÁBLÁZAT. Tőkehiány és szőlők támasza.

Megnevezés	Tőkehiány %			T á m a s z %		
	0-5	6-25	25-felül	karós	huzalos	gyalog
Szegedi j.	78,5	21,1	0,4	13,-	-	87,-
Szeged v.	96,3	3,7	-	93,7	6,3	-
Szentesi j.	71,7	28,3	-	6,8	-	93,2
Szentes v.	94,2	5,8	-	88,5	11,5	-
Makó j.	100,-	-	-	64,6	-	35,4
Makó v.	100,-	-	-	88,2	9,4	2,4
Csongrád v.	2,7	97,3	-	-	-	100,-
Hmvely v.	54,8	45,2	-	77,2	1,3	21,5
Összesen:	59,-	41,-	-	14,6	0,1	85,3

A támasz berendezés bizony elég költséges, és ez is hozzájárult ahhoz, hogy a szőlősgazdák olyan szőlőfajtákat telepítsenek, amelyek támasz ellátottság nélkül is kielégítően teremnek. A borszőlő már csak azért is előre törhetett. A Kadarka és Kövidinka így különösebb támasz igény nélkül 89,6 %-kal szerepel a járásban.

A város csemege szőlőjének aránylag jó művelését 96,3 %-ban szereplő minimális tőkehiány /0-5-ig/ is jellemzi, és amíg a 6-25 %-ig terjedő tőkehiány 3,7 %-os megoszlású, addig az a járásban bizony eléggé nagymérvű 21,1 %.

A huzalos támaszu berendezés /1959-ben/ a járásban szinte teljesen hiányzik. Szeged városban 6,3 %-os. Ezek az adatok már bizonyára megváltoztak és a későbbiek folyamán még jobban eltolódik a fenti arány.

A JÁRÁS GAZDASÁGI FÖLDRAJZI VISZONYAI

/Közgazdasági tényezők vizsgálata a gyümölcs- és szőlőkultúra fejlődése szempontjából./

Birtokviszonyok.

A közgazdasági tényezők közül leginkább a birtokviszonyok határozzák meg a mezőgazdaság helyzetét. A megyében, illetve a járásban nem volt teljesen azonos a birtokviszonyok megoszlása a felszabadulás előtt az országos állapotokhoz képest. Később és lassabban indult meg a kapitalizmus fejlődése. A terület felén árutermelés nem folyt.

A felszabadulás, az 1945 évi földosztás óriási változásokat eredményezett. Megnőtt a középparasztság száma a termelésben. A volt uradalmi birtokokon indulhatott meg először a nagyüzemi gazdálkodás. Megalakultak az első termelőszövetkezetek. A legkisebb gazdaságokból megindult a munkaerő vándorlása az ipar felé. 1960-tól pedig gyökeresen megváltoztak a birtokviszonyok. Kezdetben a TSz-ek földterülete kicsi volt, s ezeken a korszakrú gazdálkodásra nem igen lehetett rátérni. A gyakorlatban is bebizonyosodott, hogy a nagyobb területű gazdaságok jobb eredményeket értek el. 1962-ben már kedvező képet mutat a szocialista szektor helye a mezőgazdaságban. Nyilvánvaló, hogy ezáltal a termelési érték magasabb, amely által javul a tagok anyagi helyzete. Bár eleinte a gyümölcs és szőlőterületek nem kerültek a közös művelés alá, s ma is jelentős része háztáji gazdaságban van. A jelen nagy telepítései a területen is megváltoztatják az új, a szocialista gazdaságok kialakulását.

A járás gazdasághatáros tanácsi területének megoszlása /1962/.
szántó 143249

kert 2618 /64/

gyümölcsös 5091 /3074/

szőlő 15301 /6533/

összes terület 224448 /126942/

Zárójelben a Mg. Tsz közös területe van feltüntetve /a többi tsz háztáji, egyéni és egyéb területek/.

Települési viszonyok - népesség

/1960. jan. 1-i adatok feldolgozása alapján/

Csongrád megye lakossága Szeged várossal együtt 1960-ban

434626 fő. Ebből városi lakos 234366, azaz a megyei lakosság-

nak 53,9 %-a. A megyében legnagyobb város Szeged: 99061, egyben DK-Alföldnek is legnagyobb városa. A megyén belül területileg a legnagyobb járás a szegedi. Népzsűrűsége km^2 -ként 70,4 fő, míg a makói járásé: 68,5; a szentesi járásé: 50,3. A városok közül Szeged ugrik ki magasan: 885,6 fő. Községenként változik a lakosság sűrűsége. Általában sűrűbben lakottak a város körül, a folyók mentén /Tisza-Maros/ és a homokvidékeken.

Nyolcvan év alatt /1869-1949/ 59312 lakossal /49 %/ növekedett a járás lakossága. /1949-től a népesség adatok alig változtak a korábbi évekhez képest. Kiegyenlítetttségről mégsem lehet beszélni, a vándorlás fennáll, csak hogy újkorai, mai formájában. A megyén belül élénk népmozgás kezdődött és tartani is fog egyenlőre. Az 1950-es közigazgatási területrendezéssel pedig megcsappant Szeged lakossága, ugyanis területéből 9 község jött létre. A szocializmus egészséges fejlődése következtében viszont Szeged lakossága újra növekedni kezdett. Mivel a gépesítetttség növekedésével a mezőgazdaságban munkaerő szabadult fel, nyilvánvaló hogy az ipar, a város felé áramlik, ahol a felszabadult munkaerőre meg éppen szükség van az iparosítás óriási fejlődésében. Különösképpen az utóbbi 5 éven belül fokozódott ez a folyamat. Szegednél kisebb városok helyi ipara is vonzó hatást gyakorolt a vándorlásra. Makó, Szentes, Csongrád és Hódmezővásárhely lakossága ha csekély arányban is, de növekedett, amit igaz a községek lakóinak apadása egyenlít ki /10 %/. Az 1964. évi februári statisztikai adatok igen szemléletesen ábrázolják Szegednek növekedő szerepét. 1949-től 1963-ig 27 %-kal emelkedett lakóinak száma /86640-ról 107000-re/. Az utóbbi négy évben Hódmezővásárhelyről 1047, Makóról 735, Csongrádról 412 lakos vándorolt el, csak Szentesen maradt meg a szaporulat /170/. A szegedi járásban 3,7 %-kal csökkent /4590/, Szegeden ugyanakkor 14,3 %-kal nőtt /11000/ 1949-1960-ig.

A makói járás 6,9 %-os és a szentesi járás 6,2 %-os csökkenése még erősebb a szegedi járásénál. A távolabb eső részeken sokkal nagyobb az elvándorlás, mint Szeged közelében. Ezen túl van még egy másik törvényszerűség is, mégpedig az, hogy a kis községek közül a legnagyobb az elvándorlás. A városok iparosítása változtatta meg a letelepedés, illetve elvándorlásra adódó felfogást. Ezzel párosul a fiatalság életszemlélete, hogy élni, szórakozni

csak városokban lehet. Kisebb és újabban létrejött települések éppen ezért vannak veszélyben, különösen ha még távolabb vannak a vonzóerőtől. Elképzelhető, hogy ha az elvándorlási folyamat tovább tart, akkor egyes kis települések elnéptelenednek.

Fentiekkel kissé bővebben foglalkoztam, de csak azért, hogy vaskosan ábrázoljam a valóságot. A mezőgazdaság területéről elvándorló lakosság a gyümölcs-és szőlőkultúrát is hátrányosan befolyásolja. Igaz a tervek szerint a lehetőségekhez képest a szőlő és gyümölcsösökben is növekedni fog a gépesítettség, de a szüretet megoldani munkaerő hiányában igen nehéz lesz. Vajjon mindez nem befolyásolja-e majd a járásból kiinduló gyümölcs exportot is?

A települések sűrűsége, illetve szétszórtsága ugyancsak egyéb tényezők összefüggéseiből adódik. A homoki területek gyümölcsös és szőlőiben szétszórt tanyasi települések alakultak ki. Ilyen szétszórt településekkel a szegedi és szentesi járásokban találkozunk, ahol a sűrű tanyahálózat a kisterületű ültetvények miatt jött létre. Tehát a birtokviszonyokkal is összefügg a kérdés. A kis területű birtokon nem alakulhatott ki korszerű művelés, s bizny e terület, különösen a szőlő munkaigényessége sok feladattal járt.

1949-ben a szegedi járás lakóinak 57,2 %-a: 1960-ban 52,6 %-a élt külterületen. Ez az arány évről-évre csökken ugyan, a külterületi jelleg azonban még mindig nagyon kedvezőtlen. Domaszék lakossága teljesen tanyákon él, de 90 %-ban külterületen él Balástya, Csengele, Ruzsa, Sövényháza és Szatymaz népessége. Ez állapot eléggénagy %-ban jellemző Forráskút, Pusztaszer, Öttömös, Zsombó községekre is. A felsorolt községek a fenti fejtegetésekből kiemelt helyek. A járásban még mindig sok tanyai település, illetve azok szétszórtsága komoly gátlói az új nagyüzemi telepítéseknek.

A szegedi járás munkaiügyi adatai.

A keresők aránya a mezőgazdaságban /1960. január 1-én/

A megye lakosságának 56,2 %a kereső. Ennek 45,4 %-a a mezőgazdaságban dolgozik. Az eltartottak többsége még nagyobb arányban /54,4 %/ él a mezőgazdaságból.

A három járás mezőgazdaságában dolgozók száma közel azonos arányu. A makói járásban 68 %, a szegedi járásban 69 %, a szentesi járásban pedig 71 %-a a keresők számának. Szeged lakosságának viszont már csak 5,5 %-a dolgozik a mezőgazdaságban.

Az iparosítás hatása a Szegedhez közel lévő községekben jelentősen csökkent a mezőgazdasági keresők száma /20 %-on felül/. A homoki községekben általánosan még kedvező a munkaerőhelyzet. Az utolsó másfél évtized alatti 11,6 %os csökkenés /járási átlag/ csak az I. és IV. körzetben érezteti különösen a hatását. A szegedi járásban 4,9 kh. jut egy fő mezőgazdasági keresőre. Községenként az 3,7-5,4 kh. között ingadozik. Amíg az ipari és egyéb foglalkozások aránya folyamatosan növekszik, annak megfelelően csökken a mezőgazdasági népesség aránya.

Összegezve a jelenlegi folyamatból is megállapítható, hogy a mezőgazdaságban dolgozók száma továbbra is csökkenni fog. Folyamata akkor lesz zökkenőmentes, ha a csökkenés helyét a mezőgazdasági gépesítési technika helyettesíteni fogja.

A három járás közül az egy tagra jutó legmagasabb arányu kh. területben a szentesi járás vezet /7,8 %/. Ennél kisebb terület jut a szegedi járásra /6,2 %/, ami ugyan jobb, de nem megnyugtató. Akkor amikor egy főre 6-8 kh. közös terület jut, mennyire kevés 1 fő a tömeges csucsmunkálatok idején /pl. aratás, szüret, stb/. Legtöbb nő a szegedi járásban dolgozik /8089/. A 26 évesnél fiatalabb koru tagok esetében a szegedi járásban közel egyenlő arányban oszlik meg a nők és férfiak aránya /669-616/, míg a másik két járásban a férfiak aránya magasabb /1962. dec. 31./.

Járáson belül a IV. körzetben legjobb a munkaerőellátottság. Bár a férfiak aránya itt a legalacsonyabb /55,9 %/, de gy keresőre csak 4,7 kh. terület, ill. 5,3 szántóegység jut.

A gépesítettség helyzete.

A járások közötti összehasonlítás nem teljesen reális, mert a

különböző nagyságu területekre és talajok megműveléséhez más-más erő kifejtés szükséges. A legnagyobb területű szegedi járásnak van a legkevesebb traktora /203 db/. Tehergépkocsija is aránylag kevés /25 db/. A gyümölcsös-kertészeti művelésben kívánatos esőszerű szivattyú ugyancsak a szegedi járásban a legkevesebb /10 db/. Az átemelő gépcsoportos szivattyúk száma /43 db/ már kedvezőbb képet mutat. Sajnos a műtrágya szórógépek 37 db-os állománya nagyon kevés. A másik két járásban kétszeres mennyiségben szerepelnek, holott a talajok nem szorulnak komolyabb javításra.

A gépesítettség fontosabb mutatói a szegedi járásban.

14. TÁBLÁZAT

körzet	100 kh MMÖT-re jutó összes vonóhorog LE	A LE vh megoszlása %-ban gépi fogat	1000 talaj-ell. állási érték számra jutó vhLE	1 mg keresőre jutó vh LE	
I.	9,01	69,8	30,2	1,08	0,56
II.	9,04	39,1	60,9	2,74	0,38
III.	8,30	30,4	69,6	2,-	0,33
IV.	8,-	55,-	45,-	2,12	0,37
járási átlag	8,67	48,3	51,7	1,73	0,40

A 14. sz. táblázat szemlélésekor is abból kell kiindulni, hogy a különböző talaju körzetekben az azonos minőségű megmunkáláshoz különböző erő kifejtés szükséges. Az I. körzetben /Szeged vonzóereje miatt/, leggyengébb a munkaerő ellátottság, amit kiegyensúlyoz az, hogy az energiával való felszereltsége viszont a legjobb. Az I. körzet gépesítettsége ugyan kissé alacsonyabb szintű mint a homoki területé, de a LE vh megoszlásában 69,8 % jut a gépi erőre /legmagasabb/. A gépeket e körzetben tudják a legjobban kihasználni. A körzetek közel azonos gépi ellátottságából mégis az tűnik ki, hogy a Szeged közeli I. és II. körzet gépesítettsége jobb, mint a távolabbi másik kettőé.

A lakosság nagymérvű elvándorlásával csökken a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma, de nem emelkedik megfelelően a gépi ellátottság. Nem megnyugtató ez az állapot, hiszen az 1960-as 4,9 kh. terület 1962. dec. 31-ig már 6,2 kh-ra növekedett az 1 mezőgazdasági keresőre vonatkoztatva.

Érdemes megállni az 1959. évi kézimunka szükséglet táblázatánál.

15. TÁBLÁZAT.

	kert-gyümölcsös	szőlő
mezőgazd.-i ter. kh.	13.200	18.150
egy kh. évi munkanap szüks.	104,9	124,1
évi össz. munkanap szüks.	1,385.120	2,252.635
a munkaerőszüks. %-os megoszlása	10,4	16,9

Ha 1959-ben a fent jelzett kézimunka szükségletet igényelte a kert-gyümölcs-és szőlőkultúra, akkor az azóta betelepített területekkel napjainkig mégjobban megnőtt. A munkaerőhiányból ered az a helyzet, hogy cseresznyét és meggyet nem szívesen telepítenek. Azoknak szürete sok kézimunkát igényel és ideje egybeesik a legfontosabb mezőgazdasági munkák idejével. Elsősorban a fiatalok vándorolnak át az ipar területére. Csongrád megyében, de a szegedi járás termelőszövetkezeteire is vonatkozik, hogy a munkaerő előregedik. Az előregedés és a nemek egyenlőtlen megoszlásának jelenlegi helyzetét különösen a nehezebb munkák terén, csakis a gépesítés nagyobb mérvű fejlesztésével lehet megszüntetni.

A beruházások üzembehelyezésével elért mezőgazdasági fejlesztések eddigi eredményei sem megnyugtatóak. A felmutatható fejlődés ellenére is még nagyon sok a kívánni való. Intő példa erre az 1964. évi bőséges szőlőtermés adta probléma, miszerint /igaz országosan is/ a szőlőtermés nagyrésztét feldolgozás céljára nem tudták elhelyezni. A gyümölcstárolók jelenlegi kapacitása nem kielégítő, ha a közeli években termőre forduló telepítések várható termését figyelembe vesszük.

K ö z l e k e d é s

A járás közlekedési viszonyainak vizsgálatánál ugyancsak célszerű a megye közlekedési viszonyaiból kiindulni. A közlekedés és szállítási lehetőségek mások járásonként, de mások a közlekedés különböző nemei is. A gyümölcs-szőlő kultúra szorosan összefügg a közlekedéssel. A mezőgazdasági áruk nagyobb része, így a gyümölcs és szőlő is nem a termelőhely szükségleteinek kielégítését képezi, hanem továbbszállításra kerül. A legtöbb gyümölcsöt /szilva kivételével/ az ország különböző részébe, illetve exportra juttatja a kereskedelem. A közlekedés feladata

eljuttatni úgy a közeli, mint a távoli területekre, de a konzervipari feldolgozásra is. Amennyiben nélkülözi egy új lakónegyed a környék közművesítését, oly annyira befolyásolja a gyümölcs-szőlő áruforgalmát, szállítási viszonyait a közlekedési adottságok fejlettsége, illetve elmaradottsága.

Ugy a zöltséget, mint a gyümölcsöt gyorsárúként kell szállítani, ami viszont a jobb utakat követeli meg. Nemcsak a gyorsaság, hanem a minőség megőrzése is ezt diktálja. Rossz úton történő szállításnál az áru értéktelenné válhat. A szegedi járás közlekedése valamennyi szállítási nembe -közutak, vasut, víziut, légi közlekedés- bevonható. A legolcsóbb közlekedési forma a víziut. Mivel a leglassabb, gyümölcsszállítás szempontjából hátrányos, annak gyors romlása miatt.

Legkedvezőbb a közüti hálózat helyzete. A közeli piac fogyasztó helyekre legcélszerűbb friss állapotban eljuttatni a gyümölcsöt gépkocsin, illetve vontatón. A rakodás menete is csökken, vagyis kimarad a vagonba történő be-és kirakodás, és a szállítás háztól házig történik, mely által nem törődik meg annyira az áru. A döntő tényező viszont az, hogy a gépkocsin történő szállítás gyorsabb mint a vasuton. Ma már országsszer- te gépkocsin történik a gyümölcs-szőlő szállítása a közvetlen fogyasztó területekre nagyrészen. Ezt a megyében mégjobban megindokolja az a tény, miszerint 27 község rendkívül nehéz közlekedési helyzetben van. E községeknek vagy egyáltalán nincs vasuton történő szállítási lehetősége, vagy attól távol esik. A szegedi járásban pl. az alábbi községek vannak legtávolabb a vasuti rakodóhelyektől: Baks -14 km, Bordány - 15 km, Forráskút - 10 km, Pusztaszer - 11 km, Sövényháza 10 km, Zsombó - 9 km. Fenti községek pedig a legfontosabb gyümölcs-szőlő területek központjai, közlekedési állapotuk viszont nem kedvező. Külföldre történő szállítás esetén vasuton kerül az áru elszállításra, s a berakodáshoz közutakon jut el. E kettős szállítási forma, illetve a tengelyen történő szállítás megdrágítja a szállítás folyamatát.

A múlt rendszer eléggé fejletlen közúthálózatot hagyott hátra. A felszabadulás után igen sokat javult a kiépítettsége, bár

az még mindig tetemes ráfordítást igényel. Különösen a kövesutak szaporodtak meg. A kiskereskedelmi, illetve földművesszövetkezeti hálózat kiépítésével szükséges volt a legkisebb településekhez vezető uthálózatokat kőburkolattal bevonni. Az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek gépállományainak szaporodásával a központi helyektől kivezetődő utak is kőburkolattal vannak ellátva. A tsz-ek üzemi központjainak nagyrésze köves, /makadám/, bekötő utakkal rendelkezik.

A megye közutjainak hossza 1325 km. Ennek csak 5%-a aszfalt burkolatu ut. A megyének, ill. a járásnak két ilyen rövid szakaszú főközlekedési utja van. Egyik a Budapest-Belgrád közötti nemzetközi ut megyei szakasza Kistelek,-Röszke,- vonallal. Bulgáriából Ny-ra /Ausztria stb/ szállított zöldség és gyümölcsfélét is ez utvonalon juttatják el a megfelelő helyekre. A másik Szegedről indul ki Algyő-Hódmezővásárhely-Székkutas vonalán Debrecen felé.

A közuthálózat jelenlegi helyzete a közeljövőben koránt sem lesz kielégítő. A kövesut hálózatának sűrűsége is ezt bizonyítja. Amíg az országos átlag alapján 350-400 kh. mezőgazdaságilag művelt terület jut 1 km kövezett utra, addig a megyében ez 491 kh-t tesz ki. Megyén belül viszont éppen a szegedi járás kövezett uthálózatának sűrűsége a leggyengébb 504 kh/1 km, Makói járás 369 kh/1 km, Szentesi járás 449 kh/1 km. Ma már mind az állami, mind a magán személyforgalom lényegesen megnövekedett a szegedi járás közutjain. Szegedre, mint ipari és kulturális központba naponta nagy a be- és kimenő forgalom. Motorkerékpárok, személykocsik, tehergépkocsik és autóbuszok nagy tömeget mozgatnak meg. A korszerű uthálózatot viszont nemcsak a személyforgalom igényli, hanem a közutilag legrosszabban álló gyümölcs-szőlőtermő vidék is. A szállítási igény növekedésével mégjbban tükröződik ez a helyzet. Nagyrésze vízzel kötött makadám uttal van ellátva, melyek javításra várnak. A ma már nagy kiterjedésű gyümölcsösök és szőlőkből községbe vezető utak zöme még földes ut. Ha számításba vesszük, hogy az új telepítések még ezután fordulnak termőre, s az azzal járó termésnövekedéssel a szállítási igény is ugrásszerűen fog emelkedni, akkor mégjbban kidomborodik a szegedi já-

rás helyzete. A jelenlegi hálózat nem lesz képes ellátni idejében tökéletes módon sem a városi lakosságot, sem a távolabbi vidékeket. Belföldi viszonyok között gépkocsin célszerűbb és gyorsabb is a gyümölcs szállítása, mint vasuton.

Különösen mielőbb kövesutakkal kellene ellátni Ambrózfalva, Csanádpalota, Kövegy, Ásotthalom, Baks, Dóc, Mórahalom, Ruzsa, Sándorfalva községeket. A zöldségszállítás javításának érdekében ugyanez Tiszasziget és Ujszentiván községekre is vonatkozik. Az előbbieken kívül azonban nem kielégítő a helyzet Szatymaz és Rőszke területén sem. A közúthálózat a legkedvezőbb a II. és legrosszabb a IV. körzetben.

A vasúthálózat helyzete sem kielégítő, bár a fővasúthálózat sűrűsége megközelíti az országos átlagot. Az országos átlag szerint 9,57 km. vasúthossz jut 100 km²-re, addig Csongrád megyében 8,9 km. A járásek közötti összehasonlítás szerint a makói járásban 8,1 km; a szentesi járásban 8,2 km; míg a szegedi járásban 10,2 km. Legkedvezőbb a helyzet a szegedi járásban. Ennek ellenére a községek vasútállomással való ellátottságának tekintetében a legkedvezőtlenebb helyzetben van. Amíg a makói járásban 6, szentesi járásban 8, addig a szegedi járásban 13 község nincs bekapcsolva a vasúti hálózatba. Baks, Bordány, Dóc, Forráskút, Gyálarét, Kibekháza, Öttömös, Pusztaszer, Sándorfalva, Sövényháza, Tépé, Üllés és Zombó nem rendelkezik vasúttal. Az 1 km vasút/kh. állapot szerint I. 959,4; II. 1497,8; III. 1152,2; IV. 1811,5. A járási átlag 1355,2 km. Legkedvezőbb az I. és legrosszabb a IV. körzetben.

A megye fővasút hálózatának hossza 381 km. Legfontosabb utvonala Szegedről indul ki, Kisteleken keresztül Budapestre.

Régen is nagy szerepe volt, de még ma is nagy jelentőségű a keskenynyomközű kisvasút. Nemcsak a személyszállításban, hanem a teherszállításban is nagy forgalmat bonyolít le, különösen hetipiaci napokon. A hálózat öt községet és több tanya-települést köt össze Szeged felé irányulva.

A repülővel történő szállítás megszűnt Szegeden, melynek hi-

ányát a járás megérzi. Mindent elkövetnek ezért a gyors szállítás érdekében. Pl. a földieper és a cseresznye szedése után 1 óra múlva a Tisza pályaudvaron kerül berakásra a TEEM szerelvénybe, s 24 óra múlva már Münchenben van. Remélhetően mégis megoldódik majd a probléma, hiszen az új, korszerű repülőtér építésének tervmunkálatai megkezdődtek.

A szállítás helyzete

A közlekedésre háruló személy-és áruforgalom nagy feladatokat ró. Ahhoz, hogy minél több kocsit álljon pl. a vasút áru fuvarozó parkjában, attól is függ, hogy eredményesen használják-e ki a kocsik kapacitását. 1963-ban már elérték Csongrád megyében azt, hogy a megye vállalatai, üzemei az előző évekhez képest több áruhoz kevesebb kocsit kellett igénybe venni. Ez az eredmény arról tanuskodik, hogy a kocsik férőhelyeit sokkal jobban kihasználták, mint a korábbi évek folyamán.

A vasuti szállítás terén kedvező helyzet adódik a szállítási forgalom irányából, illetve a be-és kiszállítási nagyság különbségéből. A megyébe irányuló áru több, mint a kiszállított árumennyiség. Különbözet abból adódik, hogy az igényelt áruk feldolgozásra kerül, mivel az ipar számára valamennyi nyersanyagot megyén tulról kell behozni /földrajzi függőség/. A kiszállított mennyiséghez tehát nem kell máshonnan kocsit kérni. A megyéből történő kiszállítási árumennyiség viszont az egyre bővülő mezőgazdasági termékek bekapcsolódásával évről-évre növekedni fog, ami újabb komoly erőpróbára állítja nemcsak a szállítás, hanem a vasutat is. Az állattenyésztés fejlődésével, különösen az ujonnan telepített szőlő-és gyümölcssterületek termőre fordulásának, ez ebből adódó bel-és külföldi szállításokkal a feladat növekszik. A mezőgazdasági termékeknel általában az a probléma, hogy szállításuk rendszerint az ipari, illetve kereskedelmi szállítások legforgalmasabb időszakával egyező. Viszont abban különböznek a mezőgazdasági termékek, hogy azokat azonnal szállítani kell, mivel zöme romlandó. Lányszerű és pontos együttműködésre van szükség a termelőnek a SZÖVOSZ-szal, a MEZŐKER-rel, a Terményforgalmi Vállalattal, illetve mindezeknek a szállító szervezetekkel.

A mezőgazdasági termékek szállításának csúcsideőszaka a III. negyedév. A gyümölcs jelentős része ebben az időszakban kerül elszállításra. A megnövekedett feladatot eredményezi olykor a kedvező őszibarack termés is, melynek továbbítására a szatymazi tánzit telep hivatott. Gyakorlatból adódva, csak az őszibarack szállítására augusztus 1-10. napi 30 vagonra, 10-20. pedig napi 10-12 vagonra van szükség.

Gyümölcs/szállításnál is döntő fontosságú a szállítással kapcsolatban működő szervek szoros összefogása. Igaz, kedvezőtlenül hat a mezőgazdaságra az időjárás és a felvásárlás is, ami viszont a szállítást befolyásolja. A termelőknek pontosabban kellene tervezni. Terveiket, szállítási feladataikat, viszont ismerni kellene a MÁV illetékeseinek is. Gyümölcs esetében a rakodási idő megnyújtása döntően befolyásolja a minőséget. A MÁV-nak is elő kell készülnie, de nem csak az igényelt kocsik biztosításával, hanem azoknak hűtésével is. Ha az elő- és utójegelést, valamint a berakodást időben elvégzik, úgy könnyebb biztosítani a nemzetközi gyors-és tehervonatokhoz a csatlakozást. Némi könnyítés, hogy diszpozíció változásokat még a szállítás előtt 24 órával is elfogadnak, mivel a gyümölcs esetében romlandó áruval van szó. Az export árunál a nagyobb távolság miatt legfontosabb az épség és frissesség megóvása. Ehhez viszont sok hűtőkocsira, illetve az export szállításnak megfelelő teherkocsira van szükség. Az 1964. májusi felmérések alapján a 9.500 vagon gyümölcs-zöldség áruból 1300 hűtős és 4700 export vagon kerül külföldi országokba Csongrád megyéből.

Összegezve a fentieket a vasut csak a következő szempontok figyelembevételével és betartásával tudja a ^amaximálisra növekedett feladatokat végrehajtani: a tehervonatok átlagos terhelésének növelésével, az utazási sebesség növelésével, kocsifordulók csökkentésével, a szállító szervek szállítási terveinek ismeretével, a szükségletek ismeretével és a szállító szerv folyamatos, időben gyors rakodásával.

A szállításban, a közuti fuvarozásban az AKÖV is részt vesz. A közhasználatu gépkocsik forgalmában 1963-ban a 10. sz. AKÖV telteljesítette tervét, 46 %-kal szállított több árut az elő-

ző évihez képest. A nagyfoku áruszállítást mégsem sikerült lebonyolítani a rakodógépek és a munkaerő hiánya miatt. A közúti szállításban az AKÖV-ön kívül résztvesznek az egyes minisztériumok felügyelete alá tartozó célfuvarozási vállalatok kirendeltségei és egyes vállalatok visszafuvarított vállalat gépkocsijai is.

A termelési eszközök fejlődése szoros összefüggésben van a közlekedési eszközök fejlődésével. Ahogy az áruk gyorsabb és tökéletesebb szállítási igényei hatást gyakoroltak az utak és vasut kiépítésére, úgy a közlekedési hálózat fejlődése is elősegíti egy terület gazdasági életének kialakítását. A szegedi járás mint alrajon, vagy mikrokörzet különleges helyzetben van. Először is a múlt hagyatékából kell kiindulni. Hazánkban a gazdasági életet /az ipar területi elhelyezkedését/ hűen tükrözi az áruforgalom és a közlekedési rendszer erős centralizáltsága. Mivel a termelő-erők az ország központjában voltak a legfejlettebbek, így a közlekedés is akként alakult ki.

A szegedi járás elhelyezkedése a rayonon belül periférikus, melynek hatását kiélezte a második világháború után beállt országhatár változás is. A közlekedés fejlesztése ezért lett lassabb, vontatottabb, hiszen az átmenő forgalom helyett egyirányúvá, a centralizáltságnak megfelelővé vált. Mindehhez járul az is, hogy a jelenlegi közlekedési hálózat nem igazodik a termelés térbeli elhelyezkedéséhez. A múlt hagyatékait őrzi még a közlekedés valamennyi ágazata. Nem megfelelő helyzetére már említést tettem. Ez állapotokat mindjobban kiélezi a gyümölcs-szőlő kultúra fejlődése. A konkrétan megállapított termelési ágazat területi elhelyezkedése megköveteli a közlekedés fejlődését. Szeged, illetve környékének iparosítása is komoly befolyásoló tényező a jelenben is, de még inkább azzá válik. A specializálódás ugyanis megköveteli az áruforgalmat és annak irányát is megszabja. A kívülről jövő nyersanyagfélék, késztermékek beáramlása is a közlekedés fejlett hálózatát igényli.

A megye ill. a járás közgazdasági viszonyainak jelenlegi helyzetéből azt a következtetést lehet levonni, hogy a döntően ki-

alakító tényező a gazdaságföldrajzi helyzet. A járás távol esik az ország gazdasági központjától. Határterület, periférikus része hazánknak, annak D-i részén. A gyümölcs és szőlő viszont az ország központján keresztül jut el a külföldi piacokra. Mivel a természeti adottságok a gyümölcs-szőlőtermelés fejlesztését biztosítják, mint alaptényező, a termelési irányt tulajdonképpen a közgazdasági viszonyok határozzák meg. A periférikus helyzet ellenére is a közgazdasági viszonyok megfelelőek, melyeket azonban a szocializmus gazdasági alaptörvényeihez viszonyítva kell magasabb, megfelelőbb színvonalra emelni.

Szerződés-kötés, felvásárlás, export.

A gyümölcs és szőlő termelésének alakulása 1958-1964-ig.

A különböző természeti és gazdasági adottságok hatására az ország valamennyi tájegységének meg van a jellegzetes gyümölcse, illetve minden gyümölcsnek a legoptimálisabb termőháza. Ugy a belföldi fogyasztás gócpontjai, mint az export lehetőségek is megkörvonalazzák egy-egy táj kialakulását, azaz fejlődését.

A gyümölcs export az ország valuta és árucseretorgalmában jelentős szerepet tölt be. Csongrád megye nem volt kimondottan export termelő területe hazánknak, az utóbbi időben mégis jelentékeny mennyiséggel képviselteti magát, az ország exportjában ma már jelentős helyet foglal el. Megyénk egyes területei, a tájnak megfelelő hagyományos kultúrával rendelkeznek. A makói járásban a hagyma, a szentesi járásban a zöldség termelési kultúra már régtől kezdve híres. A szegedi járás tarkább képet mutat. A paprika mellé felzárkózott a gyümölcs és a szőlő egyaránt. Különösen a Szatymaz környéki őszibarack kultúra hívta fel magára a figyelmet. A járás gyümölcskultúrája mégis akkor adja meg igazi jellegzetességét, amikor majd a termelés, illetve a termés a nagytáblás, nagyüzemi gazdaságokból kerül ki. Napjainkban még nem tapasztalható, nincs komolyabb eredménye a mezőgazdaság szocialista átszervezésének.

A gyümölcs szerződés-kötés utáni termelési teljesítését nagyban befolyásolja az időjárás, a növényvédelem, stb. 1958-

tól mégis határozott fejlődés tapasztalható. A külkereskedelem szinte határ nélkül igényli a gyümölcsöt, különösen az őszibarackot. Mivel az áralakulás is kedvező, a telepítés csak fokozódott.

16. TÁBLÁZAT. Fontosabb gyümölcsfélék felvásárlása járásonként 1960-ban /tonna/.

megnevezés	makói j.	szegedi j.	szentesi j.	összesen
alma	23	3607	710	4340
szilva	7	340	236	583
kajszi	11	361	101	473
meggy	23	663	440	1026

A 16. táblázatban a járáások a városok adatát is tartalmazzák. A gyümölcsfélék felvásárlásának évenkénti alakulását több tényező befolyásolja, pl. a kedvezőtlen időjárás, de bőséges termés is hatással lehet. Az 1957-1962. közötti időszakot mutató táblázatból is kitűnik, hogy a felvásárlás emelkedő tendenciát mutat, de 1960-tól ingadozó. A fokozatos emelkedés a meggyenél következett be, s itt csak 1962-ben állt be esőkkenés az előző évi 45 %-ra. A felvásárlás menetében a szilva és a kajszi mutat erős ingadozást. Bár a szilva 1959-től növekedő értékben szerepel, a kajszi évről-évre más. Maximális értéket 1961-ben ad, viszont 1962-ben annak 10 %-át sem éri el.

A gyümölcsfélék felvásárlásának értékét járásonként hűen követi a gyümölcsfélék területi elhelyezkedése. A szegedi járás uralkodóan dominál, mögötte a szentesi járás áll, egykét gyümölcs esetében nagy százalékos megoszlással. Az alma felvásárlásának 83 %-a, szilva 58 %-a, kajszi 76 %-a és a meggy 64 %-a a szegedi járásból kerül ki. Az említett négy gyümölcsnem felvásárlása együtt 77 %-kal a szegedi járásban történt. Mindezek után a következő táblázat felvásárlási adataival a szegedi járás gyümölcskultúrájának jelentőségét kívánom aláhuzni.

Az őszibarack felvásárlásának 95 %-a a szegedi járásból történik. Szeged várossal együtt közel 100 %-ot adnak. Egyéb gyümölcsnél már kiegyenlítettebb a helyzet, bár itt is a sze-

17. TÁBLÁZAT.

megnevezés	őszibarack /tonna/		egyéb gyümölcs /tonna/	
	1961	1962	1961	1962
szegedi járás	8779	8581	591	542
szeged város	185	439	754	660
makó járás	9	2	23	33
makó város	-	-	38	37
szentesi járás	6	1	218	281
szentés város	-	2	261	215
csongrád város	-	3	265	307
hmvásárhely	1	-	24	41
területre nem bontható	1	5	38	78
összes felvásárlás	8981	9033	2212	2194

gedi járás, illetve Szeged város foglalja el az első helyet.

1961-ben a járás és Szeged alma felvásárlása 70 %-kal, 1962-ben 66 %-kal szerepel, amely fokozatos csökkenést mutat, mellyel viszont a szentesi járás felvásárlása emelkedett. Az alma felvásárlásának csökkenését az őszibarack növekedése egyenlíti ki.

A gyümölcsfélék felvásárlása területén a mg.tsz. közös gazdaságok szerepe évről-évre növekszik. A következő években az új telepítések termőre fordulásával a háztáji és egyéni gazdaságok felvásárlási értéke erős mértékben csökkeni fog.

Export

18. TÁBLÁZAT. Őszibarack /vagon/.

	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964 /terv/
szerződéskötés alakulása	76	149	14	503	667	517	870
felvásárlás alakulása	129	482	31	898	903	704	1100
export alakulása	59	270	7	494	526	299	440

A járás gyümölcseinek "királya" kimagasló eredményeket ért el. A kiváló termőtáj, a gyors termőrefordulás és a kedvező értékesítési lehetőségek szabad utat adtak az őszibarack fejlődésének. Természetesen a táblázat más is -akadályokat- mu-

tat. Pl. az 1960 évi minimális termés a koratavaszi fagy miatt következett be. Az is szembetűnő, hogy 1963-ban a 704 vagon felvásárlás mellett csak 299 vagonnal exportáltak. A szövőlepke fertőzés nagy területen jelentkezett, amiért Szeged környéke 10 napon át zárlat alá került. A nagymérvű export csökkenés ezért következett be. Az öreg fák termése is hatással volt a termésesökkenésre.

Bár az őszibarack tipikus olasz exportcikk és piacokat ural, a görög őszibarack is megemlítendő, a magyar őszibarack export jövőjétől nem kell félni. Igaz a bolgár export is előre tört, a további magyar exportlehetőségek mégis korlátlanok mind a demokratikus, mind a kapitalista országok felé. Egyes szakemberek szerint az export területeink csökkenni fognak, viszont a jelen igénylések alapján és a csomagolási technika fejlődésével csak nőhet. Ha korlátlanul állnának rendelkezésre a hűtővagonok és a csomagolás is tökéletesebb lenne, minden mennyiségben exportálhatnánk az őszibarackot.

1963-ban a szövőlepke fertőzés ellenére is az országos kivittel 50 %-át adta a szegedi járás. /Az összes felvásárlás 43 %a/ Ny-on különösen a késői, sárgahusu fajtákat keresik, tehát nem mindegy, hogy a telepítések milyen fajtákkal történnek. A kereskedelemnek jobban kellene ügyelnie arra is, hogy az igények mellett az export teljesüljön is. Pl. ha terméskiesésből áruszükséglet lép fel, akkor a magas szabadpiaci árak akadályozzák az export teljesítését. Az is igaz, hogy a kevés őszibarack termőtáj és a nem egyenletes megoszlás miatt az ország egyes területein valóságos hiány van. A termelői áruszállítás /személygépkocsik/ e területekre egyre fokozottabb, mely szintén magas szabadpiaci árakat alakít ki, ami ugyancsak kedvezőtlenül befolyásolja az exportot.

Export területek 1962-ben:

Csehszlovákia, Lengyelország, NDK.

Demokratikus országokba összesen: 41.011,34 q

NSzK, Svájc, Ausztria, Svédország, Finnország, Norvégia, Dánia.

Kapitalista országok összesen: 8.275,71 q

Budaörs: 2.034,50 q

Mindösszesen: 51.321,55 q

1963-ban:	Csehszlovákia	7.100,91 q	Svájc	378,07 q
	NDK	11.941,08 q	NSzK	2883,22 q
	Lengyelország	3.975,07 q	Ausztria	1104,81 q
	Szovjetunió	182,85 q	Svédország	1572,63 q
	Dem. összesen	23.199,91 q	Anglia	248,88 q
	Budaörs: 70,5 q		Finnország	78,74 q
	Ferihegy: 196,51 q		Kap. összesen:	6266,35 q
	Mindösszesen:	29.733,27 q		

1959-ben a járás export őszibarackja szinte teljes egészében /kivéve Ausztriát/, demokratikus országokba került. 1960-ban az említett fagy miatt csak 7 vagon hagyta el a járást, Csehszlovákia irányítva. 1961-ben a Ny-i országok is bekapcsolódnak, s azóta számuk növekszik. Állandó export terület: Csehszlovákia, NDK, Lengyelország, illetve NSzK, Ausztria és Finnország. 1963-ban Szovjetunió és Anglia mint új terület lép fel. A járás őszibarackjának zöme a közelebbi demokratikus országokba kerül. A járási mennyiség közel 100 %-osan képviseli Csongrád megyét.

Megjegyzendő, hogy az előbbi adatok között aránytalanság mutatkozik. A feltüntetett szállítási mennyiségen kívül a Hungarofruct közvetve Budaörsön és Ferihegyen keresztül is szállítat még repülőgépen plusz mennyiséget, általában Ny-felé. Ez valamennyi gyümölcsnél fennáll.

19. TÁBLÁZAT. Alma -/vagon/

	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964 /terv/
szerződés-kötés alakulása	81	146	129	202	83	391	480
felvásárlás alakulása	597	704	439	526	475	813	550
export alakulása	106	139	111	195	163	157	140

Az ugyancsak kedvező értékesítési lehetőségek alapján jelentős fejlődést ért el a megye almakultúrája is. Az alma nem oly gyorsan termőre forduló, tehát a jelenlegi termőállomány ugyan közös tulajdont képez, de a szórvány-gyümölcsösökből tevődött össze. A fejlődés egyenletes volt, s a jövőben is biztosított az állománya. A kivágásokat és a termőre fordulásokat alapul véve, a termés hozam biztosítani fogja, hogy

1970-ig a felvásárlás elérje az 1200 vagon.

A gyümölcskultúra jelen problémájánál ^{is} említést teszek az almaexporttal kapcsolatos hiányosságokra, de itt is megemlítem, hogy nem elég a mennyiség elérése, a kereskedelem nem tud felkészülni a feltételek hiányában a termés fogadására. Csongrád megye az országos alma exportban jelentéktelen szerepet játszik, melyhez az említett ok is hozzájárul. 1963-ban az országos almakivitel 1,1 %-át adta a megye /13.973 vagonból 157 vagon/. A 157 vagonból 120-at a szegedi járás adott. A MTK illetékesei nem vállalnak teljes hittel abban, hogy a 120 vagon a szegedi járás felvásárolt áruja is. Előfordul ugyanis, hogy a járáson kívülről a szegedi kirendeltségre szállítják be, s innen indul exportra. Még jobban vonatkozik ez 1962-re.

Exportra a piros almák vannak előnyben. A ny-i országokban nem is rendelnek fehér almát. Ezen a téren kedvező a helyzet, ugyanis az utóbbi időben főleg amerikai fajtákat telepítettek a járásban, a Ny-i piacok keresleteinek kedvező hatása-ként. A nagyüzemi telepítésekkel lépést lehet tartani az igény, a kereslet alakulásával. A Mindszenti Tiszavirág és a szentesi Felszabadulást TSz több száz holdas jonathán alma telepítései irányt és példát adnak a szegedi járásnak is. Mivel volumen szempontjából az alma a legjelentősebb, e kultúra létét képező feltételek biztosításával érdemes foglalkozni.

Export területek:

1962-ben: Csehszlovákia, NDK, illetve Ausztria, NSzK.

Mindösszesen: 16.033,08 q

1963-ban:	Csehszlovákia	7.976,69 q	NSzK	<u>2.110,64 q</u>
	NDK	<u>5.295,27 q</u>	Kap.össz:	2.110,64 q
	Dem.össz:	13.271,96 q	Budaörs :	136,78 q
	Mindösszesen:	15.519,38 q		

A járás alma exportja átlagosan a megye export 70-75 %-át teszi ki. 1960-tól a két demokratikus ország állandó rendelő. A Szovjetunióba más területről exportálnak. Ny-felé az országos exportskála is szélesebb, de a járásból csak Ausztriába és NSzK-ba kerül az utóbbi időben. Mennyiségben a demokratikus országok szerepelnek tulsullyal.

20. TÁBLÁZAT. Kajszi /vagon/.

	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964./terv/
szereződéskötés alakulása	-	80	5	59	10	15	150
felvásárlás alakulása	41	376	48	514	49	72	350
export alakulása	7	152	7	165	11	21	20

A kajszi nem minden évben ad megfelelő termést. Átlagosan 3-4 évenként mennyisége hullámzó. /Ugy az időjárás mint az ápolási munkák befolyásoló tényezők./

Az adatok szerint is mind a felvásárlás, mind az export mennyisége hullámzó. A járásban az Őszibarack is visszaszorította a kajszit és az előbbiekből következően a Tsz-ek nem szívesen telepítik. A tervek szerint viszont a későbbiek folyamán ismét nagyobb mennyiségben fog szerepelni. 1964-ben talán éppen azért alakították ki a magas felvásárlási árakat, hogy azok a telepítésekre hatással legyenek. A csemeték előállítására is majdnem megszűnt, úgyhogy e téren is sürgősen változtatni kell. Az országos gyümölcsexportban a kajszi előkelő helyet foglal el, viszont a megyében illetve a járásban is csak 5. a sorrendben. Telepítését azért kellene sürgetni, mert az export 80-90 %-a a Ny-i országok piacaira kerül, mely népgazdasági érdekből jelentős. Nemesak gyümölcsként, hanem ipari feldolgozás után is fontos export érték.

Export területei:

1962-ben: NDK, illetve NSzK.

Mindösszesen: 955,54 q

1963-ban: Csehszlovákia 307,35 q NSzK 1 063,01 q

NDK 658,34 q Kap. összes: 1 063,01 q

Dem. összes: 965,69 q

Mindösszesen: 2028,70 q

Exportra legtöbbet 1961-ben adott a járás. A megrendelő országok is akkor adták a létszám maximumát. Ez évtől eltekintve állandó export piacterület Csehszlovákia, NDK, illetve NSzK. Az utóbbi években mennyiségben NSzK-ba többet szállít a járás, mint a másik két országba.

21. TÁBLÁZAT. Cseresznye /vagon/.

1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. /terv/

szerződéskötés alakulása	nem	volt	szerződés	7	15	40
felvásárlás alakulása	79	83	67	76	36	73
export alakulása	17	11	25	22	12	27
					15	

A mezőgazdaság szocialista átszervezésével sajnálatosan háttérbe szorult. Addig az egyéni kertek kedvelt gyümölcse volt. A termő gyümölcsfa állomány rohamosan csökkenőben van. A tsz-ek munkaerő viszonya nem teszi lehetővé a szüret /szedés/ munkaigényeinek biztosítását. Kereslete pedig belföldön és külföldön egyaránt igen élénk, nemcsak mint nyersáru, hanem mint konzerváru /befőtt/ is.

Export területei:

1962-ben: Csehszlovákia, NDK, illetve NSzK, Ausztria.

Mindösszesen: 1 229,74 q

1963-ban: Csehszlovákia 814,69 q NSzK 435,84 q

NDK 1 036,05 q Ausztria 267,32 q

Dem.összes: 1 850,74 q Kap.összes: 703,16 q

Budaörs: 142,23 q Mindösszesen: 2 696,13 q

Az export 80 %-át a szegedi járás adja. A demokratikus országok export mennyisége felülmúlja a Ny-i országokét. Az utóbbi 3 évben jelzett piac területek az export biztos területei.

Meggy:

Csökkentésének oka megegyezik a cseresznyéével. A szedési munkálatok miatt ugyancsak munkaigényes. Az igényeket nem tudja ellátni a járás pedig szintén nagyon fontos export igényes áru és ipari nyersanyag. 1963-ban az országos 457 vagon összkivitelhez 33 vagonnal járult hozzá a megye /7 %/, illetve ezen belül 25 vagonnal a járás. Különösen az üvegmeggy kereslete nőtt meg az utóbbi időben.

Export területei:

1962-ben: NSzK Mindösszesen: 1 688,13 q /üvegmeggy/

1963-ban: Csehszlovákia 586,30 q NSzK 1 992,29 q

NDK 333,66 q Kap.összes: 1 992,29 q

Dem.összes. 919,96 q Budaörs: 140,96 q

Mindösszesen: 3053,21 q

A meggy export területe 1-2 ország területére szűkült le. Főleg az NSzK veszi át nagyobb mennyiségben.

Szilva

Az ország exportja jelentős /évi 10-12.000 tonna/ bár a kezeletlenség miatt igen változó a mennyisége. E gyümölcsnem exportjával minimális mennyiséggel szerepel a megye.

Export területei:

1962-ben: NDK, Lengyelország.	Mindösszesen: 1992,25 q
1963-ban: Csehszlovákia	369,78 q
NDK	379,06 q
Lengyelország	198,04 q
Demokratikus, ill. mindösszesen:	946,88 q

Kimondottan csak demokratikus országokba történik az exportja. 1962-ig emelkedő, 1963-ban visszaesés állt be. A megye 40-50 %át a szegedi járás adja.

22. TÁBLÁZAT. Szamóca /vagon/.

s	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964 Terv.
szerződés-kötés alakulása	6	10	10	10	10	13	18
felvásárlás alakulása	10	19	15	31	13	21	20
export alakulása	4	3	5	12	7	7	10

A Ny-i országok piacának igen keresett gyümölcse. Értékesítésére kedvező lehetőséget ad. A magas felvásárlási árak alapján magas bevételi keresletet biztosít. Az export tökéletesedik, növekszik abban a formában, ahogy a házi kiskertek helyett nagyüzemi gazdaságokból kerül ki. Ujszegeden kívül a járás homokján is megjelent /Szatymaz, Forráskút/. Jelenleg az országos kivitel 10-11 %-át adja a megye évi 7 vagonnal. Ehhez zömme a szegedi járás járul hozzá. Telepítését könnyebben fogadják a tsz-ek mint a meggyet és a cseresznyét, a munkaerő kérdést is jobban megoldják, és jövedelmezőbb is. Export területei:

1962-ben: NDK, illetve Ausztria, NSzK,	Mindösszesen: 689,78 q
1963-ban: NSzK	651,40 q
Budaörs	78,05 q
Mindösszesen:	729,45 q

Érdekesség, hogy 1963-ban az átlagos 7 vagon csak az NSzK-ba kerül. 1961-62-ben ugyanezen mennyiség 3 ország piacán oszlik meg.

Ribizli

1963-ban: Budaörs 6,09 q

Fekete ribizke 1962-ben Budaörs 5,18 q

Birs 1962-ben Csehszlovákia 253,13 q

Egres 1959-ben NSzK, illetve Csehszlovákia

1961-ben Csehszlovákia 136,68 q

1962-ben Budaörs 0,26 q. Nagymértékben visszafejlődött.

Szőlő

Export területei:

1962-ben Csehszlovákia, NDK, Lengyelország, illetve Ausztria NSzK. Mindösszesen: 3.791,67 q

1963-ban: Csehszlovákia	214,37 q	Ausztria	1.196,93 q
Dem. összes	214,37 q	NSzK	434,40 q
Mindösszesen:	1.845,70 q	Kap. összesen:	1.631,33 q

A táblázatokból kitűnik, hogy a befolyásoló tényezők hatására a felvásárlás és az export mennyisége ingadozó, 1962-ben pl. 1961-hez viszonyítva 15 %-kal csökkent a felvásárlás, de nagyobb hányadát exportálták mint az előző évben. A felvásárlás export mutatói kedvezőbbek voltak az országosnál. A felvásárolt gyümölcsfélék 8 %-át fordították a megye, és Szeged lakosságának közvetlen ellátására.

23. TÁBLÁZAT. A felvásárolt zöldség és gyümölcsfélék elosztása 1962.

értékesített gyümölcs	tonna	1961 %-ban
megye és Szeged lakosságának	1 800	82
Budapest	5 699	116
vidék	14 597	63
exportra	8 199	87
összesen:	21 403	85

A felvásárolt áru legnagyobb része exportra került, de nagy

mennyiségben jutott Budapestre is. A megye és Szeged lakossága annyit kapott kb. mint amennyit vidékre juttattak.

Fenti mennyiségből

felvásárlás tonna /konzervgyár felvásárlás
nélkül 14/

Szamóca	128
Cseresznye	356
Alma	4.725
Kajszi	487
Őszibarack	9.018
Szőlő	2.712

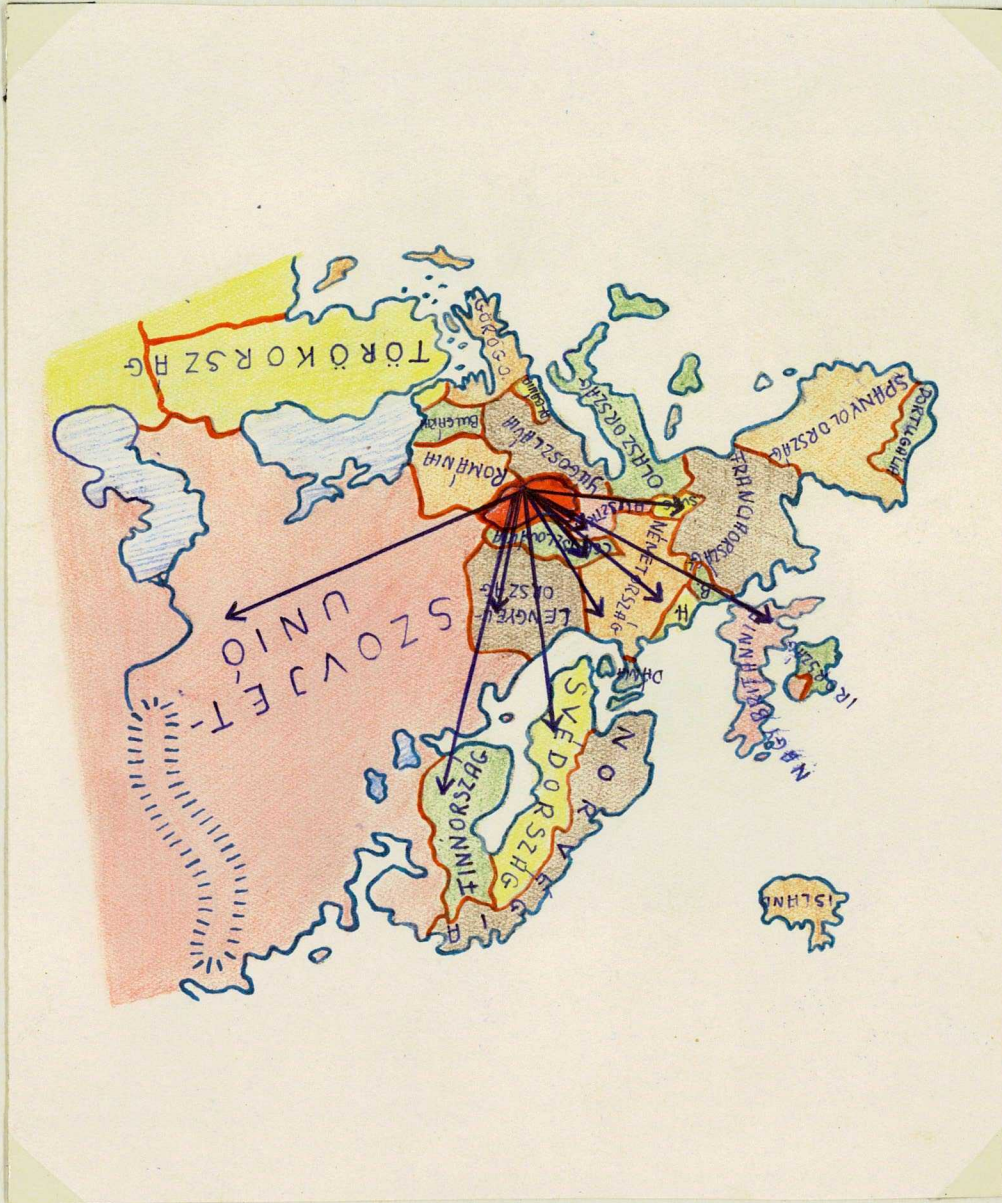
1963-ban a felvásárlás némileg csökkent és különböző hiányosságok miatt az export nagy mértékben visszaesett. Az őszibarack exportja 227 vagonnal kevesebb volt mint 1962-ben.
/ 15 /.

Gyümölcsfélék további exportját akadályozó tényezők.

Eléggé zökkenőmentes az igényeknek megfelelő gyümölcsök csemete utánpótlása /sárgahusu őszibarack, kajszi és szentesi üvegmeggy/. Legsürgősebb feladat a járulékos beruházások azonnali pótlására vár. Tarthatatlan a felvásárló kereskedelem raktár kapacitásának jelenlegi helyzete is. Nagyban befolyásolja az exportot az alábbi területekre váró részfeladatok fejlesztése is: szállítás, csomagolástechnika, szüreti munkák ésszerű megszervezése, agrotechnika javítása, nevesítés és propaganda. A gyümölcsünket importáló országokról a 19. ábra ad képet.

19. 67. 8078.

Gyümölcsseitnek importáló országok

A gyümölcs- és szőlőkultúra jelenének problémái.

Nem egy vizsgán adtak téves választ mostanában a vizsgázók arra a kérdésre, hogy van-e ma országunkban osztályharc. Az osztályharc területe, illetve formája megváltozott, s bizony a jelenünkben is megvan még. A termelőszövetkezetekben a jelen sajátos osztályharc folyik. Új vonása az, hogy ez a nehéz küzdelem, nem emberi csoportok, személyek ellen irányul. A harc célja a múltat teljesen elfeledtetni, azaz a régen meggyökeresedett szokások, ^arádiság, fásultság, tespedtség, lelkiismeretlenség, egyszóval a múlt helytelen nézeteivel való leszámolás. Ebben a harcban jelentkeznek azok a hibák és problémák, amelyek nehézséget hoznak a termelőszövetkezetek előre haladásában. Ezek természetesen a gyümölcs- és szőlőtermesztés területén is szép számmal jelentkeznek.

Vezetési és szervezési hiányosságok, hibák.

1. Az utóbbi években rendszerint késett az őszi betakarítás, noha a vetésterület csökkent. Az elmúlt időszakok aszályos nyarai és a száraz őszi hónapok mellett hibák is felleptek a késésben. Okai az irányító szervek és a tsz vezetők felkészülésének rossz beosztása, valamint a munkaerőhiány voltak.
2. Az ültetvénytervező és kivitelező vállalat a területek kitűzésével nem készült el megfelelően /kapacitás mértéke, szakértelem hiánya/.
3. Néhány helyen elfeledkeztek a magas értékben megállapított fedezet biztosításáról s az alapokmányok felvételénél sem az előirányozott területet jelölték ki. Több helyen későn kötötték meg a szerződést az ÁMC-vel, nem szervezték meg időben a szőlész munkacsoportokat, de még olykor az adminisztratív kötöttségek is akadályozó tényezők voltak a hitelek megnyitásáig.

Szakmai hiányosságok, szakember-, munkaerőhiány.

A járásban komoly szakember hiány van. A gyorsított tempójú fejlődéssel nehéz is lépést tartani, mely mögött mindinkább lemarad a szakmai felkészültség színvonala. Egy-egy szőlő- és gyümölcsstermesztő agronómus olykor azért nem telepszik le, mert nem biztosítanak számára lakást. A 3004/6 sz. kormányha-

tározattal remélhetőleg ez az állapot fokozatosan megszűnik.

A szakmunkás hiány is problémát ad, mivel a képzés jelenlegi üteme nem megfelelő. Kevés a gyümölcs-szőlő/kultúrához értő szakoktató is. Sok hiányosság fordul elő az oktatás területén. Súlyos hiba, hogy a szakmunkás képesítéssel rendelkezőket nem arra a munkaterületre osztották be, amelyre előkészítették őket. Hiába dolgoznak jobban és többet, mégsem keresnek ezzel arányosan.

A fiatalság elfordulásával, az idős munkások nyugdíjba vonulásával csak nő a munkaerő-hiány. Előfordul, hogy egy looo holdas gyümölcsösnek csak az országot melletti része van megmunkálva, mert nincs elegendő munkaerő. A Bács megyei állami gazdaságok nem egyszer Csongrád megyéből viszik el a munkásokat, mert ott többet fizetnek. Különösen a nagyüzemi gyümölcsösökben okoznak kieséseket, hiszen az alma, őszibarack állandó szedése, osztályozása, csomagolása sok munkával jár. Szatymaz körzetében nyaranként inkább egyénihez szegődnek a mezőgazdasági munkások, mert azok többet fizetnek. E gazdáknak viszont megéri, mert ha nem fizet többet, úgy a saját profitja van veszélyben. Az őszibarack szezonban azután a munkaerőhiány miatt megindul a munkások keresése és hozatala vidékről. Egy községen belül aránytalanul is jelentkezhet a munkaerőhiány. Lényeges feladat, hogy már a telepítések idején, menetközben kell törekedni a munkaerőhiány kiküszöbölésére.

Munkafegyelem.

A vegyes jellegű tsz-eknél egy-két helyen még ma sem ért egyet a tagság a telepítések gyors ütemben történő tervezésével. Döntően befolyásoló tényező az, hogy a termelőszövetkezeti tagság a közös telepítés növekedésével a saját kezelésben művelt gyümölcsös, szőlő jövedelmezőségének csökkenését látja. Félti a háztáji gyümölcsöséből fenntartott piacát. A laza munkafegyelem nem egy tsz-ben jelentkezik. Egyes helyeken lazaságot szül a termelőszövetkezeti tagok kettős tagsági létalapja is. A tagok egyrésze gyümölcsössel rendelkezik, melynek 20 %-át leadja, 80 %-át megtartja. E csoportnak nem érdeke a munka. A másik részének nincs gyü-

mölesöse, s olykor gyenge a munkához való viszonya.

Talajerő utánpótlás.

Nagy gondot okoz a szegedi járásban. A rendelet ugyan elősegíti a zöldtrágya növények alkalmazását, mégis adódnak problémák. Az 1963-as év tavaszán vetőmag hiányában a köztes terület sok helyen kihasználatlanul maradt. A talajerő utánpótlása különösen a homoki községekben égető kérdés, mert kevés szerves trágyát termelnek. Bár a fekete földek területén sem termelnek többet, a hiány és az igénylés mégis nagyobb. Nagyobb, mert a homoktalajokon kevesebb a humusztartalom és a szőlő-gyümölcs/telepitések fokozott trágyaszükségletét igényelnek. A hiány következtében a távolabbi területeken q-ként 20-24 Ft körüli bekerülési ár alakul ki. A kedvezőbb megoldásu vasuton csak télen bonyolítható le. A gyűjtőhelyeken viszont a korszerű rakodógépek hiányában megnőtt a várakozási idő.

A nagyüzemi szőlő és gyümölcstelepítéseket megelőzően aránytalanul történt a trágyázás. Általában a tanyák közeli területeken szervesstrágyáztak. A távolabbi földek már kimaradtak, vagy gyengén lettek trágyázva. Egyes gazdák viszont csak a gyümölcs-és szőlők jövedelmezőségére törekedtek. Ha ehhez az elsőrendű szakértelem, helyes művelés is párosult, akkor a jövedelemből nemcsak megélni tudtak, hanem a szervesstrágyát távoli területekről is elszállították, s ezzel csak birtokuk fejlődött. Így éles határok alakultak ki a termelők között.

A Csongrád Megyei Talajerőgazdálkodási Vállalat csak részben tud a hiányon segíteni. 1963-ban 2.500 vagon szerves trágyát adott a járásnak.

Ásotthalom környékén elkészült az új belvizlevezető csatorna, s ezzel a lapályos területet kaszálónak használhatták fel. 1963 év szeptemberében a Petőfi Tszes vezetői tőzegterületet fedeztek fel a zsombékos, vizállásos terület helyén. A tőzegterület közvetlen a jugoszláv határ mentén húzódik, illetve a határon túl folytatódik.

A négy kilométer hosszú, 35-40 méter széles, négy méter vastag tőzegréteg mintegy 560-600 ezer m³ talajjavító anyagot biztosít. Szervesanyag mennyisége több mint 70 %, humusz tartalma pedig a 40 %-ot is eléri. A szakemberek számításai alapján a tőzegkészlet 8.300 kataszteri hold futóhomok megjavításához elegendő.

A lehetőséggel élni kell, mert különösen megyei viszonylatban a javításra váró futóhomokos területeket istállótrágyával feljavítani annak szűkös mennyisége miatt nem lehet. Rendelkezések szerint is a hiányzó istállótrágyát tőzeggel kell helyettesíteni.

A feltárást a Csongrád Megyei Talajerőgazdálkodási Vállalat hajtja végre. Nagyobb beruházás nélkül gépi erővel a közeli időszakban több ezer holdnyi gyümölcsös-és szőlő talajának feljavítására lehet majd számítani. Hasznos lesz a tőzeg főleg a rossz vizgazdálkodású homoktalaj megkötésében is. A tőzégbányát viszont majd víztárolónak lehet használni, amely a homok öntözését segíti elő.

Szaporítóanyag hiányosságai.

A telepítések eredményességéért az Ültetvénytervező Vállalat bonyolítja le a telepítések menetét. Bár történtek területi átszervezések, s az elmúlt évek gyenge munkáját is lényegesen megjavította a vállalat, mégis komoly hiányosságok zavarják a fejlődést.

A pusztamérgesi rizling kistermőtáj problémái.

A járás területén legjobb bort az olasz rizling adta. A pusztamérgesi rizling a külföldiek előtt is ismeretes kitűnő bor. A legjobb alföldi borok egyike, mégis válságba került. Palackozottan már kevert, higitott, ugyanis rohamosan fogy a termése. Az olasz rizling kifo-yóban van. Sajnos a szakemberek későn jöttek rá, hogy a termelési okok miatt szinte kiveszőben van.

Mi is hát a valóság? Pusztamérges határában a 700 hold termő szőlőből csak 200 hold a rizling. A legnagyobb birtoku Rizling TSz szőlőinek többsége már öreg, 40-80 éves. A TSz

83 hol régi szőlőjében is alig van rizling, nem is beszélve az 1963-ban történt 75 hold új telepítéséről. Az új telepítésekhez ugyanis nem kapott a TSz megfelelő gyökeres vesszőt. Az Ültetvénytervező és Kivitelező Vállalat 49 holdon izzáki sárfehért, 26 holdon pedig kövidinkát telepített. Ha az illetékesek arra számítottak, hogy az izzáki sárfehér bőven termő és hasznos hoz, akkor tévedtek. Ugyan sokat termő a sárfehér, de nem a legjobb minőségű a bora. Így aztán a többlet egyáltalán nem pótolta a minőségben okozott csökkenést. 1963-ban a külföldi megrendelők már csak részben vették át a sárfehért.

A termelési hiba mellett a kereskedelempolitikai hiba sem lekecsinyelendő. A szőlő területek, illetve minőségi szempontjából ugyanis kategorizálták a borvidékeket. Pusztamérgeges előkelő helyet kapott, ugyanis a tokaji és egyéb nevezetes borvidékek után közvetlenül a második helyre sorolták, illetve a kettős ártábla szerint történik a megfizetés. Az árpolitika kedvezőbbé tételével a már világhírű pusztamérgeges márkát akarták biztosítani a jövő szempontjából. A 2. kategóriába történő sorolással a pusztamérgeges szőlő, illetve bor kg. /l-je/ után 1,50-2,- forinttal fizetnek többet. A különbség nemcsak az olasz rizling esetében áll fenn, hanem valamennyi fajta, illetve minőségénél, csak pusztamérgeges legyen. A helytelenül telepített sárfehér is beletartozik. Egyszóval versenyképtelen szőlőért és borért is a magasabb felárt fizetik. Csakhogy ezzel nem a pusztamérgeges márkát további sikere valósul meg, hanem éppen az ellenkezője. A termelők ugyanis a kevés rizling fajták mellett a bővebben termő más fajtákért is megkapják a többletet. Ezzel a lépéssel nem serkentést kaptak egy nemesebb kultúra fejlesztésére, hanem anyagi támogatást egyéni haszonra. Ugyanakkor a kettős hibával a pusztamérgeges rizling jövője forog kockán. Ráfizetnek az illetékes szervek, a népgazdaság is és az állam is kevés mennyiség mellett mindinkább kevesebb mennyiség kerül a belföld és a külföldiek asztalára.

A pusztamérgeges bortermő kistáj problémája sem járási érdek, hanem országos. 1964 elején a kérdések özöne merült fel. Miért az öthalmi Állami Kísérleti Gazdasághoz, s nem a Csong-

rád Vidéki Állami Pinvegazdasághoz tartozik a pusztamérgesi bortermő kistáj? Egy általános szántóföldi növénytermesztést űző gazdaság ugyanis nem képes a speciális szőlőbor problémákat megoldani. Ország viszonylatban is a Pinvegazdaságok irányítják a termelést, a minőség érdekeinek megfelelően. Miért fizetik általánosan a többletet, ha a rizling fajták kérdése annyira fontos? Mennyi feleslegesen kidobott pénz csak rizlingre térülne meg. Miért hagyták a rizling uralmának elvesztését? Szinte teljesen elvesztettnek látszott a pusztamérgesi szőlő és bortermő kistáj sokat ígérő jövője. Kiut nemigen látszott. Az Ültetvénytervező és Kivitelező Vállalat az oltvány hiányra hivatkozott, s a gazdák is szívesen foglalkoztak a kevesebb munkaigényű és bővebben termő szőlőfajtákkal.

A pusztamérgesi rizling sorsát, jövőjét számos párt-és állami gazdasági szerv megvitatta, mellyel elkezdődött az olasz rizling telepítési helyzetének visszahódítása. Különösen a járási mg. osztály vezetői minden eszközzel igyekeztek a vitás kérdést megoldani. A járás sok problémája közül a pusztamérgesi körzet rizling fajtákkal való megerősítése volt az első feladat. Egyetlen kiut adódott - távoli területekről kell az oltványt összegyűjteni. Sokat kellett fáradozni azon, hogy a gazdák megértsék a rizling borok jövőjének létét. A tsz döntött, s azt tett követte. Három távoli gazdaságból 1964 év elején, a tél idején metszéssel 100.000-nyi olasz rizling oltványt metszett ki, illetve gyűjtött össze. Ezzel meg lehetett kezdeni egy 100 hold nagyságú új tábla kialakítását, mely jelentős lépés a 15 éves távlati terv rekonstrukciójában.

A régi kistáj rekonstrukciója 130 kh új szőlő telepítéssel történik meg. A hagyományos kisüzemi termelést felváltja majd a korszerű nagyüzemi termelés. A távlati szőlőtermesztési program szerint, melyhez a gazdák is hozzájárultak, az utban lévő öreg szőlőket kivájják, jobb termőben lévő parcella után pedig kártalanítják a tulajdonost. A pusztamérgesi kistáj mezőgazdaságának fő termelési profil a tehát a szőlő lesz. Ehhez a nagymérvű teljes átalakításhoz az állam

is nagy segítséggel hozzájárul. A szőlőtermelés főiránya mellett a gyümölcsstermesztés és az állattenyésztés kapott még jelentősebb szerepet mint mellékirány /alma, őszibarack/.

A szőlőtelepítések nemcsak Pusztamérgesen okoznak gondot, hanem a járás több községéhez tartozó területeken is. Pl. a zákányszéki tszes-k is azzal a kérdéssel bajlódnak, hogy: miért csak a kövidinka és kadarka? Jogosan elégedetlenkednek hiszen eddig csaka kövidinka és a kadarka volt az uralkodó, ezután viszont minőségi szőlőket is szeretnének telepíteni. A talaj a legjobb fajtnak is kedvező, tehát különösebb akadálya nincs. A nagyobb baj mégis az, hogy az Ültetvénytervező és Kivitelező Vállalat itt sem biztosítja a jobb minőségű szaporító anyagokat. Ha meg éppen van, akkor a hozzáállás terén adódik probléma. Az olasz rizlingtől ugyanis tartózkodnak a tszes-k azt állítván, hogy nehezebb bemunkálni mint az egyéb fajtaikat. A tartózkodás abban is kifejezésre jut, hogy bátortalanok állami hitelt igénybe venni.

A gyümölcsoltvány, facsemeték ellátásával kapcsolatosan országos viszonylatban is hiány van. A járás tsz-ei is hiába tervezik a különböző fajták telepítését, ha a rendelt oltványokat nem kapják meg, vagy csak egy fajtát ültethetnek. Ez az érési sorrendiség tervezését bizony felborítja.

A kajszi export is lassan azért nem lesz biztosítható, sőt teljesen el is marad, mivel a jelenlegi minimális csemete igény sem biztosított.

Felvásárlási problémák.

A Csongrád megyei Értékesítő Központ a tervezettnél 25 %-os többlet felvásárlás /1963/ ellenére is komoly nehézségekkel küzd. A kapitalista országok felé mind nagyobb mennyiségű gyümölcs és konzervtermék kerülhet ki, amennyiben kevésbé okoz majd gondot a munkaerőhiány. A rakodási feltételek is javulnak, de a szállítási mögnövekedett feladatokhoz képest általában elmaradnak.

Nem megnyugtató a háztáji gazdaságok árutermelésének ingadozó szintje. Az árutermelés színvonala pl. az utóbbi években

csökkent. Ennek okát a szervezés területére lehet vonatkoztatni, hiszen a háztáji gazdaságok anyagi erői sokat fejlődtek, s az árutermelés színvonalának fejlődése mégis elmaradt. A szervezés fő hiányossága az, hogy az egységes, megalapozott áruértékesítési rendszer elmaradt. Előnyös lenne, ha a háztáji gazdaságok is szerződéssel, állami áron biztosíthatnák értékesítésüket, ugyanis olykor még mindig megfélemező, bénító erővel hatnak rájuk a szabadpiaci áringadozások.

A szatymazi nyári alma, körte és sárgabarack létének problémái.

Bőségesen terem a nyári alma és körte Szatymaz környékén, jövője mégis veszélyben forog. A MÉK nem veszi át a nagyobb részét, s az vagy a fák alatt rothad el, vagy cefrének szedik össze. Bár a MÉK magas átvételi árat biztosít, de hiába jó minőségű és ép az alma, ha a 66 mm-es nagyságkövetelménynek nem felel meg. Ugyankor Pécsen és Budapesten jobban ment a nyári alma /9,- Ft/kg/, mint Szatymazon az őszibarack /7,- Ft/kg/.

Ennél a problémánál régről eredő hibákat kell elővenni. A jelen ugyanis bizonyíték arra, hogyha rendes ár van, akkor jó a növényvédelem is. Az alma régen megállapított alacsony átlagárai miatt nincs növényvédelem. Az íróasztalnál kialakult helytelen, alacsony árak bizony hátrányosan érintik általában, de a szatymazi nyári alma termelést is.

Hiába ígért szép jövőt egy évtizeden át a sárgabarack is, ha hasonló okok miatt szinte csaknem eltűnt Szatymazról. Az árak ugyan ma már magasabbak, de helyette inkább az őszibarackot telepítik. A gyümölcsfelvásárlási árrendszer zűrzavara mindenesetre elgondolkodtató. Az alma és körte elpusztul a fák alatt, Szegeden 4,80 Ft-nál mégsem olcsóbb, ugyanakkor távoli vidékeken 7-9 Ft-ért is szívesen megvásárolják.

Szállítási problémák.

Sajnos a szállítás fejlődése sem tartott fejlődést a népgazdaság fejlődésével. Mint számos területen itt is erősen befolyásoló tényező a munkaerő hiánya. A szállító szervek nem rendelkeznek teljesen korszerű rakodó gépekkel. A feladat itt is csak növekszik, de a körülmények maradnak. A szállítás gyorsaságával is

több exportot lehetne vállalni.

Exporttal kapcsolatos problémák.

1. Növényvédelem.

Komoly hiányosságot adnak a gyümölcsfák kezeletlenségei. Megállapítást nyert, hogy a gyümölcsösök 50 %-át egyáltalán nem kezelik, elmarad a növényvédelem. Amolyan "rablógazdálkodás" ez, mert nem gondozzák, csak a termését szedik le. A növényvédelem ily nagymértékű hiányát a múlt birtok viszonyai okozzák, amikor is a telepítések tervszerűtlenül, spontán, szétosztórtan történtek. Következmenyeként pedig a gyümölcsösök termőképessége és minősége csökkent. Így az árak termelési értéke többmillió forinttal lényegesen kevesebb, mint a helyes kezelés mellett lehetne.

A közutak mellett pl. eperfasorok húzódnak, melyeket a közuti igazgatóság nem gondoz kielégítően. Igaz a tsz-ek sem tartják be a védekezési követelményeket, úgyhogy a szövőlepke, különösen az őszibarackosokban nagy károkat okozhat. Egy-egy tsz-ben is a kezeletlen alma ültetvények miatt nem tudják csak magas átlagáron értékesíteni az almát, amit meg éppen a kereskedelem nem vesz át.

2. Csomagolási technika.

Valamennyi gyümölcsnél alapvető követelmény, hogy a szállítás folyamán ne sérüljön meg, tehát a csomagolás, a gyümölcs elhelyezését gondosan, szakszerűen kell végrehajtani. Ez mégis leginkább az őszibarackra vonatkozik. Különösen a kapitalista országok támasztanak különleges csomagolási követelményeket. Az élenjáró olasz csomagolás szerint minden gyümölcs egy műanyag tartó külön rekeszébe kerül. Bár az utóbbi években fejlődés tapasztalható a magyar csomagolási technikában, de még mindig sok a kívánni való. Minden második gyümölcsöt ugyanis kimondottan ezt a célt szolgáló papirba kell csomagolni és rekeszbe helyezni. Amikor az egyetlen felvevő helyre, Szatymazra, nagy mennyiségben özönlik a gyümölcs, bizony komoly feladatokat ró a MEK-re. Sajnos azok a kísérletek, melyek a termelői csomagolás bevezetésére törekedtek, nem voltak eredmé-

nyesek.

Az Őszibarack után a szamóca exportja igényel megfelelő szakszerű csomagolást. A külkereskedelemnek 1/2 kg-os pvc tálcákban kell átadni. A szedés és a csomagolás tehát gondos munkát támaszt az exportképes gyümölcseivel szemben. Az alma különleges csomagolásával is igényekkel lépnek fel a rendelő országok. Így sokszor jó minősége ellenére sem tudja a kapitalista piacon felvenni a harcot. Ugy az Őszibarackot, mint a szamócát megfelelő érettségi /éretlenül/ fokon kell szüretelni.

3. Hiányzó járulékos beruházások, tárolási problémák.

Új tranzittelepek tervezése, létesítése állandóan napirendi feladat, de a meglévők kapacitása miatt súlyos problémát okoz, a tárolás. Sajnos a járulékos beruházások lemaradnak a termelés mennyiségének növekedése mellett. Ha a jelenlegi helyzeten nem történik hamarosan javulás, akkor a nagyüzemi telepítésű tsz-ek /különösen az alma esetében/ komoly válságba kerülhetnek.

4. Munkaerőhiány.

Többször említettem, de itt még egyszer alá kell huznom a vele járó következményeket. Az exportot is kedvezőtlenül befolyásolja, hiszen nem egyszer miatta nem sikerült az Őszibarack külföldi keresletét kielégíteni.

5. Fajták sokasága.

Következetesen arra kell törekedni, hogy a múlt örökségéből kapott sok fajta helyett egyöntetű, fajtaazonos, egészséges, jóminőségű és szép kivitelű árut exportáljon a járás.

Nehéz eldönteni, hogy az akadályozó tényezők-hiányzó járulékos beruházások, megfelelő mennyiségű hűtött vagon, munkaerőhiány, csomagolási technika, növényvédelem, belföldi termelői áruszállítás, göngyöleghiány, szállítási problémák-közül melyik ad nagyobb problémát. Mindenesetre együttesen komoly hátrányos helyzetbe hozhatják a járás gyümölcsexportját, különösen akkor, amikor egy-két éven belül termőre fordulnak a n

nagyüzemi telepítések is.

A járás gyümölcs-és szőlőkultúrájának jövője.

Tanulmányok, tervek, variációk.

Csongrád megye távlati mezőgazdasági fejlesztési tervén belül a gyümölcs-és szőlőtermesztés fejlesztési tervét is elkészítették a vezető szervek és szakemberek. A megye távlati mezőgazdasági fejlesztését 20 éves távlatra tervezték a következő részütemszakokkal: 1960-65, 1966-70, 1971-1980. A megyei terven belül a szegedi járás az 1960-65 terjedő telepítési tervfeladatot kapta meg. Ez időszak tulajdonképpen a második ötéves terv időszaka. Az utóbbi években szükségsszerűen végbe ment változásokkal átalakult a magyar mezőgazdaság is. A szocialista mezőgazdaság további fejlesztéséhez viszont elengedhetetlenné válnak a fejlesztési tervek. Mind a megyei, mind a szegedi járás fejlesztési tervének kidolgozása igen gondos munkát igényelt. Nagyobb gondot mégis a szegedi járás fejlesztési tervének kidolgozása adott. A megyei tervtanulmányon belül nem lehetett a szegedi járás tanulmányát csak résztanulmánynak tekinteni. Mind a természeti viszonyok /talajviszonyok/ mind a gazdaság adottságok /jelenlegi termelési szerkezet/ égetően követelik a szegedi járás mezőgazdaságának fejlesztését, mielőbbi eredményes megváltoztatását. A szegedi résztanulmány így a járás helyzetétől adódóan főtanulmány. Ennek alapos, gondos megtervezését mutatja az is, hogy a MSZMP Központi Bizottságának Mezőgazdasági Osztálya, az Országos Tervhivatal Mezőgazdasági Főosztálya és a Földművelésügyi Minisztérium is résztvett előkészítésében.

A résztanulmányok egy közösben megegyeznek: A kétszintes termelést megszüntetni, fajtaszámokat csökkenteni kell. A fa ugyanis beárnyékolja a szőlőt, a szőlő mélyreható gyökerei pedig elszívják az amugyis kevés nedvességet. A táptalaj is gyengébb, a talajmunkák, permetezés nehezebb. A köztes házikertek termelése megfelelő, de árutermelés esetén azt is meg kell szüntetni.

A szakemberek, a vezető szervek a termelés fejlesztésének lehetőségeit befolyásoló valamennyi tényezőt figyelembe vették.

Mielőtt a szegedi járás II. ötéves tervtanulmányát vizsgál-
nánk, a megyei tanulmányból kell kiindulnom, illetve párhu-
zamba hozni s a mezőgazdaság valamennyi művelési ágáról rövi-
den szólni.

Érdemes röviden áttekinteni a gyümölcs-szőlőtelepítések fej-
lesztésének különböző tervmódózatait. Amint már említettem a
megye illetve a járás mezőgazdaságának fejlesztésével kapcsolo-
latos tanulmány elkészítésével a Délalföldi Mezőgazdasági Ki-
sérleti Intézet lett megbízva. Négy variációt dolgoztak ki.
Az "A" és "B" variáció lényegében ugyanaz, csak a körzetek
közötti részfeladatokban van közöttük különbség. Tervük: szántó-
föld nagymérvű csökkentése, sertés-baromfiállomány csökken-
tése, a szarvasmarha-és juhállomány növelése, a szőlő és gyü-
mölctermelés maximális területi növelése. A "C" és "D" vari-
ációban az állatsűrűség növelése és a szántóföldi növényter-
melés minimális csökkentése mellett a szőlő-és gyümölcterme-
lés kisebb arányú növelése szerepel.

Nyilvánvaló, hogy a járás területein legtöbbet eredményező á-
gazat a gyümölcs-szőlőkultúra, mert a területeket legmegfele-
lőbben csak így lehet hasznosítani. Az "A" és "B" módózat mé-
gis túlságosan nagy szerepet ad a jelzett kulturának a szántó-
föld nagymérvű csökkentésével. Legkedvezőbb a "D" módózat, a-
mely a legrealisabb tervezést képviseli. Ezek szerint a kö-
vetkezőképpen alakulna a gyümölcs és szőlőtelepítés a járás-
ban 1980-ig, amely 85.178,3 ezer forint költségbe kerülne.

24. TÁBLÁZAT.

járás	gyümölcs kh	szőlő kh
telepítés	11.344	18.124
kivágás	5.263	13.243
összes terület	11.584 /5,4 %/	22.486 /10,5%
ebből termő	10.548	20.061

A jelenlegi 9 %-os gyümölcs-szőlőterület 26 %-ra emelkedne.
A 19.201 kh. összterület 34.070 kh-ra növekedne.

Helyesen vették számításaikba a szakemberek azt, hogy a ter-
melés összvolumenének növekedését a szegedi járásban a mező-
gazdasági terület jelentős csökkenése mellett kell megoldani.

A 16. 000 tanya lebontása, egyrészt sok területet ad a mezőgazdaság számára, de ezzel párhuzamosan viszont a községek területéből vesz el jelentős részt a letelepülés. Területet foglal el az ipar terjeszkedése, az ezzel kapcsolatos utépités, csatornázás, stb. is. A kulturált falusi élet megvalósításával és az építkezések révén mezőgazdaságilag jelentős területek válnak használhatatlanná. A FANET 25.567 kh-ról 35.204 kh-ra növekszik.

A mezőgazdasági művelésre hasznosítható terület csökkenésével a szántó is jelentős mértékben csökken. A csökkenés egyrésze az előbbi felsorolt tényezők miatt adódik, másrészt a járás gyenge talaju területein felfejlesztő gyümölcs-szőlő területeiből. Egyedül a járás első körzetében kívánatos a szántó növekedése.

A járás fejlesztési terve 1965-ig.

A szegedi járás mezőgazdaságilag művelhető területének kb. /224.448 kh/ 9 %-a szőlő és gyümölcsös. Ebből szőlő 1963-ban 13.801 kh, gyümölcsös 5.400 kh, összesen 19.201 kh. A telepítés betervezésénél először is azt vették figyelembe, hogy a korábbi telepítések nagy része már kiöregedett és azt fel kell újítani. A szegedi járás a kitűzött telepítési ütemet kezdetben nem tudta terv szerint végrehajtani. Részben a fejlesztési terv kavarta meg az ütemet, részben a telepítési anyag hiányosságai. A telepítési terv feladatai a következők:

25. TÁBLÁZAT.

Év I.1-XII.31-ig. szőlő kh. gyümölcsös kh. összesen kh.

1961.	130	325	455
1962.	1.671	550	2.221
1963.	1.300	1.000	2.300
1964/65	599	325	924
összesen:	3.700	2.200	5.900

Meg kell említeni, hogy a telepítésekénél kimondottan zavaró tény a többféle terv-adat. Az alapokmányok szerint ugyanis az előbbi adatok kétszerese szerepel, melynek alapján 1965 év végén 12.000 kh-t kell a nevezett kultúrával betelepíteni. A szegedi járás mint kiemelt terület foglal helyet a telepítési időszakban. Mivel a Mezőgazdasági Osztály a telepítéshez szükséges feltételek mind jobb megszervezését bizto-

sitottnak látta, 1965.-ig az összes telepítés 5.990 kh. tervszámát 8.000 kh.-ra emelte, s ezt mindenféleképpen szeretné megvalósítani. Az alapokmányok szerinti tervadatok teljesítésében is reménykedik, mely szerint a szőlő és az eredeti tervszám /3.700 kh./ helyett, 5.210 kh. míg a gyümölcs /2.200 kh./ 6.679 kh. lenne. E teljesítés adná meg a kétszeres eredményt, a 11.889 kh.-at. Így viszont az 1964/65 tervidőszakban 2.862 kh. szőlőt és 4.120 kh. gyümölcsöt kell teljesíteni. Ennek elérésével megközelítően a "D" variáció valószínűsül meg.

A telepítések jövőjének tervezése.

A gyümölcs-és szőlőtermelés jövője a jelenlegi tervezések, telepítések függvénye. A jelen és a jövő szorosan összefonódik napjainkban, legalább is a tervezések terén, hiszen a telepítések /1962-től/ a 20 éves fejlesztési időszak első lépcsőfokát képezik. A jelen problémáinak megoldása hasznos utaválólul szolgálnak, illetve a pozitív, vagy negatív eredmények a kultúra fejlesztésében megmutatják a helyesirányt. A szegedi járásban e kultúra termőtajra talált. Ezt a jelen is bizonyítja. A természeti viszonyok, hatása, adottságai mellett említést tettem a gazdasági tényezőkről is. Hogy a jövőben kifejezetten minden erőnkkel fejleszteniünk kell a kultúrát, azt a további fejtegetéseimmel támasztom alá. Ehhez a művelési ágak termelési értékéből induljunk ki.

A termelési érték művelési ágankénti megoszlása /megyei szinten 1951-59/.

26. TÁBLÁZAT.

megnevezés	term. érték forint/kh	term. ért. a növ. term. halmozott term. értékének %-ban
szántóföldi növ.term.	2.369	74,1
gyümölcstermelés	16.355	12,7
szőlőtermelés	8.789	10,-
rét-legelő	456	3,2
MMÖT összesen átlag:	2.490	100,-

A 26. táblázat adatai nem hitelesek, ugyanis a gyümölcsre vonatkozó adatok tájékoztató jellegűek. A gyümölcstermelés értékéhez számították a szórvány és a köztes /szőlők közötti gyümölcsfák/ művelésében lévő gyümölcsfák term. értékét is. Így a legmagasabb termelési értéket a legkisebb területegységet alkotó gyümölcstermelés adja. A legnagyobb területű szántóföldi növénytermelésre jut a rét és legelő hasznán kívül a legalacsonyabb termelési érték. Bár a megyei szinten igen alacsony értékű, a jövedelmezőség határát még éppen eléri. Nyilvánvaló, hogy a gyümölcs-szőlőtelepítések arányának növelésével a termelési érték is növekszik. A járás gazdasági helyzetének fellendítését tehát a szőlő-gyümölcsös terület aránya határozza meg.

Nem szabad azonban elfeledkezni arról sem, hogy ez járási célkitűzés. A szántóföldi termelés ugyanis még mindig a fő művelési ágazat. A járásban igaz csökkenni fog a szántók aránya, de terményeire alapvetően szükség van.

27. TÁBLÁZAT. A művelési ágak gazdasági értéke a szegedi járásban. /körzetenként, termelési érték/kh termőterület/

megnevezés	I.	II.	III.	IV.	járás
gyümölcsterm.	11 375	19 772	10 364	27 983	15 609
szőlőterm.	4 266	4 265	4 278	4 279	4 278
szántóföldi növény term.	2 742	2 778	2 288	1 722	2 464
rét	591	418	545	370	479
legelő	354	349	541	233	335
növényterm.	2 555	3 129	2 491	1 754	2 573

A szórvány és szőlő közti gyümölcsöst itt is magában foglalja a gyümölcstermelés. A járás adatai is azt bizonyítják, hogy a legnagyobb termelési értéket a gyümölcstermelés képviseli. Különösen a IV. és II. homoki körzet termelési értéke magas. A szőlőtermelés esetében lényeges különbség nincs, az I. körzet alig tér el a többitől. A IV. körzet, amely a gyümölcstermeléssel első, a szántóföldi növénytermelés értékével az utolsó.

Amíg a járásban a szántóföldi növénytermelés brttó halmozott termelési értéke 172,- Ft /39,7 %/, addig a gyümölcs-szőlőtermelés értéke is jelentős 76,5 Ft /17,7 %/. Az I. körzetben van-

28. TÁBLÁZAT. Bruttó halmozott termelés.

megnevezés	I.		II.		III.		IV.		járás	
	Ft	%	Ft	%	Ft	%	Ft	%	Ft	%
gyümölcs-term.	16,9	4,3	79,3	16,1	36,9	8,1	25,7	7,1	41,9	9,7
szőlő-term.	2,7	0,7	40,-	8,1	66,6	14,7	28,3	7,8	34,6	8,-
mg.term.össz:	389,8		494,3		454,5		362,9		433,1	

nak legjobban biztosítva a mezőgazdasági termelés feltételei, a termelés mégis általában ott a leggyengébb. A gyümölcs termelési értéke a II. és III. körzetben, a szőlő termelés ugyan csak e körzetekben a legmagasabb értékű, tehát a talajban gyengébb értékű területeken leginkább csak a gyümölcs-szőlő-termelés lehet eredményes.

A bruttó halmozatlan termelési értéke /üzemből kikerülő termékek értéke/

29. TÁBLÁZAT.

szőlő-gyümölcs	I. körzet	7,6 %
	II. "	32,- %
	III. "	30,2 %
	IV. "	20,- %

Amíg a szántóföldi termékek járási értéke 69,3 Ft, /21,9 %/, addig a gyümölcs-szőlő 76,5 Ft /24,2 %/.

Száz kh. MMÖT-re jutó fontosabb termények és termékek mennyisége /q/.

30. TÁBLÁZAT.

megnevezés	I.	II.	III.	IV.	járás
gyümölcs	57,1	250,-	102,7	81,8	134,2
szőlő	6,9	102,5	170,8	72,6	88,8
zöldség	93,4	180,-	159,7	36,8	126,8
kenyérgabona	141,7	107,7	98,3	83,-	110,8
burgonya	28,1	91,7	128,1	81,4	81,7

A járásban legnagyobb mennyiségű termék a gyümölcs. A II. és a III. körzet itt is kimagaslik. A szőlőnél a III. körzet értéke a legmagasabb.

Az előbbi táblázatok együttesen jól kivetítik a járás, illetve a körzetek termelési színvonalát. Mind a pénzben kifejezett termelési értékkel, mind a termelt termékek mennyiségével jól

ábrázolható a termelés színvonalának körzetenkénti eltérése, mely több okból adódik. Legfőképpen abból, hogy más a művelési ágak gazdasági értéke, s a termelési irányának meghatározásánál a természeti és közgazdasági adottságokat felületesen vették figyelembe.

A termelés megfelelő irányu szakosítását a II. sz. körzetben érték el. Így e körzetben Szatymaz központtal jó értékű gazdasági színvonal alakult ki. A gyümölcs-, de a szőlőtermelés nagyarányu részvételét is a kedvező természeti adottságok adják meg.

A III. sz. körzetben a gazdálkodás színvonala Ruzsa központtal közepes. Itt inkább a szőlőtermelés számára biztosítottak a természeti adottságok, amelyet a gyümölcstermelés kiegészíthet. A IV. sz. körzetben /Kistelek/ a természeti viszonyok egyaránt kedvezőek mindkét kultúra számára, a gazdálkodás színvonala mégsem éri el a megfelelő szintet, eléggé gyenge.

A homoki körzetektől eltérően a természeti viszonyoknak /főleg a talajnak/ megfelelően az I. körzet gyümölcs-szőlőtermelése háttérbe szorult. A közepes gazdálkodási színvonal mellett inkább az állattenyésztésé a főszerep.

A mezőgazdasági szakemberek /Délalföldi Mg. Kísérleti Intézet/ az alábbiakban határozzák meg a mezőgazdasági termelés szakosítottságát:

31. TÁBLÁZAT.

A t e r m e l é s		
f ő		m e l l é k
	iránya.	
körzet:		
I. /Szeged/	állattenyésztés	kenyérgabona, zöldség, gyümölcsst.
II. /Szatymaz/	gyümölcs-szőlő- termelés	sertés,-baromfitenyésztés, zöldség
III. /Ruzsa/	szőlő-gyümölcs- termelés	sertés-baromfitenyésztés kenyérgabona
IV. /Kistelek/	szőlő-gyümölcs- termelés	sertés-baromfitenyésztés

A járás fő termelési iránya tehát a szőlő-és gyümölcstermelés, mellékiránya pedig az állattenyésztés /sertés, baromfi/. A jelenlegi gazdálkodás színvonala sem a megyében, sem a járásban nem megfelelő. A mindkét közepes értékű színvonal az országos szint alatt maradt.

A természeti viszonyok kedvezőek a közgazdasági viszonyok is aránylag megfelelőek. Hogy a szint mégsem fogadható el, ott bizonyos mértékben a tervezési összhangban, főleg azonban a kivitelezésben kell a hibát keresni.

A szőlő-gyümölcstermelés a megyei mezőgazdasági termelésben is egyre inkább előtérbe kerül. A szentesi járás és a szegedi járás domináló súlyával a megyei növénytermelés iránya a jelenben erős változás alatt áll. A takarmány-kenyérgabona termelési irányáról a gyümölcs-szőlőtermelés iránya felé vezet az út. A külterjes gazdálkodást fokozatosan felváltja a belterjes gazdálkodás. A belterjessé válás a gyümölcs és szőlő területek növelésével ugyan a szántók rovására történik, de nem jelenti csak annak a csökkenését. Az eddig szántóföldi műveléssel használt homokon érdemes telepíteni. Ha költséges is, de megéri, mert csak a kiváló termékekkel lehet az export igényeket kielégíteni. Az eddig létesített ültetvények bizonyítják, hogy e területen a gyümölcs-szőlőtermelés képes lesz biztosítani a lakosság megélhetését. A növénytermesztés, illetve az állattenyésztés erre alkalmatlan lenne. A nagyüzemi telepítésekkel az árutermelésnek megfelelően biztosítani lehet mind az ország ellátását, mint az export igényeket is.

A gyümölcs-és szőlőtermesztéssel kapcsolatos termőtáj kutatási problémák.

A termőtáj kutatással szoros összefüggésben van a mezőgazdasági termelés célszerű irányainak meghatározása. A termőtájkutatás feladatai két csoportra oszthatók:

1. Adott mezőgazdasági növények, optimális területének kiválasztása.
2. Adott területek bizonyos kultúrák termesztésére alkalmasak-e

Mivel a terület -szegedijárás- adott, ugy ez esetben nem területet, hanem az adott területen kell a helyes irányt kutatni. A termőtájkutatás feladatai tehát a termelés irányával kapcsolatosak.

Az új, az optimális terület kiválasztásával inkább a mezőgazdasági szempontokat kell figyelembe venni. A növény életfeltételeiből, igényeiből kell kiindulni, s ennek megfelelően, a vizsgált területek alkalmasság szerinti kategorizálásával párhuzamba hozni. Az adott területek alkalmassági vizsgálatánál viszont a földrajzi szemlélet alapján kell kiindulni: Milyenek a terület földrajzi adottságai, s ezek mely növények számára kedvezőek? Alkalmassági sorrendiségben melyek természetével érdemes foglalkozni?

Dr. Gyenes Lajos a komplex termőtájkutató munkákkal, mint azoknak a földrajztudományban elfoglalt helyével, sokat és eredményesen foglalkozott. Megállapításai és mások nézete szerint is, a jelen korban a földrajztudomány egyik komoly feladata a komplex kutatások a mezőgazdasági számára.

Igaz Dr. Gyenes Lajos elméletével kapcsolatosan viták alakultak ki, mivel ő a tájkutatást tulságosan egy irányban -csak az adott terület megjelölt felvételezésével- szemlélte. Az ismeretközlő tájkutatástól azonban eltérő jellegű a termőtájkutatás, mivel ez meghatározott termelési feladattal, céllal foglalkozik. Vitás az a kettős állapot is, hogy a termőtájkutatás és a termőkörzet kutatás között mi a döntő különbség és a geográfusnak melyikkel kell inkább foglalkoznia. A földrajztudomány szerepe azonban nem vitás. A külföldi szakirodalom is mind jobban előtérbe állítja a földrajzi munkák és a mezőgazdaság kapcsolatát. A hazai szakterületeken is ezt megerősíti Elek László, aki a gyümölcs-termőtájak és tájoptimumok kutatásával foglalkozott. A kialakult közös megállapítás az, hogy a termőtájkutatás a tájkutatás speciális oldala, melyben a földrajzi munkamegosztás kérdései dominálnak. Pl. a gyümölcstermelés esetében annak termelési problémáival foglalkozik, tehát élénk kapcsolatban van a mezőgazdasággal. Ma már szinte megkövetelik a mezőgazdaság szakemberei, hogy a termelés tervezésében és helyes irányának kialakításában a földrajzi

szempontok is érvényesüljenek.

Minden korszak mezőgazdasága annak a társadalmi rendszernek a függvénye. A termőtájak is akként alakulnak, ahogy azt a gazdasági törvények befolyásolják.

A termőtáj összetett jellegű, ugyanis azt a természeti és gazdasági optimum együttese alakítja ki. A termelés fejlesztésének helyes irányát tehát a természeti és közgazdasági adottságok határozzák meg. Egy termőterület akkor optimális, ha azon a kijelölt növényfaj termelése és értékesítése a legmegfelelőbb.

A kapitalista társadalomban a profitszerzés miatt a piacot tekintik elsődlegesnek, azaz akkor optimális a termőtáj, ha egy területen az értékesítés jobb mint a másikon. A természeti optimális adottság tehát le is maradhat a gazdasági adottságok mögött.

A szocialista társadalom gazdasági életének rugója a szocializmus gazdasági alaptörvénye. Itt is érvényesül bizonyos mértékben a piac hatása, de a termelés központjába az ember kerül. A gazdasági alaptörvény célja pedig az ember szükségleteinek legmesszebbmenőbbben történő maximális kielégítése. Tehát a termelés célszerű irányának meghatározásánál a társadalom szükségleteiből kell kiindulni, melynek alája a használati érték.

A megye, illetve a járás természeti adottságai is többféle termény tömeges termelését teszi lehetővé /szőlő, gabona, gyümölcs/. A lakosság élelmezésnek ellátására is szükség van, kenyérgabona, szőlő, gyümölcs és zöldség termelésre. Probléma, s feladat annak megoldása, hogy a járásban milyen mezőgazdasági terményeket kell előállítani az aránymegjelölésével. Mi legyen a termelés fő és mellékiránya? Mindezekre az előbbiek folyamán részben utaltam.

A szocialista gazdasági rendszerben nem a maximális profitszerzés a gazdaság alapja, hanem a szocialista gazdasági alaptörvény. Ez a jelenben nagyon is vonatkozik Csongrád megyére, azon belül a szegedi járásra, hiszen a mezőgazdasági termelés színvonala az országos eredmények alatt van. Amikor a szegedi

járást a mélypontból kell kihozni és kiemelt járásként az ország segítség adására szorul, akkor nyilvánvaló, hogy az emberek szükségleteinek minél jobb kielégítésére irányuló törekvések és megvalósításuk a cél. Ez nem egyoldalú, hanem a résztörvényeket közösen szem előtt kell tartani. Elsősorban az arányos fejlődés törvényét kell figyelembe venni. A második fontos követelmény a munka szerinti elosztás követelményének törvénye, annak betartása. A termelés tervezésénél bizony jelentős hiányok szerepelnek, illetve téves nézetek szerint járnak el. Egyenlő munkáért nem minden esetben kapja meg a dolgozó az egyenlő részt, /a termelt javakból járó mennyiséget/. A törvények be nem tartása jelentősen eredményezheti a munkaerő elvándorlását. Azt a konkrét példát már említettem, miszerint a gyümölcs-szőlő szaktanfolyamokat végzett szakmunkásokat egyenlően fizetik a kiképzetlen munkásokkal, vagy nem is a megfelelő területre osztják be.

A termelés fejlesztésének lehetőségeit befolyásoló tényezők.

Az előbbiek folyamán ugyan említést tettem már a befolyásoló tényezőkről, a fejlesztési feladatok alapjaiként röviden mégis összefoglalom.

Éghajlati tényezők

Bár átlagosan kontinentális, szélsőséges jelleg bizonyos években káros hatású, az országosan magasabb évi középhőmérséklet, a bőséges napsugárzás, a homoktalajok szerkezete és a terület fekvése következtében Szeged és Szentés környékén sajátos jellegű, kedvező hatású mikroklíma alakult ki.

Talajadottságok

A megye területén kialakult homok, szikesedésre hajlamos és szikes talajok meghatározták a megye mezőgazdaságának fejlesztését. A megye homoktalajainak 95 %-a a szegedi járás területén van.

Domborzati viszonyok

A járás területének szintdifferenciái a mezőgazdaság fejlesztésére nem hatnak, a terület éghajlatát sem befolyásolja, de a mikrodomborzati formák a gyümölcs- és zöldségkultúra sajátos

és kedvező mikroklímát alakítottak ki.

Öntözési adottságok

Az alföldi éghajlat szélsőséges volta a szegedi járás területén éleződik ki a legjobban. A kritikus időpont július-augusztus hó folyamán következik be az aszályos időszak kialakulásával. A talajok 150-180 mm közötti vízhiányban vannak. A legnagyobb öntözési lehetőségeket a Tisza folyó szolgáltatja. A homoktalajokon a talajnedvességet állandóan biztosítani kell. Az öntözést az ártérvízzel és talajvíz kutakkal lehet végrehajtani. Fontos követelmény tehát, hogy a nagymérvű telepítésekkel fokozatosan kell a kutakat is kiépíteni. A csőkutas öntözés 1959-ben még új fogalom volt, ma már közzismert. A szegedi járásban Petőfiszálláson alkalmazták először. Ma már komoly eredménynek számít a homoki tsz-ekben létesítendő 245 db. csőkut. Ezek állami hitelből készültek 1,715.000 forint beruházási összeggel. A tsz-ek és a tszcsk saját erőből is már több csőkutat furtak. Debizonyosodott, hogy a költség megtérül, működésük hasznos. A gyümölcsösök megeredése biztosított, a permetező vízszükséglet a legolcsóbban fedezhető.

A szegedi járásban élő vízfolyást a Tisza képez és adja a legnagyobb öntözési lehetőségeket. A folyó völgyében 1 km-es távolságban a váltakozó víz szintje befolyásolja a talajártszint ingadozását. Az árterületeken, a folyó közelében olykor több gyümölcsfa kipusztul. Egyes mezőgazdasági szakemberek szerint kár is kísérletezni gyümölcsstelepítésekkel, mivel egy-egy tartósabb tiszai áradás kimossa a gyökérzetet, és a gyümölcsfa állomány elpusztul. A szegedi Vízügyi Igazgatóság árterületein viszont szépen diszlenek a gyümölcsösök. A jövőben mindenesetre az alacsony gyökérzetű és a vizet könnyebben eltűrő alanyokra nemesített gyümölcsfajokat érdemesebb telepíteni.

A homoki körzetekben, nyílt vizű öntözés nem igen lehetséges. A csőkutas öntözésnél viszont figyelemmel kell kísérni az esetleges magas sótartalmú koncentrációt.

Az öntözésnél nagy figyelmet igényel a vizutánpótlás idejének megállapítása. A nagymérvű nedvesség káros, ugyanis a talaj levegőtlenné válik és lehül. Olaszországban az őszibarack ültetvényeken 20 naponként 40 mm öntözést biztosítanak, mely forduló augusztusban rövidebb időtartamu és nagyobb vízmennyiségű. A legmegfelelőbb tehát az egyenletes elosztás, de figyelemmel kell lenni arra is, hogy a gyümölcsösök vízigényességi sorrendje nem egyforma.

A járás homokjain a csőkutas öntözésre elsősorban a szerves anyag utánpótlását kell biztosítani. Először célszerű műtrágyával dúsított tőzeget alkalmazni, mellyel helyzeti előnyben van a járás. Másodterményként nagymennyiségű zöldtrágyával dúsítható a talaj.

A népesség várható alakulása

Az iparosítás lendületével, a mezőgazdaságban végrehajtott korszerűsített gépesítéssel a dolgozók száma lényeges csökkenést fog hozni. Ez a mezőgazdasági dolgozók jövedelmét megjavítja, de számolni kell azzal is, hogy a mezőgazdaságból eltávozott lakosság mint fogyasztó fog fellépni. Eppen ezért oly gyümölcsfajtákat kell telepíteni, mely a várhatóan megnövekedett lakosság igényét kielégíti, s amit a kereskedelem is könnyen tud piacra adni. Szeged alakulásának a jövőjét nézve a lakosság száma is lényegesen növekedni fog, mely a szegedi járás szőlő-gyümölcstermelésére nagy feladatokat ad, hiszen az export termelés mellett nem másodrendű feladat a lakosság ellátása sem.

A területi koncentráció, illetve a termelési eszközök várható alakulása.

A fejlődés folyamán a járásban is csökkenni fog a jelenlegi gazdasági egység száma, mellyel csakis a termelés színvonala emelkedhet. Ugyancsak remélhető hogy a talaj táperejének utánpótlásában az istállótrágya mellett a zöldtrágyázás és a műtrágyázást fokozottabb mértékben fogják alkalmazni.

Az életszínvonal emelésének szükségessége

A szocializmus építése folyamán állandó jelleme. A homoki területeken is fő cél a mezőgazdasági lakosság életszínvonalának emelése, úgy-hogy a jól és rosszul menő tsz-ek közötti különbség fokozatosan megszűnjön.

Népgazdasági érdek

Az export tárgyalásánál már említettem, hogy országos viszonylatban is, de a szegedi járás jelenét és jövőjét tekintve különösen fontos gazdasági tényező.

Egyéb közgazdasági jellegű kérdések

Mivel Szeged nagy városi hatással van mégis a járás területére, nem mellőzhető az a kérdés, hogy vajjon a jelenleginél tovább fejlődik-e az ipar. Az eddig kimondottan könnyűipar mellett mindjobban felzárkózik a nehézipar is. A tervek megmutatják Szeged jövőjét, amely különösen a nehézipar további fejlesztését jelzi. A vegyipar helyet kap a járás területén, különösen műtrágya készítő üzemi központtal. Valamikor számításba sem jöhetett volna a nehézipari üzemek Szegeden történő telepítése. Általában a nyersanyag közelében gazdaságos ilyen jellegű üzemeket létesíteni. A szegedi járásban nyersanyag nincs, csak a természeti kedvező viszonyok az adottak. Az ipar egyik létszükséglete viszont a víz, amely adott. Az utóbbi időben megindult üllési kőolaj és földgáz lelőhelyek hasznos felderítései, illetve kihasználásai, ugyan-csak újabb elősegítő tényezők. A félautomatizált termeléshez szükséges munkáskéz is biztosított, amennyiben a mezőgazdaság technikájának fejlesztésével sok ember szabadulhat fel a járás mezőgazdasági munkái alól. A tervek és a tapasztalatok alapján remélhető, hogy a 20 éves távlatban a szegedi járás is eléri a mezőgazdasági gépesítettség mezőgazdasági gépesítettség megfelelő színvonalát. Ennek alapján a szőlő-és gyümölcs-termelésben is a gépesítettség 50-70 %-os lesz. Nem mellőzhető az a kérdés sem, hogy a közlekedés és a szállítási viszonyok hogyan fognak alakulni. Új ipari centrumok épülésével párhuzamosan fejleszteni kell a közlekedést is. Nem mindegy, hogy a szállítási és közlekedési viszonyokat hogyan fejlesztik. Minden-esetre ha az iparral párhuzamosan

új utak, esetleg vasutak épülnek és újra megindulna légi forgalom is, az a mezőgazdaságra, illetve a szőlő-és gyümölcstermelésre, szállításokra előnyös lesz.

A gyümölcs-szőlőkultúra fejlesztésének feladatai

Az előbbi részek tárgyalásánál kitűnt, hogy a népgazdasági igények alapozzák meg a járás gyümölcs-szőlőkultúrájának nagyfoku fejlesztését. A közgazdasági tényezők együttesen még sok kívánnivalót hagynak maguk után. Hogy a járásban mégis maximális méretekben indulnak meg a telepítések, azt a gyümölcs-szőlőtermelés számára adott kedvező természeti viszonyok teszik lehetővé. A járás homokterületein nincs is más kiút, mint főirányban határozni meg a telepítések fejlesztését.

A közgazdászok jól tudják, hogy átlagos, vagy ennél jobb természeti tényezőkkel rendelkező terepen nem a természeti adottságokhoz kell tervezni a fejlesztést, hanem a közgazdasági tényezőkhez. Kicsit kedvező közgazdasági tényezők esetén is már törekedni lehet a szocializmus gazdasági alaptörvényeiben meghatározott célkitűzések elérésére, azaz a népgazdasági igények maximális kielégítésére. Igaz, a nagyon kedvező természeti viszonyok némileg kiegyensúlyozzák a technika elmaradottságát, de nem pótolják. A szegedi járásban eddig nem is igen lehetett fejlett technikáról beszélni, mert a közgazdasági viszonyok korlátot emeltek eléje. A birtokviszonyok következtében az apró parcellájú területeken és a köztes művelésű kertekben egyszerűen ki sem fejlődhetett a korszerű technikai művelés. Néhány év múlva azonban a kultúra felfrissítésével, az új telepítésekkel megváltozik a jelen helyzet. Bár a mezőgazdaság mindjobban iparszerűvé alakul át, a gyümölcs-szőlőtermelésnél e hatás mégis kevésbé érvényesül. A művelési ág sajátosságai miatt sem lehet a technika fejlődésével mindent arra alapozni.

Mindenesetre a járás természeti adottságai leginkább a gyümölcs-szőlőtermelésre kedvezőek. Ez teremtette meg már a múltban is a gyümölcs-szőlőkultúra egy-egy kis termőtáj kialakulását. A tapasztalat bebizonyította, hogy kár kísérletezni a homokon arra nem alkalmas szántóföldi növénytermesz-

téssel. Így a járásban bizonyára csökkenni fog a szántóföldi terület nagysága.

Amikor a tervek szerint 1980-ig a mezőgazdasági termelés össz./volumenének közel 2,5-szeresére kell növekedni a termelés jelenlegi szerkezetének megtartásával, akkor a szegedi járásra ez megoldhatatlan feladatot jelent. Ezt a szegedi járás valamennyi művelési ágazatában sem képes elérni. Így lett kiemelt a járás mezőgazdasági termelése, melyben a fő irányt csakis a szőlő-gyümölcstermelési ágazat felé való törekvés kapott. A járás mezőgazdasági termelését tehát nem szabad az országos szinthez viszonyítani, hanem az adott-ságának megfelelő gyümölcs-szőlőkultúrát kell profilizálni.

Ha költséges is, a rét-és legelőgazdálkodást fejleszteni kell. Az maga után vonná az állattenyésztés, mint mellékirányu termelési ágnak a fellendülését, mely a homoki körzetek égetően szükséges trágyahiányán enyhítene egy keveset.

A talajvizsgálatok alapján a II. és IV. körzet /Szatymaz és Kistelek/ fejlesztési irányában a gyümölcstermelést kell fellendíteni, különösképpen az őszibarack telepítésekkel. A III. körzetben a szőlőtermelés a fő irány amit a múlt tapasztalatai is igazolnak. Az illetékes szerveknek helyes az a törekvésük, hogy az eddigi gyenge termelést folytató községeket az őszibarack nagyobb arányu telepítésével igyekeznek megerősíteni.

A III. és IV. körzetek magas népsűrűségéhez viszonyítva kevés a gyümölcsfák száma. Igaz a III. körzetben nem tanácsos gyümölcsfát, különösen őszibarackot telepíteni, de az átmeneti időszakban a kockázat is megéri. Az őszibarack rövid életkorára való tekintettel utána a szőlőtelepítés nagyobb ütemben megkezdődhet.

Mindkét kulturánál akadályozó tényezőként lép fel a sűrű tanyarendszer. Amíg a szétszórt és előregedett szőlők könnyen felszámolhatók, addig a tanyák felszámolása nehezebb. Bár a tanyai lakosság felszivódása megkezdődött a községek felé, kérdés, hogy amikor a már új kijelölésű terület nem

lesz több a telepítés számára, addigra megszűnik-e a tanya-rendszer.

Már a jelenben is a nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés jellemzi az új gyümölcsstelepítéseket. A távlati tervekben viszont csakis a szélessoros telepítési rendszert tervezték. A gyümölcsös táblák nagysága 2-3 hektár lehet. A telepítésre sorra kerülő gyümölcsnemek arányát az alábbiak szerint határozták meg.

megnevezés	1960-ig %	1970-ig %	1980-ig %
alma	25	25	20
őszibarack	45	40	30
cseresznye-meggy	11	15	20
kajszi	10	12	15
egyéb	9	8	15

Fentiekből kitűnik, hogy a tervezésben a körte és a szilva az egyéb gyümölcsnemek sorába került. A tervezés a fejlődés ütemét is figyelembe veszi. 1965-ig az őszibarack telepítése 45 %-kal szerepel. A kiesést a tsz-ek megerősödéséig az őszibarack korai termőre fordulásával igyekszik ellensúlyozni. Ugyanis csak így érhető el a nagyobb jövedelem kialakulása. Az őszibarack csökkenése mellett a kajszi, cseresznye és meggy aránya fog megnövekedni. A növelés a Földművelésügyi Minisztérium kívánságára történik. Az 1970-1980 közötti tervidőszakban az alma 5 %-os és az őszibarack 10 %-os csökkenésével valamennyi gyümölcsnemek telepítési aránya lényegesen /5-7 %/ növekedni fog. A belföldi és külföldi kereslet igényeinek megfelelően a leértékesebb gyümölcsfajok telepítése kerül sorra, egy-két gyümölcsfaj örvendetes előretörésével.

Egy-egy gyümölcsfajon belül is változni fog az arány. Az alma telepítésének fele Jonathan lesz. Az őszibarack telepítések szervezésénél főleg az export igényeket kellett figyelembe venni. Ezek alapján érési időszakonként arányosították a különböző fajtákat. Korai érésű fajták 30 %, középkorai fajták 45 %, kései érésű fajták 25 %-ban kerülnek telepítésre. A tervidőszak folyamán a jelenlegi fajták mellett egy-egy újabb kinemesített hazai, illetve külföldi fajta is helyet kap.

A tuloldali tervezések természetesen az üzemi telepítésekre vonatkoznak. A fajta összetételek újabb megválasztásával igen eltérő lesz az üzemi telepítésű és a házikert, szórvány gyümölcseinek összetétele ugyanazon gyümölcsfajon belül. Eredményeként megváltozik a termésátlag is az üzemi telepítések javára. A korszerű gazdálkodás, a nagyüzemi gyümölcsösök termés-eredménye magasabb lesz.

A szőlőtelepítések tervezése alaposan megváltoztatta a jelenlegi fajta összetételt. A fehér és vörösbor szőlő arányát 60:40 %-ban tervezték. Ezen belül választották ki külön a tömegbort és a minőségi bort adó fajtákat. Tömegbort adó fajták: Kövidinka 25 %, Pozsonyi fehér 5 %, Izsáki sárfehér 5 %. Minőségi bort adó fajták: Olasz rizling 15 %, Ezerjó 10 %, Kecskemét virága 10 %, Hárslevelű 5 %, Muscal Ottonel 5 %, Zöld velteléni 5 %, Korai piros velteléni 3 %, egyéb fajták 10 %.

Örvendetes a minőségi bort adó fajták előretörése a Kövidinka és az Izsáki sárfehér rovására. Ma már nemcsak az exportot, a külföldi igényeket kell figyelembe venni, hiszen a hazai fogyasztók is az üde, könnyű borokat keresik. Éppen ezért kívánatos a minőségi bort adó fajták megtervezése, hanem megvalósítása is, és az Olasz rizling eddigi birnevének további megőrzése. A vörösbor keresett igényeit a kadarka elégíti legjobban, éppen ezért 80 %-os arányban tervezték a Kékfrankos 10 % és az Opportó 10 %-os arányával szemben.

A tervezésnél felmerült a csemege-szőlő jelenlegi 2,2 %-os aránya, amely a kereslet minimumát sem tudja ellátni. Nem tartható fenn az az állapot, hogy a bort adó fajtákat viszik piacra étkezési, illetve csemege-szőlő helyett. Arányának növelését 1980-ig 22 %-ra tervezik, ami 10-szeres emelkedést jelent. Az előírányozott telepítések, az igen erős ütem viszont egyáltalán nem kedvez a szőlőfajták jelenlegi állapotának megváltoztatásában. Következménye, hogy egyelőre a bor mennyisége nem javulhat meg. Nagy gondokat okoz a szaporítóanyag beszerzése. A legnagyobb hiba mégis az, hogy a tervek ellenére sem javul a csemege-szőlők telepítésének menete, hiszen a szaporító anyagok beszerzésének hiánya itt mutatkozott meg

legjobban. Az új telepítésekben is csak elvétve fordulnak elő. Sokkal jobban kellene tehát a csemege szőlő tőkét szaporító anyag beszerzéséhez felhasználni.

Szemponatok, irányelvek

A gyümölcszüret a kevés munkaerő miatt nagy gondot okoz a gazdaságoknak. Eppen ezért a telepítések szervezésével előre lehet csökkenteni az ilyen nehézségeken, legalább is arányosan elosztani a csucsmunkákat. Pl. az üllési Kossuth Tsz-ben az alábbiakban követik egymást a szüreti munkálatok kora tavasztól késő őszig: spárga, Márki cseresznye, Germeczdorfi cseresznye, korai kajszibarack, magyar-kajszí, Mayflower, Amsden, málna, csemege-szőlő, kadarka, kövidinka szüret.

Figyelemmel kell kísérni az új módszerű gyümölcstelepítéseket, s ha ez bevált, akkor miért nem lehetne szakítani a hagyományos telepítésekkel. A csengelei Vadgerlés TSz-ben 5 holdon már cseresznyét és meggyet telepítettek a bevált francia módszer alapján. Az ültetés módja szerint a vízszinteshez képest 30 fokos szögben történik a telepítés. Az "elfektetett" csemeték a sor irányában egy sítot alkotnak. Így bizonyos hormonális folyamatok hatására a csucson és az alapon egyelő lesz a hajtás-növekedés. A kettő közötti részen generatív zóna alakul ki, ami biztosítja az állandó termést. Az oldalhajtásokat a csucesiránnyal ellentétesen 30 fokos szögben kötözik le. Az évről-évre történő kötözési eljárások alapján u.n. rombold-rácsoszat jön létre. A legyező szerűen szétterült korona ágai egymást támasztva hordozzák a termést. Előnyei:

- a/ Kevesebb munkaerőt igényel, mivel a metszést a kötözés váltja fel, és a szedés földről történik. A kötözéshez nem feltétlenül szükségesek szakképzett dolgozók.
- b/ Az ültetvény a hagyományosnál 1-2 évvel hamarabb fordul termőre.
- c/ Azonos területen többszörös mennyiségű termés érhető el.
- d/ Gépi traktoros munkával könnyen a fákhoz lehet férni, a termőfelület ugyanis egy síkban van.
- e/ Mivel csak a sövényfalat kell permetezni, az anyagvesztés minimális.

Hátrányai:

A telepítésekhez nagyobb mennyiségű szaporító anyagra /csemetére/ van szükség, mint az eddigieknél.

E módszer bevezetése siker esetén a gazdasági viszonyokban történő változást kiegyensúlyozhatja. A kevesebb munkaerőt kívánó, gyümölcs telepítési munkálatok pótolják a városokba tuduló munkaerő kiesést. Másodszor a homokon is meg kell tartani a szántóföldi területeket, tehát a végletekig nem lehet terjeszkedni. A mind kevesebb rendelkezésre álló terület miatt is előszerű a módszer bevezetése, mert kisebb területen többet lehet termelni, azonos termés mennyiség eléréséhez elegendő kis terület. Végül a mezőgazdasági termés mennyiség növelésébe a gyümölcs is beletartozik és így rohamosan növelhető a járás gyümölcs termelése is.

A járásban is a népgazdasági terv és az objektív gazdasági törvények szabták meg a mezőgazdasági termelés főirányát, a gyümölcs- és szőlőtermelés fejlesztését. Természetesen a tervekbe hibák is csusztek, különösen akkor, amikor azok tulzott, maximális feladatot tartalmaztak. A ma helyzetéből kiindulva pontos szempont annak betartása, hogy úgy tervezünk, ahogy a lehetőségek engedik. Félő, hogy a járulékos beruházások elmaradása, a fejlesztési tényezők aránytalansága negatív irányban hat majd vissza. A beruházások megoldása, - tároló vermek, hűtőház, jég biztosítása, tranzittelepek létesítése /csomagoló, átvevő helyiségek/ betonoszlopok, dróthuzal, présház pincével, - azonnali intézkedéseket vár. Biztosítani kell a szükséges trágyamennyiséget, /takarmánytermesztést/ zöldtrágyázást, gyümölcsfaoltványok szaporítását, helyes ápolási, védekezési eljárásokat, szaktanfolyamok tökéletesítését is. Szép utat mutatnak a tervek, s a járás gyümölcs-szőlőkultúrája is hatalmas távlatokban biztosítotttnak látszik a maga szerepét eredményekben bemutatni, de csak akkor, ha az előbbi szempontokat be is tartják.

Amint Szatymaz környéke gyümölcs termesztő /paradicsom/ táj körzetté alakult, úgy kell a másik két homoki körzetet is jellegzetes gyümölcs termesztő táj körzetté, egy egységes Szegeď környéki körzetté kialakítani. A népgazdasági tervek és

rayonkutatók éveiben kialakult a szegedi járás helye is a mezőgazdaság területeinek szakosításában. A természeti viszonyoknak megfelelően /alapként/ az Őszibarack, alma, kajszli, szőlő és zöldségfélék termelése a leginkább biztosított. A jelen nagyüzemi telepítésekkel a szőlő és a gyümölcs különválnak. A gyümölcsnél az Őszibarack lett domináló. Szatymaz mellett Zombó környékének gyümölcstermesztése is jelentős, ahol ugyancsak az Őszibarack és az alma előretörése a jellemző.

A hagyományos szőlőterületek mellett, azok megerősödésével, újak születnek. Telepítenek, de a nemes szőlő helyett még mindig a kövidinka és a kadarka az uralkodó. A szaporító anyag is kevés, de a tsz-ek is nehezen telepítenek olasz rizlinget /bemunkálási nehézségek miatt/. Amennyiben rohamosan nem telepítenek olasz rizlinget, hárslevelűt, ezerjót és furmintot, stb. azaz nemes szőlőket, úgy a járás szőlőkultúrája sem előre fejlődik, hanem visszafelé.

A természeti viszonyok adottságai változatlanok maradnak, de a gazdasági viszonyok még visszahatnak rájuk. Éppen ezért a Délalföldi Kísérleti Intézet vezetésével tovább kell fejleszteni a kutatások sorát, a fajtaminőség javítása mellett az aklimatizációs célok eredményesebb megoldásáért.

A járás gyümölcs-szőlőkultúrájának fejlesztése a számos részterületre kiterjedő vizsgálódásokból láthatóan nem csupán a mezőgazdaság feladata.

A mezőgazdaság szakemberei csak úgy tudják a járást e nemes kultúrájának célkitűzéseit eredményekben gyümölcsöztetni, ha munkájukban a tanács, a párt, a kereskedelmi, közlekedési szervek és a tudományágak számos képviselői is segítséget adnak.

Forrásmunkák

1. KSH.- Csongrád megyei Igazgatósága /1964/: Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai /1963./
2. Aujeszky-Berényi-Béll: Mezőgazdasági Meteorológia /Akadémiai Kiadó Bp. 1951./
3. Andó Mihály: Adatok a homoktalaj hőmérsékletéhez /Időjárás 59. évf. 1955./
4. Kiss Árpád: Adatok a futóhomok mikroklímájához /Időjárás 59. évf. 1955./
5. dr. Moholi Károly: Őszibaracktermelésünk földrajzi adottságai különös tekintettel a Szatymaz környéki gyümölcstermesztő tájra - Különlenyomat a Szegedi Ped. Főiskola évkönyvéből. Szeged, 1960.
6. Kulin István: Az agroklimatológia néhánykérdése /Időjárás 59. évf. 1955/
7. Szűts Mihály: Szeged mezőgazdasága 1914.
8. Homoki Gazda 14. - 1922. szept. - szemle.
9. Tanyavilág. 1939 aug. 20.
10. Tanyai Híradó. 1940. június 9.
11. dr. Karakasevich Károly: A gyümölcstermesztés földrajzi kérdései Csongrád megyében. - Különnyomat a Földrajzi Értesítő VI. évf. 1. füzetéből.
12. dr. Moholi Károly: Csongrád megye gyümölcstermesztésének fejlődése. - Szegedi Ped. Főiskola évkönyve 1961.
13. Központi Statisztikai Hivatal Csongrád megyei Igazgatósága: Csongrád megye legfontosabb statisztikai adatai 1960.
14. KSH - Csongrád megyei Igazgatósága: Jelentés 1962.
15. KSH - Csongrád megyei Igazgatósága: Jelentés 1963. I-III.

Felhasznált irodalom

1. Aldobói Nagy Miklós-Karakasevich Károly: A Délkelet-Alföld mezőgazdasági földrajzának vázlata /Szeged 1956. különnyomat/.
2. dr. Andó Mihály: Homoktér szin mikroklimatikus hőmérséklet-változása különböző időjárási viszonyok alkalmával /Földrajzi Értesítő 1961. X. évf. 1. füzet/.
3. Asztalos I- Sárfalvy B: A Duna-Tisza köze mezőgazdasági földrajza /Bp. 1960. Akadémiai Kiadó/.
4. Aujeszky - Berényi - Béll: Mezőgazdasági meteorológia. /Bp. 1951. Akadémiai Kiadó/.
5. Bačsó Nándor: Bevezetés az agrómeteorológiába /Bp. 1959. Mg.-i Kiadó./
6. Bačsó-Kakas-Takács: Magyarország éghajlata /Bp. 1953/.
7. dr. Bernát Tivadar-dr. Enyedi György: A magyar mg. termelési körzetei I. /Bp. 1961. Mg.-i Kiadó/.
8. dr. Bognár Károly: Szőlőtermelés homokon/Bp. 1961. Mg-i Kiadó/.
9. Bulla Béla: Magyarország természeti földrajza /Bp. 1962. Tankönyvkiadó/.
10. Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet: Terv-tanulmány a szegedi járás mezőgazdaságának fejlesztéséről - Szeged 1963.
11. dr. Enyedi György: Vita a gazdasági rajonkutatás elméleti és módszertani kérdéseiről /1961. X. évf. 1. füzet Földrajzi Értesítő/.
12. dr. Enyedi György: Földrajzi munkamegosztás és termelési körzetek a mezőgazdaságban /1961. X. évf. 2. füzet Földrajzi Értesítő/
13. dr. Fekete István: A csőkutas öntözés tapasztalatai /Mg-i Kiadó 1962. /
14. dr. Görög László: Magyarország mezőgazdasági földrajza /Tervgazdasági Könyvkiadó Bp. 1957. /
15. dr. Gyenes Lajos: A komplex termőtájkutató munkák helye, szerepe és jelentősége a földrajztudományokban. /Földrajzi értesítő 1960./
16. dr. Gyenes Lajos: A magyarországi termőtájkutató munkák földrajzi tanulságai. /Földrajzi Értesítő 1961. X. évf. 1. füzet/.
17. Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet: Terv-tanulmány Csongrád megye mezőgazdaságának fejlesztéséről - Szeged 1962.

18. Hajósy Ferenc: Magyarország csapadékviszonyai. /Bp. 1952./
19. dr. Karakasevich Károly: A gyümölcstermesztés földrajzi kérdései Csongrád megyében /1957. különnyomat a Földrajzi Értesítő VI. évf. 1. füzetéből./
20. Kiss Ferenc-Tonelli Sándor dr - Sz Szigethy Vilmos: Magyar városok monográfiája /Szeged 1927./
21. Korpás E.- Pálmai M: Szeged környékének talajföldrajzi vázlat /Földrajzi Értesítő IV. 1955./
22. Krajko Gyula: A gazdasági környezetbeosztás és a közlekedés összefüggésének néhány elvi vonatkozása. /Földrajzi Értesítő 1961. X. évf. 3. füzet/.
23. KSH.: Az 1959. évi gyümölcsfaösszeírás községi adatai. /Bp. 1961. Stat. Kiadó/.
24. KSH. Csongrád megyei Igazgatósága: Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai: - 1956,1957,1958,1959,1960,1961,1962, /Stat. Nyomtatvány és Folyóirat Kiadó V. Bp. 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963./
25. KSH. Csongrád megyei Igazgatósága: Jelentés 1962 illetve 1963. I-III.
26. Markos György: Magyarország gazdasági körzetbeosztása /ranyonirozása/. /Földr. Ért. I. évf. 1952./
27. Miháلتz István: A Duna-Tisza közet déli részének földtani felvétele /Szeged 1950. Földrajzi Intézet évi jelentése/.
28. Mohácsy-Maliga-ifj. Mohácsy: Az őszibarack. /Bp. 1959./
29. Mohácsy Mátyás: Őszibarack termesztés. /Bp. 1954./
30. Moholi Károly: Őszibarack termelésünk földrajzi adottságai különös tekintettel a Szatymazi gyümölcstermesztő tájra. /1960. Különlenyomat a Szegedi Ped. Főiskola évkönyvéből./
31. Moholi Károly: Csongrád megye gyümölcstermesztésének fejlődése /1961. különlenyomat a Szegedi Ped. Főiskola évkönyvéből./
32. dr. Moholi Károly: Csongrád megye művelési ágankénti megoszlásának alakulása XIX. sz. közepétől napjainkig. /A Szegedi Ped. Főiskola Évkönyve 1962./
33. Okályi I: Gyümölcstermesztés I-II. /Bp. 1954./
34. Országos Meteorológiai Intézet: Magyarország éghajlati atlasza /Bp. 1960. Akadémiai Kiadó/.
35. Pécsi-Sálfalvi: Magyarország Földrajza /Bp. 1960. Akadémiai Kiadó/.

36. Reizner János: Szeged története I. /1899/.
37. Sümeghy József: Duna-Tisza közének földtani vázlata /1950./
38. Szűts Mihály: Szeged mezőgazdasága /1914./
39. Vedres I: A sivány homokság használata /Szeged 1825./
40. Folyóiratok: Homoki Gazda, Tanyavilág, Tanyai Híradó, Szegedi Új Nemzedék, Dél-Magyarország, Kertészet és Szőlészet közleményei, Magyar Mezőgazdaság és Statisztikai Közlemények.

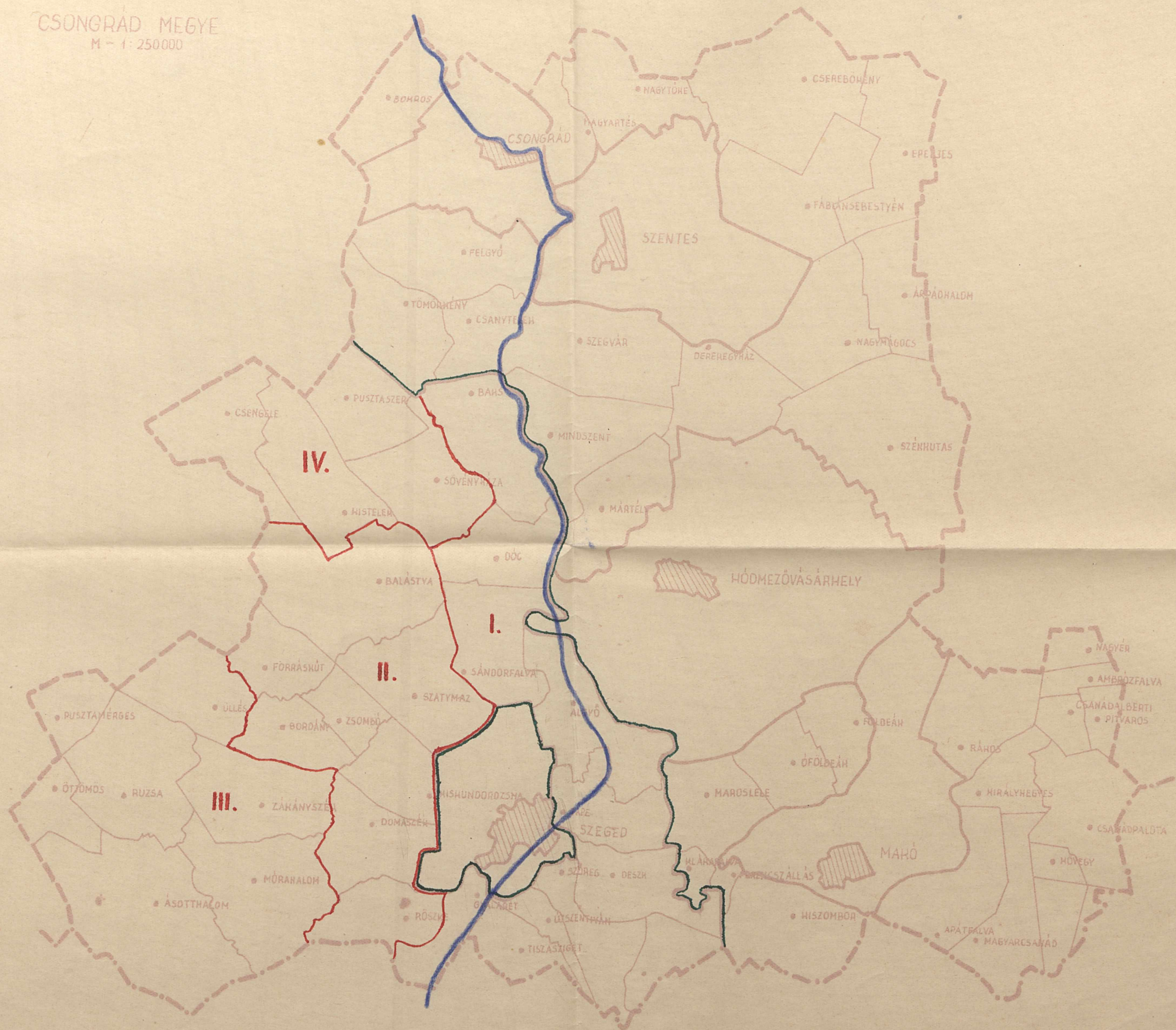
Tartalomjegyzék

	oldal
Bevezetés	1
A szegedi járás földrajzi helyzete	4
A gyümölcsösök-szőlők életfeltételei és a szegedi járás természeti földrajzi adottságai	6
Hőmérséklet	6
Fényviszonyok	13
Csapadék	14
Légnedvességi viszonyok	17
A tenyész-időszak éghajlati adottságai	17
A mikrodomborzat mikroklimája, gyümölcsösök klimája	20
Talajigény	28
Földtani felépítés körzetenként	30
A járás területén legnagyobb %-ban szereplő talajok	30
A járás talajainak összefoglalása	35
A járás vízrajza	38
Öntözés, talajvizállapotok, körzetenként	38
Domborzat	41
A járás természeti adottságainak összefoglalása	41
A szegedi járás gyümölcs-és szőlőkultúrájának áttekintése	45
A török hódoltság előtti időszak	45
A török hódoltság utáni helyzet az 1900-as évekig	46
Az I. és II. világháború közötti állapotok	48
1945-től a jelenig	53
Az elmúlt rendszer mezőgazdasági problémái	56
A szegedi járás gyümölcs és szőlőkultúrájának jelene	59
A gyümölcsfák üzemi forma szerinti megoszlása	62
A gyümölcsfaállomány fajonkénti megoszlása	69
A fontosabb gyümölcsfajok területi elhelyezkedése, jellemzése	75
Bogyósgyümölcsök	81
Szőlőtermelés	83
Szőlővel beültetett területek minősítése	84
Szőlők állaga	84
Szőlőfajták %-os megoszlása	89

A járás gazdasági földrajzi viszonyai	92
Birtokviszonyok	92
Települési viszonyok- népesség	92
A szegedi járás munkaügyi adatai	95
Gépesítettség helyzete	95
Közlekedés	97
A szállítás helyzete	101
Szerződés-kötés, felvásárlás, export	104
A gyümölcs és szőlőtermelésnek alakulása 1958-1964-ig.	104
Fontosabb gyümölcsfélék felvásárlása járáson- ként	105
Export	106
A gyümölcs és szőlőkutatás jelenének problémái	116
Vezetési és szervezési hiányosságok, hibák	116
Szakmai hiányosságok, szakember, munkaerő- hiány	116
Munkafegyelem	117
Talajerő utánpótlás	118
Szaporító-anyag hiányosságai	119
A pusztamérgesi rizling kistermőtáj problé- mái	119
Felvásárlási problémák	122
A szatymazi nyári alma, körte és sárgaba- rack létének problémái.	123
Szállítási problémák	123
Exporttal kapcsolatos problémák	124
A járás gyümölcs- és szőlőkultúrájának jövője	126
Tanulmányok, tervek, variációk	126
A járás fejlesztési terve 1965-ig	128
A telepítések jövőjének tervezése	129
A termelési érték művelési ágankénti meg- oszlása	129
A művelési ágak gazdasági értéke a szegedi járásban	130
Bruttó halmozott termelés	131
Bruttó halmozatlan termelés	131
A gyümölcs és szőlőtermesztéssel kapcsolatos termőtáj kutatási problémák	133

A termelés fejlesztésének lehetőségeit befolyá- soló tényezők	136
A gyümölcs-szőlőkultúra fejlesztésének fela- datai	140
Szemponatok, irányelvek	144
Forrásmunkák	147
Felhasznált irodalom	148

II szegedi járás komplex mezőgazdasági termelési körzetei